

Rodoljubje na deželi.

Povest. — Spisal dr. Fr. Detela.

(Konec.)

K

X.

o so se bili vrnili od pogreba mnogo-
brojni sorodniki, prijatelji in znanci Be-
rusovi in se je natančno zvedelo, da je
zapustil pokojnik premoženje nevesti
Danici, so bili pač hude volje žalujoči ostali.

„Ha, lahko joče Danica, ker je toliko podedo-
vala,“ so dejale ženice Mrakovki.

„Kako bi šele jokala, če bi ne bila nič podedo-
vala!“ so menile druge, ki so privoščile mnogo
bolj iz srca Mrakovim, kar se je bilo dogodilo, nego
Danici. Osat pa, ki je takoj dušeslovno razkrojil vsak
pojav človeškega čuvstvovanja, se je čudil, zakaj
da se ne jočejo Mrakovi, ki bi imeli več povoda;
nje je zadel vendar dvojen udarec; izgubili so lju-
bega brata in lepo premoženje, dočim je udarec, ki
je zadel Danico, precej olajšan.

„Oh, gospod doktor, ali res mislite, da joka
Berusovka za možem?“ se je hudovala krčmarica.
„Same hinavske solze.“

„Po videzu ni soditi,“ je ugovarjal Osat. „Če
bi se jokali Vi, bi ljudje najbrž tudi tako sodili; jaz
pa bi vedel, da Vam sega žalost res do srca.“

„Jaz se ne znam hliniti,“ je zagotavljala žena.
Osat pa je zmignil z rameni in menil, da ima tudi
žalost raznovrstne povode.

„Vse preučeno zame,“ ga je ustavila ona. Zato
je začel Osat poljudno, a nič manj temeljito doka-
zovati, da se ne dá z nikako pritožbo ovreči opo-
roka, ki jo je bil spisal notar in podpisal sam po-
kojnik. Tedaj pa je poklical Mrak ženo iz sobe in
jo oštel, kaj da posluša tega človeka, ki je sicer je-
zičen in dohtar, a ne jezični dohtar, in jezičnega
dohtarja da treba vprašati.

„Jaz se popeljem takoj v Ljubljano,“ je dejal,
„da dobim ali dobrega sveta ali dobrega zastopnika.“

„Skupaj greva,“ je zastokala ona, ki se je bala,
da bo mož sam premalo in preslabo opravil.

Odpeljala sta se skrivaj, da niti Julka ni vedela,
kam da gresta. V Ljubljani sta vprašala dobrega pri-

jatelja, kateri odvetnik da bi bil najbolj pretkan; in do tega sta se obrnila. A ko sta mu bila odkrila svoje srce in razodela bridko svojo žalost, sta dobila za par goldinarjev isti dobri svet, ki jima ga je bil dal dr. Osat brezplačno in nenaprošen, namreč, da bi bila vsaka pritožba zamen. Ko sta plačala, sta se pomirila in potolažila kakor človek, ki sicer sam dobro ve, kaj da koristi in kaj škoduje njegovemu zdravju, a se ne meni za svojo znanost, dokler mu je ne potrdita zdravnik in lekarnar.

Toda ni nesreče brez sreče. Mrakov Rudolf je bil takrat zopet napletel nekaj v gimnaziji, da se mu je namignilo, da naj ostavi rajši takorekoč prostovoljno zavod. To se je zdelo roditeljema kakor slučaj, ki ni slučaj. Rudolf je bil namreč brhek fant, prijatelj Megličevih otrok in Danici vrstnik; za duhovski stan pa ni čutil posebnega poklica. Kar s seboj sta ga vzela roditelja, ko sta se bila tiho med seboj nekaj pomenila; in zvečer je že v Podlomu izpraševal in preizkušal dr. Osat dijaka o srednješolskih predmetih.

Rudolf je odgovarjal od konca tako, da se je pomilovalno smehljaj dr. Osat in je pripomnila mati, da je bila stara šola vendar boljša. Ko se je bil pa Rudolf, ki mu je že odnekaj presedalo izpraševanje, naveličal odgovarjanja, je začel izpraševati sam.

„Kaj pa hočete, gospod doktor?“ je dejal. „Homerja smo brali skoraj dve leti, največjega pesnika, kakor pravijo. Ali pa veste Vi, kje in kdaj da je bil rojen?“

„To se ve vendar o vsakem pastirju,“ je dejal oče Mrak, vesel sinove odločnosti.

„No, vidite, gospod doktor,“ je prestregel Rudolf Osatov ugovor. „Homer morebiti še živel ni nikoli. In takih bajk smo se morali učiti. Škoda časa. Gimnazija je popolnoma nazadnjaški zavod, zaostal za sto let. Kdo se briga dandanes za latinščino ali grščino ali keltščino!“ Kakor ploha so lile besede iz Rudolfovih ust.

Osat sicer ni bil premagan, vendar pa zelo hud; zakaj, kadar je hotel kaj ugovoriti, mu je segel v besedo Rudolf in pobijal z latinščino in grščino vred njiju zagovornika z nič manj tehtnimi razlogi, nego so se brali, ko so obravnavale novine preustroj gimnazijskega pouka. Mati je s tiho zloradostjo gledala Osata, ki ga je tako grdo zdeloval bistroumni sin, in si mislila, da se je nekaj pa le naučil Rudolf po šolah.

„Oddaleč se drugačna vidi gimnazija,“ je povzel Rudolf, ko je videl, da se trudi Osat priboriti si posluš, „jaz jo poznam od blizu. Da bi bil jaz posebno pobožen, tega ne trdim; ampak v enega Boga verujem. Kar je res, je res. Koliko bogov smo pa šteli v latinščini in grščini! Povejte, gospod doktor!“

„Vi tega niste razumeli,“ se je smehljaj prezirljivo Osat.

„Kar na kope smo jih šteli. Jupiter, potem Zevs; ki ga niti dva profesorja nista izgovarjala enako; Nemci so rekli Cajs in Cojs, Slovenci Cevs in Zevs.“

„In kako ste izgovarjali Vi, gospod Rudolf?“ je vprašal Osat s perečim sarkazmom.

„Jaz? Jaz sem rekel pri Nemcu Zevs, pri Slovincu Cojs.“

„Da ste se obema prikupili.“

„Nič prikupil; ampak izgovarjal sem pri Nemcu s Slovincem, pri Slovincu z Nemcem. Naj se pogovorita sama, ker meni je to preneumno. — Koliko pa smo imeli še drugih bogov! Apolon, Venera, Merkur.“

„Za božjo voljo, ali ni to malikovalstvo!“ se je zgražala mati, ki je hvalo vedela, da je izstopil Rudolf iz tega nevarnega zavoda. Ves bi se bil pohujšal.

„Kaj pa drugega! Toliko bogov in neumnih, Vam pravim, neumnih, da kar tulijo,“ je nadaljeval Rudolf.

„No, prosim,“ je posegel vmes Osat, da bi se potegnil proti temu Valjihu za lepo boginjo Živo, za Črte, za bogove nad oblaki.

„No, kaj?“ ga je ustavil Rudolf. „Ali ni bil njih najvišji in prvi bog taka klama, da se je izpremenil v bika?“

„To pa vendar ne,“ se je zavzela mati.

„V bika, Vam povem. No, gospod doktor, govorite! Ali je res ali ne?“

„Res je pač; toda —“

„Nič toda. Odgovorite naravnost, kakor sem jaz vprašal naravnost! Brez ovinkov! Aut-aut.“

Aut-aut je napravil na vse poslušalce razen Osata velik učinek, kakor vsaka tujka, ki se oglasi o pravem času.

„Saj je že priznal in pritrdil gospod doktor,“ je pomagala mati sinu.

„No, vidite! In če so bili bogovi takšni v starih časih, kaj šele ljudje! Modrih so šteli tudi samo sedem, ne več, ne manj.“

Osat je imel seveda svoje misli o Rudolfovi učenosti; toda kaj, ker jih ni mogel razodeti in objaviti! Vesel je bil, ko je Rudolf vendar enkrat končal s popolno obsodbo starih jezikov, a hkrati se je kesal, da se je sploh spustil z njim v znanstveno razpravo.

Rudolf pa si je hotel enkrat za vselej priboriti s te strani mir.

Toda tako hitro se mu ni posrečila ta nakana. Osat se namreč ni smatral za premaganega: po pravici; zakaj dokler se kdo bori, še ni premagan. In še parkrat je šel v boj gospod doktor in še parkrat

se je kesal; zakaj videz poraza je bil vedno na njegovi strani, in to je bilo posebno neprijetno, če sta poslušala tudi adjunkt in davkar, ki sta se tembolj smejala Rudolfovim čenčam, čim manj je bilo logike vmes, in čim bolj je zavračal prešerni fant fino ironijo gospoda doktorja, ki je niti razumel ni, s šalami in dovtipi, ki niso bili pravzaprav niti šale, niti dovtipi. Tako se umiče povsod modrost brezobzirnosti, in ta pridobiva vedno več tal, ker je bolj demokratična; modrost pa je rada ohola frakarica.

V takih bojih je preživel Rudolf prvi čas v Podlomu. Ko pa je preteklo nekaj mesecev in sta menila Mraka, da se Danica niti ne sili več z žalovanjem, sta stisnila sinku vsak posebej par petakov v roko, da bo mogel dati za vino pri Berusu.

Rudolf je takoj razumel dobre namene svojih staršev, in ni mu bilo treba dvakrat veleovati. Saj je bila tudi Berusova gostilnica najimenitnejša. Osat je občudoval gospodinjo, kako spretno da je rešila pravno stran svojega dedovanja; Megličevi so imeli vedno v mislih „našo Danico“, in z Dunaja je pošiljal Konrad čimdalje ljubeznivejša pisma sestri, ki se je veselila, da je izvršil ljubi brat že par izpitov, da si dopisujeta z Milko in da hoče popraviti krivico, ki jo je bil storil njeni prijateljici.

Komaj si je bila tako uredila Danica nove razmere, se je prikazal na obzoru prijatelj in sošolec Rudolf, ki se je očitno ponašal, da ima najstarejšo pravico do nje, ker sta se že odnekaj rada imela.

Za gostilnico je bil ta prijatelj in sošolec velika pridobitev, ker je imel denar in pripeljal precej žejnih tovarišev. Tudi kot zet, oziroma svak, bi bil materi in Ernestu zelo všeč, zlasti ker je Konrad pisal svoji sestri, da bi se s to zvezo najlepše poravnal razpor z Mrakovimi. Toda Danica je pritegnila glede Rudolfa dr. Osatu, da je fant premlad in prenese preveč pijače. Zaraditega se je sicer prijazno tikala z njim in nosila pridno na mizo, gorka njegova čuvstva pa je spretno hladila z mrzlimi obkladki svojih besedi. Dr. Osatu, ki je ljubil bistrumnost sploh, posebej pa privoščil Rudolfu nekoliko pokore za šolske grehe, so na moč ugajale te pršne kopeli; samo na glas bi ne bi bil smel izražati svoje zadovoljnosti. S tem se je močno zameril Rudolfu, ki ga je izrinil polagoma iz Berusove družbe. To je bilo za gostilnico seveda zgolj idealna škoda; zakaj gmotno poravnati si je štel Rudolf v častno dolžnost. Učiteljev pa sploh ni maral mladenič, tudi Bogomira ne, tem manj, ker ni trpela Danica, da bi mu bil zabavljaj. Kakor neka temna slutnja ga je gnala proti njemu, in ker ga ni mogel izpodriniti pri Berusu, ga je začel izpodrivati pri godcih. Godci so sploh uporno, po premembah hlepeče ljudstvo, in Rudolf je podlomske kmalu tako navdušil zase, da

so se uprli Bogomiru in izročili vodstvo radodarnjšemu vodniku Rudolfu, ki jih je vodil v krčmo. Rahločutni ljudje so se kmalu pohujševali, da se glasi godba iz hiše, iz katere so komaj odnesli gospodarja.

Bogomira pa se je sploh držala nesreča. Dan po veselici, ko je ležal bolan, sta prišla v šolo okrajni glavar in šolski nadzornik; in da sta bila nejevoljna, je naravno; zakaj pravilno bi si smel učitelj nakopati bolezen samo v šoli.

Ko je bil Bogomir iz nevarnosti, se ga je lotilo premišljevanje, kakšen pomen da ima zanj Berusova smrt; in ko je ozdravel, je zvedel od nadučitelja, ki mu je bil prišel srečo voščiti, da bo najbrž premeščen v kak drug kraj; ne da bi se s tem hotelo reči, da je zagrešil kaj kaznivega, dasi oškoduje učitelj, ki si nakoplje bolezen na plesu, ne samo svoje zdravje, ampak tudi šolski pouk in učiteljski ugled; ampak v Podlomu da ni miru, ni sloge, odkar učiteljuje ondi Bogomir; kar seveda ni neposredno njegova krivda; vendar pa mora priti obča blaginja v poštev, in Bogomir si bo v drugem kraju v prid obrnil izkušnje, ki jih je nabral v Podlomu.

Drobne je obžaloval, da izgubi vrlega tovariša, in namignil, da najbrž tudi on ne ostane več dolgo v Podlomu.

To skrivnost je razložil Bogomiru dr. Poljak, ki je pravil, da postane Drobne okrajni šolski nadzornik; zakaj kot učitelj in kot pisatelj da je na dobrem glasu; okrajni glavar ga je na moč hvalil; posebno pa da se je prikupil s samosvestnim nastopom in imenitno napitnico gospe okrajnega glavarja. „On sicer ne zna mnogo,“ je dejal, „a kar zna, to zna temeljito in korenito, naprej in nazaj, ponoči in podnevi. On je kakor naš hribovec, ki hodi vedno eno pot, po črti A-B in ne zajde nikoli in se smeje onim, ki lazijo na Triglav, v smrtno nevarnost, težavna pota, brez prave koristi.“

Navsezadnje je prišel v Podlom Rudolf, ki je prevzel Bogomiru godce in razširjal vesti, da je on slab učitelj, da dobiva ukor za ukorom in bo kmalu pobral šila in kopita.

Kakor Osatu tako je bil tudi Bogomiru zoprna ta fant, in oba sta nekako čudno sklepala, da bi tudi Danici ne smel ugajati. Seveda, če mi sami ne maramo za kakšnega človeka, zahtevamo, da naj tudi drugi ne marajo zanj. Bogomiru se je zdela tudi nehvaležnost, kar so počeli godci, ki so mu sporočili brez ovinkov, da jim nima nič več ukazovati, ker niso njegovi šolski otroci. Takih stvari se mora človek navaditi. Bogomirova preobčutljivost je bila morda posledica bolezni.

Mrakovega Rudolfa nastop po gostilnah je netil v Bogomirovem in Osatovem srcu hrepenenje po

mirnem družinskem življenju. Gospe Radičeve ljubeznivost je sijajno prestala trdo poskušnjo, Betka je bila omožena; gospod adjunkt se je bil zaročil z Miro. „Iz strahu,“ je dejal dr. Osatu, „da ne postanem kot samec v starosti tudi tako pust.“ Tako je osameval Osat, in ker ga je zapuščala moška družba, je začel misliti na žensko. In če se hoče ženiti že tak fant kakor Rudolf, ki ni nič in nima nič in ne zna nič, ki ni zvršil niti srednje šole, ali naj on, akademično izobražen mož, gleda od strani! Rudolfovo mater je bil tudi opozoril Osat, kako nespametno da snubi Rudolf s svojim vsiljivim hru-pom.

„Danica je pametno dekle,“ je dejal, „in ne mara za take neumnosti. Sploh se vpraša, če ji je vseč tak mlad snubec.“

„O, saj se stara od dne do dne,“ je ugovarjala mati.

„Med modrim, moškim ženinom namreč, ki ga je izgubila, in tem dečkom je prevelika razlika. Vsako primerjanje rajnega Berusa z Rudolfom je sinku na škodo. To Vam jaz povem.“

„Kolikor pa jaz vem, se je še malo nevest pri-tožilo, da bi bili ženini premladi.“

„Potem tudi on ne sme preveč kazati, da leta samo za denarjem, samo za doto. S tem se ne pri-kupi noben snubec.“

„Rudolf in Danica sta se kot otroka skupaj igrala in rada se imata od mladih nog.“

„Jaz sem vas svaril v tem oziru, ko je bil Berus še živ. Ne kazati, da pride denar količkaj v poštev! Če bi me bili Vi poslušali takrat, ne bilo bi Vam treba me zdaj poslušati.“

„Oh, koliko sem Vas že poslušala, gospod doktor!“ je sklenila žena. „Ampak kaj sem jaz slišala! Ali je res, da misli gospa Radičeva izročiti posestvo zetu in hčerki?“

Osat je osupnil. Zvest svojim načelom, sicer ni pokazal, da bi mu bilo količkaj za denar; a ker si je lepo družinsko življenje predstavljal, vedno le v belem gradiču, se je morala stvar dognati.

Ljubeznivo je sprejela Radičeva gospa starega prijatelja, ki je, kmalu pomirjen zastran posestva, začel tožariti o svoji osamelosti, hrepeneti na glas po ljubem družinskem življenju in jo spominjati njenih obljub. Gospa se je razveselila kakor ribič, ki se mu je posrečilo prekaniti zvito ščuko, in mu živo slikala prijetnosti življenja v družbi z blago-srčno, fino izobraženo gospo, ki mu bo hvaležna vse življenje.

„Hvaležen bom tudi jaz,“ je dejal ganjen Osat oprijel za roko, „ako me ne zavrne.“

„Tega se ni bati,“ je dejala gospa in mu stisnila roko. „Samo par trenutkov, prosim, gospod doktor,

in slišali boste iz njenih ust zatrdilo svoje sreče. Takoj jo pokličem.“

„Koga?“

„Nevesto.“

„Čigavo nevesto?“

„Kako se znate šaliti, gospod doktor? Človek nikoli ne ve, ali govorite zares ali za šalo. Vašo nevesto vendar.“

„In katera naj bi bila ta?“ je vprašal Osat z zategnjenim glasom v neprijetni slutnji in zadrževal gospo.

„Gospod doktor, jaz Vas ne razumem. Ali nisva imela vedno gospe Črnetove v mislih?“

„Gospe Črnetove?“ je govoril počasi in s po-udarkom Osat in vstajal. „To je pomota, milostiva gospa.“

Gospa je prebledela, zardela in molčala v za-dregi, kakor je molčal, nekoliko užaljen, Osat.

„Ah, brez zamere, gospod doktor,“ je prekinila gospa mučno molčanje. „Vidi se, da sva se motila oba. Škoda!“

Osat je šel, ne potrjen in ponižan kakor kak ne-srečno zaljubljen mladenič, ampak kakor mož, po-nosen in tih. Tako se spodobi junaku; pesnikom pa, ki opevajo svoj pogum in se rote, da jih ne bo upognila usoda, človek težko verjame.

Najbolj bi ugajalo zdaj-le milostivi gospe, si je mislil Osat in prižigal smotko, če bi šel jaz od nje naravnost v vodo ali se obesil s koškom v roki. — Ampak kar ugaja njej, ne ugaja meni. Premišljeval je, kaj bi storil, da bi njej ne ugajalo; in obšle so ga maščevalne misli. Oženil se bom vendar, nalašč, si je dejal in se veselil na tistem, kako se bo jezila gospa.

A kar naplete maščevalnost, se rado ponesreči.

„Daj no! Pobrigaj se no za Danico!“ je pri-go-varjal kaplan Janez Bogomiru. „Rudolf te vendar ne sme izpodriniti.“

„Pri godcih me je že,“ se je bridko nasmehnil Bogomir. „Učenci me imajo radi, dokler ne dobe iz-pustnice, in umetnost gre za pijačo.“

„Prijatelj, ti razlogi ne spadajo k stvari. Poskusi vsaj svojo srečo! Zameril se ne boš in v najslabšem slučaju ne izgubiš nič.“

Bogomir je premišljeval, kaj bi storil, ali naj bi poslušal prijateljev svet ali ne; sklepal je tako in sklepal drugače in lomil sklep za sklepom kakor zimski mraz suhe veje. Vsak dan je kosil ali tudi večerjal pri Berusu; a čim prijaznejša je bila Danica, tem malosrčnejši Bogomir; zakaj kadar je hotel izpre-govoriti moško besedo, so mu padle v glavo šolske nezgode ali uporna godba ali Rudolfovo zabavljanje in mu gnale kri v lica, da se mu je nasmejala Da-nica in ga nagajivo gledala. On pa je pobesil oči,

ŽENJICA

ker ga je bolel ta smeh, ki ga je krivo razumel. Začel se je smešiti sam in pripovedovati šaljivo svoje nadloge in težave; a poznalo se mu je na glasu, da mu ne gre od srca šala. Danica ga je tolažila, da ga čislajo vsi pametni ljudje in kako da ga je že hvalil in zagovarjal ta in oni. To mu je tako dobro delo, da se je že parkrat kesal, da ni porabil ugodne prilike, čudak, ki so ga pri izvoljenki najbolj plašile tiste vrline, ki navadne snubce vlečejo najbolj, lepota in bogastvo. Domišljeval si je, da bi imel on več poguma, če bi bila Danica manj brhka in premožna; z veseljem pa je vendar zapazil, da za Rudolfa tudi ona nič kaj ne mara.

A med tem, ko se je oddaljevala nevarnost na eni strani, se je bližala na drugi.

S kakšnim sklepom da je bil zapustil dr. Osat Radičevo gospo, smo slišali. Za nevesto si je bil izbral Danico, ki sicer ni bila tako izobrazena kakor Radičeva gospa, a bi se dala še izobraziti, ker je bila mlada; škoda, da ni imela še mature! Gradiča ni imela, vendar pa lepo hišo, lepo posestvo, ki bi se, umno obdelovano, obrestovalo še bolje. Da mu je prišla ravno Danica na misel, tega se je Osat posebno veselil; zakaj tako se bo znosil ne samo nad blago Radičevo gospo, ki jo je nosil toliko časa v svojem srcu, ampak tudi nad gospodom Rudolfom, ki mu je bil obležal v želodcu. Izpodbiti tega puhloglavca, ki se je predrznil ugovarjati njemu in ugovarjati tako neumno, kakor je znal le Rudolf, se mu je zdela največja slast. Primerjal se je Osat tudi na tihem z Berusom, ki si ga je bila Danica prvega izvolila, in primera je bila zadovoljiva in je govorila zanj; z Rudolfom se meriti se mu je zdelo odveč in sramotno. Ta snubitev je bila pa tudi v tem oziru prijetnejša, ker ni bilo treba nobenega sladkanja in prizadevanja, nobenih priprav in slovesnosti, kakršne presedajo vsakemu razsodnemu človeku. To bi bila zveza razuma s pametjo, Apolona z Minervo, če bi se oziralo pri onem bolj na dušne, pri tej bolj na telesne vrline. Čudno, da ravno tadva bogova razuma in pameti nista živela v zakonu; Minerva ni marala za moške, in Apolon se je pretolkel kot samec kakoržekoli. Globoki pomen tega mitološkega dejanstva je nekoliko plašil Osata; a spomin na gospo Radičevo in na predrznega Rudolfa je zahteval zaščeneja.

Dobro znamenje se je zdelo Osatu, da ni imela Danica drugih gostov, ko je prišel on. Prinesla mu je četrtinko vina in na prijazno povabilo prisedla. Razredbo svoje snubitve si je bil osnoval gospod doktor tako, da bi najprej izpodnesel Rudolfa, potem pridobil Danico za zakon sploh in naposled za zvezo z njim. To so bile glavne poteze, podrobnosti naj bi določala prilika.

„Govori se,“ je začel, „da hočete Vi, gospodična, v zakon vzeti Rudolfa.“

„Res?“ se je Danica hinavsko zavzela.

„Ampak Vi ne poznate Rudolfa tako, kakor ga poznam jaz.“

„O pač; saj sva skupaj hodila v šolo.“

„On je izkažen dijak.“

„In jaz izkažena dijakinja,“ se je nasmehnila Danica. „Izkažen je dijak le tedaj, če noče prijeti, ko je izstopil iz šole, za nobeno delo. Česar pa se je naučil in kar zna, mu vendar povsod prav pride.“

„A on se ni ničesar naučil in ne zna nič. To vem jaz, ki sem ga preizkusil. Iz šole je izstopil radovoljno prisiljen.“ Osat je nekoliko počakal, da bi Danica premislila in precenila ta lepi oksimoron „radovoljno prisiljen“, ki se mu je bil izborno posrečil in bi moral silovito učinkovati. „Radovoljno prisiljen,“ je ponovil Osat; „zakaj če bi ne bil šel, bi mu bili pomagali, in v takem slučaju je radovoljen izstop usluga dijaku in učitelju. In za kakšno delo je še prijel Rudolf dosedaj? Ves njegov opravek je, da hodi kakor pustni norec z godci po vasi. — Rimskemu poveljniku Gaju Duiliju, ali kakor ga drugi in po mojem mnenju pravilneje imenujejo, Duelliju je bilo podelilo starešinstvo pravico, da ga je smel, kadar se je vračal ponoči od kake pojedine domov, spremljati poleg baklonosca še godec, ki je piskal pred njim na klarinet. To pravico je dobil slavní mož v zahvalo za veliko pomorsko zmago pri Milah, l. 260. pr. Kr. Zatorej mu je tudi vsak pravičen človek iz srca privoščil to godbo in to zabavo. Kakšne zasluge pa ima Rudolf, da vlači kar po deset godcev s seboj, in kdo je njemu dal to pravico? Ne podnevi, ne ponoči ni miru v Podlomu in ljudje se ogorčeni povprašujejo, čemu da imamo župana. Tak snubec Vam vendar ne more ugajati.“

„Ni še nič snubil, gospod doktor,“ je dejala Danica. „To poveste lahko vsakemu, ki ga ženi z menoj.“

„Ampak tako posestvo vendar ne more ostati brez gospodarja!“

„Tudi meni se tako zdi. Ali veste morda Vi za kakšnega pripravnega ženina?“ se je nasmehnila Danica, ki jo je močno zabavala gospoda doktorja skrbljivost. Pogledala ga je po strani tako preprosto in ljubko, da je Osat, razveseljen, takoj spoznal ugodni čas. Začel je razkladati Danici, ki se je vedno bolj zavzemala, svoje gmotne razmere, ponesel se je s svojo socialno stopnjo, poudaril akademično izobrazbo in naštel svoje naslove.

A v življenju se zgodi prav rado to, česar nihče ne pričakuje in kar bi se zdelo, v povesti opisano, popolnoma neverjetno, neutemeljeno in nenaravno. Zato zbudi tudi vsak pisatelj, ki nam zatrjuje, da

pripoveduje resnično zgodbo, pri vseh bralcih opravičen sum in dvom in miganje z ramami, kakor prijatelj, ki pravi, da ne laže. Kdor pa se briga samo za resnico, brez stranskih namenov, temu je malo mar, ali mu verjamejo ljudje ali ne.

Torej, naj se zdi komu verjetno ali neverjetno, istina je, da Danica ni zgrabila z obema rokama za roko, ki jo je ponujal dr. Osat. Ni je genila ne učenost, ne odlična socialna stopnja, ne naslovi. Med tem ko je čakal Osat, nekoliko osupel, pričakovanega odgovora, mu je pletla Danica ličen košek iz samega obžalovanja, da ni vredna takšnega moža in da ga ne bi mogla osrečiti, kakor on zasluži, da je ona pravzaprav kmetica, on gospod. Osatu se je zdelo, da je že parkrat slišal take neslane besede. Kakor če bi zaslužil on kakšno prav posebno srečo ali ne bil zadosti demokrata! Nekoliko krivično je sodil gospod doktor, seveda, ker je bil sam prizadet. Danica je ravnala popolnoma po svojem značaju. Kakor je ni bila potrla nesreča, tako se ni prevzela v sreči in ni hlepela po naslovih in časteh.

„Jaz želim samo Vaše sreče,“ je dejal Osat mehko.

„In jaz tudi Vaše, gospod doktor. Zatorej mi ne smete zameriti.“

„Samo tega ignoranta, tega Rudolfa ne vzemite!“

„Prav nič še nisem mislila nanj,“ ga je pomirila Danica in ločila sta se kot prijatelja, kakor se spodobi možu tako bistrega uma in deklici tako dobrega srca.

In to dobro srce je čakalo nekoga drugega, ki je imel tudi tako dobro srce, a tako malo poguma. Seveda, pogum imeti ni težko, če ima kdo denar ali srečo, ali če je lahkomiseln; drugač pri srcu pa je pametnemu človeku v nesreči, v stiski, ko se boji občutljiva duša svetlobe in hrupa.

Bogomir se je bil zagrizel v svoje nezgode, jih pretiraval in iskal vedno novih vzrokov in povodov svoji žalosti. Kruto se je razveselil, ko se je spomnil, da plačuje pri Berusu za hrano nekaj manj kot adjunkt Bregar. Zakaj on manj? Ali je njegova hrana slabša? Ali gre njemu manj v slast? Ali ni to poniževalno, da se mu deli nekaka miloščina? In ko je ležal bolan, je skrbela zanj Berusovka kakor za otroka. Sramota! Tega poniževanja mora biti enkrat konec. „Jaz sem najmanj tako dober kot učitelj kakor on kot adjunkt,“ si je dejal. „Zakaj naj bi imel on tako prednost! Zakaj naj bi ta Danica, ki je sama učiteljskega rodu, oh! onega tako odlikovala in mene zapostavljala! Njenih milodarov ne potrebujem jaz nič.“ Ta razjarjenost je segla tako daleč, da se ni zadovoljila s sklepom, da hoče odzdaj zanaprej plačevati istooliko kolikor gospod adjunkt, ali pa še več, da, še več; ampak za mizo je sedel Bogomir,

zgrabil jezen pero in začel računati, koliko da je že dozdej premalo plačal. Naračunal je bil precejšnjo vsoto, in hladilo je njegovo jezo nekoliko zavistno in zavratno dejanstvo, da ni imel toliko denarja pri rokah. Toda takoj ko potegne plačo, se mora odolžiti in naj tudi strada, da, strada in lakote pogine. Tako zdravju škodljiva je jeza in žalost; in kadar pride človek iz ravnotežja, se lovi za vsako bilko in vidi v vsakem sklepu rešitev.

Srdito je vrgel Bogomir nase vrhno suknjo in hitel h kosilu. Da so bile jedi dobro pripravljene, za to sta nam porok Danica in njena mati; da pa niso mogle prav tekniti Bogomiru, to bi mu bil lahko razložil dr. Poljak. Sogostje so si razlagali njegovo molčečnost po svoje; on pa je čakal, da odidejo.

Kakor nalašč je prisedla potem Danica in ga vprašala prijazno, kako se mu godi in če je zadovoljen s hrano.

„Jaz imam resno besedo govoriti z Vami,“ je dejal Bogomir molklo, ne da bi jo pogledal.

„Vendar enkrat!“ si je mislila Danica in ga zvedavo pogledala. On pa je vprašal, koliko da plačuje gospod adjunkt za isto hrano kakor on.

„Čemu to vprašanje?“ se je začudila ona.

„Zato,“ je dejal Bogomir trdo, „ker ne maram jaz prejemati miloščine od nikogar in najmanj od Vas. In če mi ne boste Vi zanaprej računili isto toliko, si poiščem druge hrane.“ Danica ga je osupla pogovarjala, da ni ona določila hranarine, ampak rajni Berus, v zahvalo, ker je lepo ravnal z njegovim sinom.

„Dobro,“ je dejal Bogomir, še vedno hude volje. „Toda Berus je mrtev in mrtva njegova določba.“

„Kakor Vam drago,“ je dejala Danica mirno, ker jo je začela zabavati čudna jeza. „Ali so se zvišale plače učiteljem? Jaz nisem nič brala. Ampak če ne de Vam nič, da plačujete nekoliko več, meni tudi ne. Denar se vedno rabi, in ljubše mi je, da ga nosite meni ko drugam. Prijatelja ostaneva vendar še?“ Pogledala ga je tako poredno, da ni vedel, ali naj bi se jezil ali smejal; ponudila mu je celo roko, kar se mu je zdelo porogljivo in predrzno. A kaj je mogel storiti! Kaj bi mogel storiti kdorkoli, in naj bi bil še tako hud, v takem slučaju! Bogomir je nekoliko pomišljeval in se nekoliko obotavljal, preden ji je segel v roko; a stisnil je ni. Pokazal je hkrati svoj takt in svoj ponos.

„Kot prijatelja Vas torej vprašam,“ je nadaljevala Danica, „za dober svet. Meni se ponujata dva snubca, eden mlad in norčav, drugi pameten, ampak star. Če bi ju mogla tako prestvariti, da bi postal prvi tako razumen, kakor je mlad, bi ne bila v zadregi. Kaj pravite Vi?“ — To pa se je zdelo Bogomiru višek predrznosti.

„Da Vi, ki veste, kaj se je bilo zgodilo, stavite meni tako vprašanje,“ je začel očitati v zamolkli jezi, „to je žaljivo, neodpustno, brezsrčno. Kaj sem Vam storil, da se tako neusmiljeno norca delate iz mene!“ Še nikoli ni bil tako zgovoren Bogomir. Danici je bilo žal, da ga je bila razdražila, in začela ga je miriti.

„Nikar se vendar ne jezite!“ je dejala. „Da sem Vas vprašala, je znak zaupanja. Niti svoje matere nisem vprašala in ne bratov, samo Vas, in Vi mi tako zamerjate. Kakšen zakonski mož pa boste Vi enkrat! In golo resnico sem Vam povedala: samo dva snubca imam; drug nihče ne mara zame.“ Pogledala ga je tako ljubeznivo, da bi se mu bilo zasmejala srce, če bi ne bil gledal srepe v mizo in čakal nepotrpežljiv, kdaj da bo mogel nadaljevati očitaje. A besedo je imela ona in ni je dala iz rok, dokler mu ni izprašala vse vesti.

„Toda kaj bi poslušala jaz, kar narekuje Vam krivična strast! — Ali poznate to pisanje?“ Izvlekla je list, ki ga je bil pisal Bogomir. „Ali se še spominjate svojih obljub? Pisali ste tako, govorite pa tako. Ali ostanete mož beseda?“

Bogomir je prebledel in zardel in pogledal v prijazne oči, če se mu ne rogajo. „Oh, odpusti mi, Danica!“ je dejal tiho in jo prijel za roko.

„Ampak poboljšati se mi moraš, ljubi moj Bogomir,“ se mu je smejala, „ker mladega in pametnega ženina si jaz želim.“

Tisti večer sta adjunkt Bregar in učitelj Bogomir dolgo sedela v Berusovi krčmi, se objemala in milo prepevala, kakor da bi jemala slovo od mladosti.

Niti Megličevim, niti Mrakovim ni ugajal novi ženin; a z Danico se ni dalo govoriti, ker je menila, da ga vzame samo zase. Dr. Osat je premišljeval, ali naj bi bil razžaljen, da je njega, starega, izku-

šenega doktorja izpodrinil tako mlad in neizkušen učitelj zadnjega plačilnega razreda, ali naj bi se veselil, da je tako grdo pogorel Rudolf, ki je bil ne samo mlad in neizkušen, ampak vrhu tega še domišljav. Rudolf pa je prenašal poraz precej ravnodušno, najbrž sad občevanja z dr. Osatom. Celo čestital je Danici, ko se je bil nekoliko napil. Bogomiru pa je čestital še prisrčneje nadučitelj, ki je hkrati hudo zabavljaj na šolska oblastva, iz česar je sklepal Bogomir, da ne postane še okrajni šolski nadzornik.

Tiste dni je povabil Konrad svojce na svojo promocijo, zlasti svojo nevestico Milko. Megličevi so plavali v veselju. „Človek ni izgubljen, dokler se hoče poboljšati,“ je modroval dr. Osat in nakazal Konradu petdeset kron v zahvalo za vabilo. Rudolfu pa ni hotel oče nobenega krajcarja več nakazati in uprli so se godci zdaj njemu. Podlomci pa so šele zdaj prav spoznali, kak izboren učitelj da je Bogomir in kako radi da ga imajo vsi. Za premeščenje ni bilo nobenega povoda več.

Tako je nastal popoln mir v Podlomu šele, ko se je bil oženil Bogomir. Dr. Osat, mož stojnega enakotežja, je ostal sam sebi enak, zadovoljen s svojo učenostjo in vesel svojega ugleda. Celo adjunkt Bregar je postal po poroki, kakor se že prigodi, mnogo vljudnejši proti njemu. Brigal pa se je gospod doktor še vedno za vse svoje ljudi in za vsakega posebej, drugače nego oni, ki se navdušujejo za ves narod skupaj, da se jim ni treba zmeniti za posameznika, ki je potreben.

Zato je tudi zatožil Osat Danici Ernesta, da hodi preveč z Rudolfom, ki ga bo pohujšal. Danica je poklicala takoj brata na odgovor; ta pa se je izgovarjal, nekoliko zbehan in zardel, da ne zahaja k Mraku pravzaprav zaradi Rudolfa, ampak zaradi Julke, ki ga ne bo pohujšala.

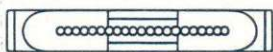

Srednja pot.

Zložil Ant. Medved.

Krepost na sredi. Zlata sreda,
kako proslavlja te zemljan!
A kdo po sredi mirno stopa,
in koga ne zanaša v stran?

Jaz iščem bližnjice do smotra,
čeprav se sam po njej peham,
jaz ne preslavljam srednje poti,
ne vprašam kod, jaz vprašam — kam.

Mater Dolorosa.

Zložil Silvin Sardenko.

X. Spev.

Na Golgoti.

Golgota! O Golgota!
Ti prestol blede smrti;
po tebi teče žlahtna kri,
kot grozdni sok po trti.

Zakaj te niso, Golgota,
razsuli prej potresi,
da ne bi Njega križala
na tem sramotnem lesi?

Zakaj z oblaki temnimi,
zakrij si lice grozno,
da te ne vidi več oko!
Ni treba! — Vse prepozno!

Že križ stoji, najhujši križ.
Že silne rame širi,
širokorazprostrte, glej,
te hladne ráme štiri.

Presrečen les, preblažen les,
mrtvaška postelj Njemu,
ki bitij vseh je Gospodar
in Stvarnik svetu vsemu.

* * *

In kakor Izak na grmadi,
Gospod na križ je tihovdan
razpel roke, razpel noge,
kot legel bi na solnčno plan,
kjer rujni nagelni dehte,
poljubi rožnate spomladi.

In vendar v grozi vztrepetaló
deviškonežno je telo,
iz duše vstal je tesen vzdih,
in proti nebu je okó
pogledov zrlo žalostnih,
objokano je tugovalo:

Nebo, nebo!
Kako si ti visoko,
da vidiš celi svet.
Nebo, nebo!
Kako si ti široko,
objemaš celi svet.
Le Sina zapuščenega,
do smrti raztepenega,
le Sina nočeš več poznati.
Od vseh reči, od vseh stvari
ničesar kakor križ in kri,
ničesar nima več med brati.

*

Zapelo kladvo je nad Njim,
in žebelj zazvenel,
in zaječale so kosti,
škrlatni vrelec prikipel
iz štirih ran globokih.

Jeruzalemske so žené
zaplakale v solzah obilnih;
kaj prilik so Njegovih
že čule tolažilnih.

Pod križ je Magdaleno
zgrudila bol pekoča.
A s križa kri je lila . . .
Tako ljubezen vroča
za solze vrača — kri.

Kako pa ti si, Mati,
to bitje mogla zreti,
najdražje bitje svoje,
med smrtnimi trepeti?

Kaj nisi vila v strahu
pod križem rok tresočih,
kričala srčnih krikov
nad njim obupajočih?

Kaj nisi od bolesti
neznosne skoprnela
in kakor soha smrti
pod križem tam bledela?

Ne! Ni pogleda
od Sina obrnila.
Ko bil tako je zapuščen,
le materin pogled
ostal je še pri Njem.

Kot dih zefirov
o polumraku s travami
se pogovarja rosnimi:
pogled je Njen
tako se pogovarjal
z Njegovimi očmi,
s krvavimi solzami.

Kot solnčni žar
od rožnih se cvetov
s poslednjimi poljubi
poslavlja na večer:
poljubljal rane Sinove,
v potokih krvaveče.

Kot rosni hlad
hladilni balzam porosi
v razpokla suha tla:
pogled je Njen
zatopil se blažilen
v Njegove oči žejne,
pregrenke ustnice.

Ni krika vzkliknila
iz težkega srca
nobenega.
Ko drugi so pod križem
ihteli brez tolažbe,
besneli brez srca,
divjali brez miru.
Vsaj eden moral
poslušati je Njega,
ko zanje prošnjo zadnjo,
usmiljeno je zdihoval:
Odpusti, Oče, jim!
kaj delajo, ne znajo!

Le Ona Njega,
le Mati Sina
je poslušala verno,
da bi besede
nobene ne prečula
z umirajočih usten,
ki vedno so modrost
poznale in ljubezen.
Za vse je Mati poslušala,
da vsem potem pove:
Na križu v svojih
trenutkih najgrenkejših
odpuštil vam je vse.

Ni vila rok
trepetajočih v strahu,
ko drugi vili so roké
od groze in bridkosti,
od jeze in sovraštva,
od slepih sto strasti.
Vsaj eden moral
daritev je moliti
skrivnostno križevo.
Še solnce je temnelo,
še drevje se je treslo,
prevzeto od skrivnosti
velike, neumljive.
Pa človek — prva stvar —
ne molil bi daritve,
ki se daruje zanj?
Le Mati Sina,
le Ona žrtev je presveto
molila z mirnimi rokami
kot angel v kamen izklesan.
Molila z vdanimi rokami
v imenu vseh,
kar solzna jih dolina
otrok nezvestih nosi.

Prepolna žalosti
ni Mati vrgla se pod križ,
kot sadna veja polna

na tla se zašibi.
Ko drugi — veje vele —
odpadle so od debla,
zavrgli vero v Njega:
vsaj eden vere
ni smel Mu prelomiti.

Le Ona sama
kot steber stala
ob križu — drugi živi križ;
le Mati Sinu
ni vere prelomila:

Ni v roki Tvoji več moči —
in vendar Ti si Vsemogočni!
Krvave kaplje Tvoje so
močnejše nego grozdi sočni.

Besede kot slaboten vzdih
drhte čez ustne tvoje blede;
a zemlja preje in nebo
premine, nego te besede.

Ni diha komaj v Tebi več —
in vendar Stvarnik si življenja,
čeprav konča Te grenka smrt,
s Teboj se vendar vse začenja.

Gospod je glavo
nalahno sklonil tih in nem,
obrvi stisnil,
da zarošenim bi očem
krvave kaplje
odtekle vsaj za majhen čas,
ko izpod krone
rosile so Mu čez obraz.

Zagledal Njo je
obličja vsihajočega,
in poleg blizu
učenca plakajočega.
Pozabil nase
in nanju mislil je samo:
Ubogi srci!
Kaj reče jima naj v slovo?

Kaj jima hoče
namesto sebe dati v dar,
ko solnce tone,
zapušča gori zarjin žar.
Namesto Sina
le sina more dati spet,
namesto Mojstra
učenec gre naj Mater vzet.

S pogledom vdanim
oba sta gledala na križ,
kot bi prosila:
Povej, Zveličar, kaj želiš?
S pogledom milim
oba je ganil do srca,
z besedo tiho
tolažil zadnjikrat oba.

Skrivnostnolahno,
kot da bi se raniti jo bal;
— Glej! Žena, sin tvoj!
je svoji materi dejal.
Slovesnomirno
kot za brata ga je vzel:
— Glej! Mati tvoja!
učencu svojemu velel.

In kakor olje
skelečo rano pohladi,
beseda „Mati“
učencu žalost pomiri.
A kakor kaplje
močnejše ogenj razplamte
beseda „Žena“
razmuči Materi srce:

Oj, tolažba brez tolažbe!
Hrepenela sem po njej,

našla sem jo, a je huje
v srcu mojem nego prej.

Kak si mogel Stvarnik večni
zameniti se s stvarjo!
Kak si mogel mesto solnca
žarek dati mi samo!

Materi si tuje dete,
tuji roki Mater dal!
kak na tujem rasti mogla
palma bi z domačih tal! — —

*

A tam za križem vadjaj
vojaki so metali:
Komu bi oblačilo
to celotkano dali.

(Dalje.)

Biseri.

Povest. — Spisala Lea Fatur.

(Dalje.)

XV.

Vidonijevi palači se je naselila sreča. Posli so prepevali, iz ust srečne matere se je cedil med in mleko. Dijaki in dijakinje, ki so se poslavljali od gospe, so hiteli žarečih obrazov skozi vežo, se ustavljali na stopnicah in pogledali, če je res, ali se jim le zdi, da jim je stisnila gospa tako znatno vsoto v roko. Mestna ubožnica, sirotišnica, potrebni reveži, vsi so molili za Elvirino srečo.

V rožnati halji, odsev sladkih mislih na licu, hodi Elvira po salonu, ogleduje šopke, ki pokrivajo mizice in klavir, ogleduje kupe posetnic. Same čestitke... Kako čudno, da je nevesta! Kaj ni hotela ravno na pot, da si prisvoji višek ženske samostalnosti, da pokaže svetu, kaj zamore ponosna ženska? Pa je uklonila glavo dolgo negovani tihi ljubezni. Ti je žal Elvira ponosnih sanj? Ne. Lepo je stati sama na vrhuncu, tolažiti se z žensko samozavestjo, kazati svetu, da premore ženska, kar zamore moški. Da se bodo odvadile deklice gledati na moža kot na malika, da se bodo odvadile prižigati kadilo pred njim! Lepo je vse to, a ne zadovoljuje ljubezni željnega ženskega srca. Slajši je hoditi oprta na moževo močno roko po težavni poti. Morda so velike tiste ženske duše, ki vztrajajo ponosne same. Pa večji, močnejši je ženska duša, ki dobiva od moževe vedno

nove moči, ki se dviga v ponižni ljubezni do višine vladarice matere, katere ime in slava živi v poznih potomcih.

Šopek planinskih cvetlic stoji pred Elviro. Nevesta se nasmehne. Šopek jo spominja tihe vasice, kamor je bežala uporna pred materinimi nakanami, pred lastnim srcem. Spominja jo dolgih zimskih večerov, ko so ločile gore snega Gorico od Čepovana, ko je prijemalo mlado učiteljico, da bi zbežala iz vaše pustobe v mestno življenje, k materi. Pa kadar je prišlo pismo polno materinih prošenj — tedaj je vztrajala v zimi in mrazu. Dobrosrčni župnik je prigovarjal zaman trmastemu otroku, zaman se je trudila njegova sestra okrog nje. — Dobra župnikova sestra! Dolge zimske večere je bila Elvirina edina družba. Zdaj je poslala nevesti šopek planinskih cvetlic, srčne čestitke.

Uboga župnikova sestra! Ona je v vrsti sester, ki žrtvujejo vse življenje bratu duhovniku. Da olajšujejo njemu težko usodo, omogočijo uspešnejše delovanje, naložijo sebi težko breme. Skrite sotrudnice svojih bratov, obrekovane in zaničevane od sveta. Šestnajst let je štela župnikova sestra, ko je prišla gospodinjit k bratu. Ljudje so pravili kako nepopisno mična da je bila v svoji plahi ponižnosti, kako je cvetela kot bela lilija v župnišču. Po letu prihaja mnogo letoviščarjev v Čepovan. In zgodilo se je,

da je stopil mlad profesor v župnišče, hotel odtrgati gorski cvet, ga odvesti z višine, tišine, v šumno mestno življenje. Večkrat je pravila župnikova sestra, kako ji je zavalovilo takrat srce. Kako si je zaželela življenja, zabav. Kam more, sme z bratom, ki ne mara mlade sestre s seboj — kam pojde, če umrje brat? Z možem stopi smelo pred ves svet — za možem dobi pokojnino, ime ...

„Kakor hočeš!“ ji je rekel brat hladno, „ne branim, ne svetujem. Nisem pa mislil, da mi bo stregla v starosti tuja ženska.“

Tuja ženska... Tujki da bi prepustila brata? Ne. Žalostni so odhajali snubci. Počasi je izginjala nežna lepota mladosti z Marijinega lica, pa druga, stalnejši lepota, mir blage duše, ki se je borila, odpovedala, se je naselila v njem. Dobra župnikova sestra! Kako bodri njen veseli smeh brata, ko pri-

GORENJKE

haja truden, razočaran, s svojih težavnih poti, kako je ljubezniva in potrpežljiva proti vsakomur. Uboga župnikova sestra! Ona ne bo okusila sreče, katera se smehlja naproti Elviri. Naj le zagrinja cvet župnišče, bled je, brez vonja, temnordeča roža ljubezni ne uspeva Mariji. Po samostansko urejenih sobah župnišča veje duh odpovedi in večkrat se orosi na tajnem oko župnikove sestre.

Močna mora pač biti Elviri neznana bratovska ljubezen. Saj je pustila tudi nežna Rozika Emila zaradi brata, žrtvovala veliko ljubezen do plemenitega moža še večji ljubezni do zašlega brata. Odpoved... Težko mora biti Roziki, če tudi je izročila Emila njej. Odpoved... Kolikokrat vzdihne pač nežna med tesnimi zidi po solncu ljubezni... Dobila je naznanilo o zaroki. Pa ne čestita, ne piše materi. Bliža se čas, da se zaveže z obljubo. Skrbno ji je

naročeval brat pri odhodu, da naj pomisli, odstopi. On da nima nikake koristi od njene žrtve, le težko srce da mu dela. Tudi Elvira in njena mati sta prosili Roziko, da se pomisli, vrne. Molčala sta gospa Kamenska in Emil. Mati je odobraval hčerino žrtev in Emil je čutil, da so zaman besede. Čutil je, da stoji pred tajno, ki se vrši edino le med dušo in njenim Stvarnikom. Begati je moral privid zemske ljubezni Roziko, nežno romarico — oplašil je ni. Begale jo bodo slike zapuščene, prelestne sreče v trdem redovniškem življenju — pa drobna junakinja bo zmagala vse težave — prišla neovirana na goro... O življenje, življenje! Čudna pravljica katere junaki, preganjani od usode, hlepeči po luči, smo, dokler živimo. Dokler živimo, nas bega hrepenenje, v ustvarjeni stvari iščemo nevede Stvarnika. Ker ga sluti in išče srce — a ne more spoznati preslabi razum. Kaj je ljubezen, ki veže dušo z dušo, če ju ločijo tudi gore, morja — kaj je ljubezen, ki loči dušo od duše, da se združita šele onkraj groba v naročju Stvarnika? O življenje, čudna, vsak dan nova pravljica! O ljubezen neizcrpno vrelo radosti, bolečin...

Elvira sklone kostanjelaso glavo v zahvalo Stvarniku, ki ji je dovolil, da je našla odsev božanstva v plemenitem moškem srcu, ki je vzel iz njene poti trnje odpovedi. Smehljajoča je hodila sreča po palači Vido-nijeve, poprej neznana milina je žarela z obrazka mlade neveste in njene srečne matere.

Temna pa sta prišla z naznanilom o Sallejevi zaroki, žalost in strah v vilo Martinino. Dolgo je strmela Collettijeva na lični papir, ki ji je s secesionističnimi črkami govoril, da se je prevarila v svojih načrtih. Mož, ki je hodil vedno tako laskayo okrog njene hčere, ki ji je odprl kredit na svoje ime — on je imel druge nakane... Ni iskal ljubezni lepe Martine, ni hotel položiti svojega bogastva k njenim nogam — ogledoval, poizvedoval je... Zmenjen je s Kamensko. O, da ni mislila revica na to! Morda da zasači Martino na nepravi poti — ali pa... Ali pa — da izvleče iz nepremišljenih besed vrv, s katero zadrigne Collettijevim vrat... Kaj so govorili, kaj je vpraševal? Ali ni trdil, da je bledi otrok, katerega razvaja Kamenska tako neumno, da je tisti bledi otrok podoben prejšnji lastnici vile Martine? Trdil — in gledal njo prodirno z rjavim okom... Prestrašila se je bila. Vendar ni trenila nobena mišica, bila je vajena pretvarjati se vse življenje. Zdaj ugiblje in preudarja. Odšel je v Paris, da se zmeni z očetom radi dedščine in poroke. Morda si razreši

tam uganko — morda stopijo z njegovim povratkom orožniki v vilo Martinino in zavpraša sodnik, kje je otrok, oporoka, denar? Pa za otroka odgovori osmrtnica. Oporoka — kdo je v stanu dokazati, da je ponarejena? Saj mrtvi ne govore. Denar, tega pa ne dobi nobena sodnija nazaj. Svojemu otroku ga je prislepčila, svojemu otroku ga je ukradla. Seveda ni hotela tako ... Pa črv vesti jo je gnal vedno na nove zabave. In šel je denar kot pleve v vetru, rasel je dolg kot gobe po dežju. Haha! Kakšen dobiček pa bi imel Salle, Kamenska, če bi tudi izsledila zločin? Ime, samo ime bi dobila najdenka — ko bi ji hoteli dati tudi dom, morali bi ga odkupiti. S čim naj kupuje Kamenska, za kaj naj kupuje Salle? Da se rešijo Martine, da igrajo vlogo kaznujoče usode? Kakor da bi ne bilo dovolj kazni ... Kolikorkrat je srečala, ko se je peljala v samodruču, gizdava in visoka, spreved sirot, ki so šle v spremstvu sester tiho in ponižno, na sprehod. Kako se je stisnila takrat sama v sebe ... Ni vedela, katera je Ivanka. Pa zdelo se ji je, da postajajo oči vseh sirot, ki gledajo z zanimanjem gospo v samodruču, eno samo veliko oko, in tisto oko ji očita: „Roparica, ti se voziš — a jaz ... Tatica mojega imena, kaj se ne bojiš sodbe?“ In včasih je hodila tiha, neslišna rajna Brigita po hiši ... Collettijeva se je skrivala po noči pod odejo, bežala čez dan k možu. Z zobmi šklepetaje sta strmela v prikazen, katere ni videl nihče razen njiju in ki ju je pogledala s tožnimi očmi ...

Pa če tudi prihaja Brigita, vendar molči, ker je mrtva. Duhovi ne govore. Mrtvi ne govore ... Tožnik mora navesti priče ... ha! Pa tu so priče: Valentin in najdenka. Lahko bi bili spravili bebca že davno s poti. Pa ni bil nevaren, molčal je, se bal norišnice — in človek sega vendar nerad po skrajnem sredstvu, ne naklada rad na tehtnico slabih del. Pa zločinec ne sme biti skrupulozen. Vse v kraj, kar mu more škoditi, je edini izhod. Kdo pa je vedel, da vzame Kamenska najdenko k sebi? Če je že hotela vzeti kako siroto, zakaj ravno to? Ker sluti. Zato proč z Valentinom — in če treba — proč z najdenko. Mrtvi ne govore. Nesreča, ali kot menijo božji licemerci, božja sodba, ne spi. Kaj, če se vendar vrne Angelik? In se vrne bogat in vzame Martino — bi jo hotel vzeti ... O jaz čutim, da bodo napeli vse moči, da ga iztržejo Martini — čutim, da stopijo takrat s tožbo nam nasproti. Zvezali so se vsi v to svrho. Ošabna Vidonijeva, farizejska Elvira, domišljavi Francoz in svetohlinka Kamenska. Treba je delati. Treba, da se drži Martina Angelika. Zdaj so jo morda že očrnili ti licemerci pri njem, ker ji piše tako redko. Treba da se mu prikupi zopet. Dokler ščiti Martino ime Angelikove neveste, se ne bodo upali ... In če ... Mrtvi ne govore, ne pričajo.

Grozno se spači strastni rumeni obraz Italijankin. Gnana od nemirnih misli hodi po sobi, mrmra: „Riccardo straši, obeta, opominja Valentina na prisego. Pa Riccardo je že videl najdenko pri Valentinu ... Lahko mu izvabi z laskanjem kako besedo ...“

Stresla se je in stopila naglega koraka k Martini. Deklica je sedela razpletenih las pri pisalniku in pisala na listek. Ko je vstopila mati, je zgenila listek, ga hotela prikriti.

„Kaj imaš tam, Martina?“ je vprašala mati neprijazno.

„Oh nič ... Napisala sem par besed,“ je mrmrala Martina in žarela. Nenavadna zadrega je osupnila mater. Sicer ji ni skrivala hči svojih nedolžnih zabav z dijaki — kaj pa ima sedaj? Rahlo objame Collettijeva hčerko in ji prigovarja sladko:

„Kaj pa skrivaš, Martinček — ali nisem jaz več tvoja mati!“

Deklica se izvije iz njenega objema, stopi v stran in pogleda prodirno mater. Collettijeva se zgane. Nekaj novega gleda iz črnega oka, veje iz obraza in postave Martinine. To ni več prejšnja Martina. Na čelo, v oči, okrog ust je zarisalo svoj pečat novo močno čuvstvo, prepodilo otroško lahkomišelnost, ki se je podajala šestnajstletni tako dobro. Zdaj ne stoji pred materjo več otrok, ženska stoji pred njo. In to izpremembo more povzročiti edinole ljubezen ... Krvav oblak se zagrne pred oči Collettijeve ... Pa se ohrabri in vpraša:

„Kaj pomeni vendar to obnašanje, Martina? Vidim, da ti blode neke neumnosti po glavi. Potem ni čudo ... Riba uide zamišljenemu ribiču. Nisi znala pridobiti Salleja. Glej, tu! Naznanilo njegove zaroke.“

Malo začudena je pogledala Martina in zgenila nemarno obla ramena: „Mar mi je za plešastega starca! Sita sem te hinavščine.“

„Kako ginljivo, moj otrok. Ampak pomagati si ne morem s tem. Martina — kdaj si pisala zadnjič Angeliku?“

„Ne spominjaj me tega bedaka,“ se namrdne Martina. „Čemu naj mu pišem? Sama praviš, da ga ne bo več. Škoda za papir — škoda za čas ...“

„Slušaj, Martina ... S Sallejevo zaroko se je izpremenil naš položaj. Povedala sem ti, kako je z nami. Da nas reši edinole bogati ženin — da nas drži na vrhu le Kamensko ime.“

„Pa jaz sem sita biti ptica vabljivka, se prodajati za vaše dolge. Tudi jaz hočem živeti, uživati mladost — ne držati se potuleno, ker imam čast biti nevesta ženina, katerega ne vidim morda nikoli več.“

„Pa moraš, Martina, moraš. Angelik je pisal materi, da upa, da si pribori zaklad. Zato da si mora pridobiti zaupanje domačinov — kajti tujcu ne

bo klical nikoli pravoverni Ind svetih kač iz svetega drevesa. Zato pride z zakladom, če tudi šele čez več let, pride pa le. In ti ostaneš tačas njegova nevesta, če se ne nameri kaj drugega — zato ker dobivamo tačas podporo.“

„Večna nevesta! Ustaram se in uvenem tačas. Kdo ti je pa povedal te stvari? Lepo se sliši o zakladu in biseri bi se mi podali — dopadla bi se...“

„Komu? Ah — ne poveš, Martinica? No, le čakaj. Za pismo sem pa izvedela po Vidonijevi hišni. Naša hišna in ona sta znanki. Kdor ima odprto roko, pa izve vse. Zato piši Angeliku še danes. Ljubeznivo pismo mu piši, Martinčica. Žensko pismo vpliva čudovito na moško srce. Ogrevla hladečo se ljubezen, obuja hrepenenje...“

„Ne bom mu pisala!“ udari Martina jezo z noge ob tla. „Jaz ne morem čakati, ne tako živeti. Šla bom z možem, katerega ljubim. In če bi stradala, delala...“

Collettijeva se je zakrohotala: „Ti boš delala... Že vidim, Martina, da si znorela. Dokler si pustila materi, da te vodi, si imela upanje, da postaneš ugledna gospa. Ti si zaljubljena, Martina. Zakaj tajiš svoji materi, povej, posvetuj se...“

Z laskavim glasom je pregovorila Collettijeva zadnje besede, se približala zardeli hčeri. V zadregi gleda Martina mater, neodločna ne ve, ali bi odprla svetišče srca ženski, ki jo je učila le izkoriščati taka čustva. Krasno, tako resno hčer gleda stara namigovalka. In se spomni davnih dni rosne mladosti. Ko se je obudilo prvič v srcu silno čustvo, ko je skrivala ljubezen kot nekaj svetega v sebi. Ah, takrat je bila tako čista... Pa prišla je v roke brezvestnih ljudi... Zamoril, zapustil jo je malik njenega srca. Njej pa je služilo, kar ji je bilo prej sveto, v zabavo, v dobiček. Pa dosti je trpela, ko je poteptala svetinjo mladosti... Zdaj grozi njeni hčeri isto gorje — preti njej pogin... Srd in usmiljenje zvenita iz materinega glasu, ko konča Martina naivno pripovedovanje: kako je zagledala pred kavarno na trgu italijanskega častnika — šla mimo njega k profesorju glasbe. Kako so se srečali njuni pogledi, kako ji je sledil, jo čakal, jo spremil. Manfredo del Monte mu je ime. Član je stare imenitne rodbine. On jo ljubi...

„In te spelje na led, norica. Kaj ne veš, da si išče častnik le zabave? Vzeti te ne more, ker nimaš nič, on pa zna imeti še več dolgov kot mi... Martina, Martina, ali ti nisem rekla, da je ženska, ki ljubi, izgubljena? Pusti častnike do poroke. Po poroki se zabavaj z njimi, ker so res zabavni in elegantni kavalirji. Najlepše boš imela, Martina, in nobeden ti ne bo štel tega v zlo. Zdaj pa se ne pusti spremljati, ljudje bodo zagnali takoj velik hrup, pisali

Angeliku. In kot sem rekla Martina — piši takoj Angeliku...“

„Ali jaz ga ne maram! hočem Manfreda! Če me ne vzame, pojdem tako za njim. Forme ne vežejo ljubezni...“

„Martina,“ se je zgrozila mati, „ti jadraš v pogubo, poslušaj svojo mater, veruj, ubogaj...“

„Lepa mati! Za denar me prodaš prvemu kupcu. Jaz se pa prodam iz ljubezni.“

„Vlačuga!“ je siknila mati in dvignila pest. Pa spustila je roko, pravila Martini nekaj tajnostno, naglo. Kakor razljučen potok so hitele besede z njenih ustnic. Martina je bledela, se sesedla. Kaj je pravila gospa hčeri, ni mogla razbrati hišna, ki se je prikradla pri koncu pogovora k vratom. Vedela pa je, da je postala Martina čudno žalostna, da je pisala dolgo, dolgo.

Skriven pogovor je imela nato Collettijeva tudi z možem. Zaprla sta se v njen budoar in šepetala. Hišna se je priplazila bosa do vrat... Pa je razumela samo, da se brani gospodar nečesa, kar mu prigovarja gospodinja z besedami: „Mrtvi ne pričajo...“

XVI.

„Med uro pojdita k Spricerju in vzemita naročeno blago, po uri pa takoj domov. Veš, Ivanka, ni potreba voziti se po ulicah, da se vzgledujejo ljudje. Martine, gospice Collettijeve, se pa ogni.“

Tako je naročala gospa Kamenska kočijažu in Ivanki. Deklica je zardela, poljubila redničino roko, pogledala še enkrat svoje svetle črevličke z visokimi petami in skočila v kočijo. Kočijaž je pogledal gospo in se počesal za ušesom. Kdo neki je že povedal, da je vozil zadnjič po uri gospico po ulicah pod gradom? „Kaj mislite, gospica?“ je vprašal vozeč po drevoredu.

„Oh ne vem, kaj sem ljudem tako v očeh. Pa kdo drugi bi bil povedal kot gospa Vidonijeva? Ona ve vse. In odkar je bila zadnjič tu, ne smem več okrog Soče, do Valentina.“

„In meni so naročili gospa, da se ne smemo ustaviti, če bi me kdo ustavljal; ne sprejeti, če bi mi kdo kaj ponujal. Veste, gospica Ivanka — vsakovrstnih potepuhov se klati okrog Gorice, kradejo mlada dekleta...“

„Ih, Valentin!“ se nasmehne zvonko deklica, „to bi moral biti velik ropar, ki bi vzel mene!“

„Saj izginjajo tudi velike deklice,“ poučuje kočijaž, pa se spomni, da so to stvari, o katerih ne sme govoriti otroku. Zakliče konjem, nategne vajeti. Najdenka se ozre plaho po drevoredu. Ker pa ne vidi nobenega roparja, ker je lep jesenski dan, misli bolj na to, kako se bo postavila danes v Gorici.

Saj ima novo obleko. Vkljub slabi letini jo je kupila dobra rednica. Črez zimo je bila zrastle tako, da so ji pretesne in prekratke Rozikine obleke. Vsi pravijo, da postane Ivanka velika, močna deklica. In zrcalo, pred katerim stoji tako rada, ji pravi, da postane tudi lepa deklica. Rednica jo kara rahlo, pravi, naj se uči ali moli tačas, ko postaja pred zrcalom. Da je to popolnoma izgubljen čas, pogubljen za dušo in telo. Svetniki da se niso gledali v zrcalo. Da. Ali so pa imeli svetniki tako lepo novo obleko? Modernega kroja, iz volnenega blaga, modre barve? Krilo bolj dolgo, tako kot je za odrastle, je hotela imeti, pa šivilja je dejala, da je še premlada. In ko bi imeli svetniki tako lep širokokrajni slamnik, s svilen pentljo, ki ima rdeče pike na belem dnu, ki se podaja tako lepo cvetočemu obrazku, o gotovo, tudi svetniki bi se pogledali v zrcalo... Ivanka je prepričana, da ni tako lepo oblečenega, tako srečnega dekleta kot je ona, na vsem svetu, kaj šele v Gorici in Solkanu. Pa kako je tudi res lepo za njo! Kakor otrokom v bajkah se je izpremenil njen položaj. Iz zidov sirotišnice v soški grad. Ne kot dekla, kot grajska gospica... O prečudno! Vsako jutro se boji, da so minile krasne sanje, da se znajde zopet v sirotišnici, da je zopet zaničevana najdenka, katere so se ogibale sošolke v sirotišnici. Še sirote. Saj so vendar imele ime, vedele, odkod da so — a ona, najdenka, ni imela nikogar, bila je teža na tujih ramenah. In zgodaj je jela misliti, opazovati. Ker je imela nekaj bolj gosposkega kot druge sirote, so jo sovražile, tožile. Sestram pa je bilo težko izvedeti resnico, ker je molčala sirota uporno, prenašala molče kazen. O tista doba, polna trpljenja! Ni je pozabila v sedajni sreči. Zato se je pustila voziti po ulicah okrog sirotišnice. Da vidi dom svojega siromaštva, da vidijo ljudje, kako je oblečena zdaj, kako se vozi najdenka. Kako je res lepo za njo! Učitelje ima... Profesor glasbe je sicer siten, neljubo ji je, da srečuje pri njem tisto Martino, ki jo meri vselej tako zaničevaje. Pa nebeško lepo je, se učiti glasbe, sploh, učiti se. Kako lepo je, kadar ji razlaga mladi pravnik, njen učitelj, zgodovino. Čudne stvari, ki so se godile. O narodih, kraljestvih, ki so strahovali svet, a so izginili kot senca s površja zemlje. O čudno! Bili so in ni jih več. Tako izginemo tudi mi — umrjemo. Marsikdo stoče, da bi rad umrl. Stari slepi berač, ki pride pogosto v grad, pravi, da ga ne vidi, ne najde smrt. Ivanka pa se boji umreti, ko ji je tako nebeško lepo. Rednica tako blaga, posli vedno postrežljivi. Gospod Salle tako dober. Gospica Elvira jo vabi vedno k sebi, izprašuje, kaj se je naučila. Gospod Angelik je ne pozabi. Piše mali najdenki, ji naroča, da uboga, vedri in ljubi njegovo drago mater. In oba, gospod Angelik in Salle, ji pošiljata

razglednice. Razglednice pa ljubi Ivanka tako zelo, jih spravlja skrbno v omarico zraven postelje, jih pregleduje še v postelji.

Oh, ta prah! Lega na lepo novo obleko. Kakšna bo, preden pride v Gorico? Ah, glej! Pokopališče pri sv. Mavru! Mrtvi počivajo tam — tudi Kamenski... Mrtvi počivajo tam... Ljudje, ki so živeli, se veselili kot ona, imeli nove obleke kot ona. Umrli so... Tudi ona umrje... In kmalu... Večkrat jo tišči v grlu — včasih zakašlja... Ah, kaj pomaga lepi slamnik, nova obleka, svetli črevljički, ko bo morala umreti...

Deklici se stoži. Oh, samo umreti ne, ko ji je vendar tako nebeško dobro. Sama sebi se zasmili, da bo treba tudi njej trohneti v črni zemlji... Vroče solze se ji vlijo... Kakor Jeremija nad Jeruzalemom, se joče Ivanka nad razpadom, kateremu gre naproti njeno mlado telo. Pa ljudje jo pogledujejo sočutno, vprašaje. Zato proč s solzami! Saj se bliža kočija Gorici, vedno več ljudi je na cesti. Pešec ni nikomur v čislh, naj se joče ali smeji, kdo ga pogleda? Če pa sedi v kočiji, če si mlada, lepa, kot je Ivanka, potem gleda ves svet nate. Zato se drži Ivanka imenitno, pričakuje z napetostjo nedoraslih deklet, ali jo pozdravi znan kupec, pogleda gruča deklet, se ozre za njo dijak? O ti Ivančica! Kako se priklanja, smehlja — in prijaznejše fantom nego gospem... Občudujoči pogledi prikličejo živo rdečico v nežno lice, oko pod tenko obrvjo sije kot alemkamen.

Kočijaž zavozí k „Trem kronam“. Mapo v roki, uverjena, da zre vsa Gorica na njo, gre Ivanka prav po koncu preko ulice. Glej častnika Italijana — že zopet stoji tu... Kako črne oči in brke ima! Kaj poslanja tod! Gotovo čaka Martine, lepe Martine. Da bi noreli ravno vsi za Martino! Pravijo, da se hvali, da samo pogleda moškega — in že gre za njo. To je smešno... Saj gre lahko tudi za Ivanko. Zakaj bi ne šel? Poskusimo.

Ivanka gre mimo častnika, ki zapiči črno oko v njo. Deklica se mu nasmehne poredno in gre ponosno v vežo. — Pri uri stresa danes profesor večkrat nevoljen lase. Ivanka je raztresena, misli če jo čaka častnik ali ne, misli kako lepo bi bilo, ko bi šel častnik za njo, in bi prišla ravno Martina... Ona pa se odpelje obema pred nosom.

Ura mine. Profesor naroča deklici vajo, pa ona ne posluša, hiti vun, radovedna, če čaka častnik. Skoraj se prestraši, ker stoji res tu, stopi k nji, vpraša, če jo sme spremiti. Ivanka ne zna dobro laški, ne ve, kako bi odgovorila, tudi plava njena duša med strahom in veseljem... S hitrim pogledom hoče mimo njega, on ji zastavi pot. Ljudje na ulici se nasmehnejo častnikovi predrznosti, dekličini zadregi. Pa kar pride, kot poklicana Martina, in ž njo

več deklet. Ko vidi, kaj se godi, potemni Martinin obraz od jeze. Ivanka pa Martino pogleda zasmehljivo, a častniku reče nalašč prijazno: „Prosim.“

Na to besedo se zakadi Martina v njo in z žarečimi očmi vzklika: „Kaj ti! Ti se upaš laziti za častniki? Za tebe so pometachi. Od kod pa si ti? Kako se pišeš, da poveš gospodu, s kom ima čast... ti! Najdenka!... Sirota! Kaj misliš, da si kaj! Kamenska te je izvelkla iz blata! Še imena nimaš in nisi vredna družbe poštenih ljudi.“

Smrtno blede je pritekla Ivanka do kočije, mignila kočijažu, da naj vozi hitro, hitro... Hotela je zadržati solze, vsaj dokler se vozi po mestu. Pa vsule so se debele kot jagode... Oh, te sramote! Nikoli nikoli več v Gorico... Slišali so ljudje, klicali bodo za njo, da je otrok brez imena, da je iz sirotišnice, najdenka... Oh kako kratek je bil sen njene sreče! Pozabila je v gradu, da je najdenka. Martina jo je zdaj tega spomnila. Kaj pomaga, da ji je dala blaga rednica dom, da jo oblači tako lepo... Imena, poštenega imena ji ne more dati. Vedno bo madež na njej. Nikdar ne bode smela stopiti v vrsto nališpanih vrstnic — kot strela bi jo zadela lahko vprašanja. Najdenka! Hudobna roka jo je pahnila v svet. V sramoto je sebi in drugim.

Ivanka si otira oči, pogleda jesensko polje, travnike. Žalostno stoji drobnostebelna koruza, trsje nosi redko listje. Rumeni travniki niso dali ne sena, ne otave, vse leži pod plastjo belega prahu. Jesenski hlad ne popravi, kar je zamorila letna vročina, si misli Ivanka, ne popravi starost, kar je zagrešila nora mladost, pravi rednica. Pravzaprav je bilo neumno od nje, da se je nasmehnila tistemu bedaku. Pa kdaj bo človek neumen, če ne takrat ko je mlad? Skrbno si otere Ivanka lica in naroči kočijažu, da ne sme povedati nikomur, da je jokala. Ali kako bo, ko ne bo hotela več k glasbeni uri? Kako se izgovori? Tega ugibanja jo je rešil listek, poslan rednici od profesorja. Gospa Kamenska je zardela od jeze, ko je prečitala list, strogost je zalila njene pravilne črte, ko je poklicala najdeno: „Ber!“

Deklica je brala in zaihtela: „To je preveč!“ Profesor je pisal, da je primoran odpovedati uro Ivanki, ker se obnaša tako, da je rekla gospica Collettijeva in druge, da se ne morejo učiti pri njem, če ne odpove njej. Ihteča deklica je povedala, kako je bilo...

Začudenje se je zrcalilo v obrazu rednice. „Kaj ti je pa bilo treba nasmehnuti se častniku? To je vendar nedostojno.“

„Saj nisem vedela, da je nedostojno.“

„Nisi vedela. To ti pove ženski naravni ponos. Pametna deklica ne potrebuje pouka v takih rečeh. Pametna deklica gre, ne vidi, ne sliši takih reči.“

„Jaz nisem tako pametna — nisem vedela. Hudega nisem mislila. Zdelo se mi je lepo — da bi se jezila Martina.“

„Tako lahkomišelnost delaš meni sramoto,“ je zavpila Kamenska in hodila vznevoljena po sobi. Sicer tako dobra gospa je imela nekaj moškega v sebi, kadar je bila jezna — in sedaj je bila tudi res jezna. Že dolgo časa so bili njeni živci skrajno napeti. Slaba letina, lastna škoda, sočutje do kmeta trpina, so vplivali razdražljivo na njo. K temu so bile njene misli pri hčerki v samostanu, pri daljnem sinu. Povrh tega ji je prinesla Vidonijeva vest, da snujejo Collettijevi nekaj, da naj varuje Ivanko. In gospo Kamensko je skrbelo, da hudobe otroku res kaj ne store. V plačilo za njeno skrb ji pa dela sramoto... Jezna se ustavi rednica pred ihtečo rejenko:

„Povej vendar — ali se zavedaš ali ne, da si mi naredila sramoto? Meni, ki sem te vzela za svojo... Ah — nisi še toliko pametna! Če nisi sedaj, povem ti, da ne boš nikoli. Prav je imela Vidonijeva gospa. Ni da bi se vftikal v tuje otroke. In tebe sem vzela namesto svoje čiste, svete Rozike?!“

Mrko je gledala na ihtečo. Strogo vzgojena, strogo misleča, ni mogla razumeti Ivankinega mišljenja. Tudi je bila značaj, ki se ne naveže tako lahko — čuti pa tem težje razočaranje. In še tako! Namigovalko naj vzgoji ona, ki je vzgojila redovnico! V Kamenski hiši, ki je slovela radi stroge morale, naj neguje plevel, ki vzraste hiši v sramoto? Ne. Kaj jo je motilo? To ni Brigitin otrok.

„Oh — saj ne pojdem več k glasbi,“ je ihtela Ivanka.

„Seveda. To je meni najbolj všeč. Da se začne kako delo in ne dokonča. Pojdi in vadi se, naredi naloge in pridi v kuhinjo. Si dobra za neumnosti, bodi tudi za delo.“

Skoro opotekala se je revica Ivanka, ko je šla v svoje sobe. Tam se je vrgla na posteljo in ječala. Bilo ji je hudo, da je blaga rednica jezna — ali še hujše, kar je čutila iz njenih besed, da ni imela, nima matere. Prazen je bil sen o sreči.

Prikrila je rednici tisti dogodek, ker ni hotela vznemirjati žalostne. Kajti menila je, da pojde rednica v vilo Martino, da se postavi za rejenko. Saj so se hodile tudi v sirotišnico postavljati, kregati matere, ki so imele otroke v šoli, ali pa strici, tete. „Seveda, kdor ima mater,“ so dejale sirote, ko je trpela ta ali ona po nedolžnem radi druge. In najdenka je menila, ko je prišla v grad, da ima tudi ona odslej ljudi, ki se bodo potegovali za njo. Da ona ne sme uživati sreče, kot drugi otroci. Ona je dekle brez imena, roda, dela sramoto svojim dobrotnikom. Ona nima matere. Mati bi upoštevala njeno neizkušeno mladost — rednica ji očita, jo spodi

morda od sebe. Poskusiti sedaj grenki kruh po službah, ko se je tako razvadila tukaj... Ah, da ni gospoda Angelika doma! On bi se postavil proti Martini — o Marija! Kako — saj je Martina njegova nevesta. „Oh!“ vzdihne trudno Ivanka, „najrajši bi umrla.“

Potrkala je hišna in naznanila, da čaka učitelj. Nerada je šla Ivanka k učenju. Razboljena glava je kar šumela. Pa se ni upala reči, da ne gre. A mesto da bi prinesla nalogo, mesto da bi povedala, kar se je naučila, je izlila svoje gorje v čuteče mlado srce, je tožila, da ji ni več živeti, ker ni človeka, ki bi se potegnil za njo, ker nima imena, roda.

Skoraj bi se jokal tudi mladi fant. Pa tolažil je najdenko. „Ni tako hudo, gospica,“ je rekel in se smejal z vedrimi modrimi očmi, „deklica, posebno tako lepa, dobi lahko moža — in z možem ime in pravice. Omožili se bote, gospica Ivanka.“

Solze so se ustavile. Osupla je zrla v okrogli, dobrodušni mladeniški obraz. Da ni mislila še na to... Saj ji res ni treba umreti... Pa postalo jo je sram pred pravnikom, odbežala je v svojo spalnico in mislila, kak bo tisti, ki jo zavaruje s svojim imenom pred zasmehom sveta. V tej misli je bila prav nerodna v kuhinji in Nanca se je zahvalila gospe za pomočnico, ki ji je dela vse narobe. Ni čuda. Saj je priplavala Ivanki na vprašanje o možu podoba mladeniča pred oči, ki je sedel resen, zamišljen, pod skalnato votlino, ki je dal najdenki dom, zavetje. A ta mladenič je graščak, ona uboga najdenka, in ta mladenič ljubi Martino, lepo posestnico vile Martine. Tako se je zavedel prestrašeni otrok svoje plašne ljubezni, ki je klila od prvega sestanka v otročjem srcu. Tisto noč ni spala najdenka. Drugi dan je vstala blede, prepadena. Hišna se je kar preplašila njenih udrtih oči. „Prestrogo ste jo prijeli,“ je opomnila gospe s smelostjo posla, ki je dolgo pri hiši. „V takih rečeh ni človek nikoli dovolj strog,“ je odgovorila gospa in se delala, da ne vidi rejenkine bledosti. Bila je še natakknjena, uverjena, da ima re-

jenka zla nagnjenja, da jo zaloti skoraj na novi neumnosti. Iskala je potrdila svojemu mnenju in poslušala v drugi sobi, kako se uči rejenka. In hitro je dobil plamen njene jeze novega kuriva. Učitelj je pravil učenki o sreči zakonskega stanu, kako da je mož postaven varih žene. Gospa je imela zadosti. Stopila je v sobo in ošvignila mladeniča s takim pogledom, da je kar okamenel, in rekla rejenki:

„Ti si raztresena — gubiš čas, a Nanca ne ve kam z delom.“ Ivanka je razumela in odšla tiho. Graščakinja se je obrnila k pravniku:

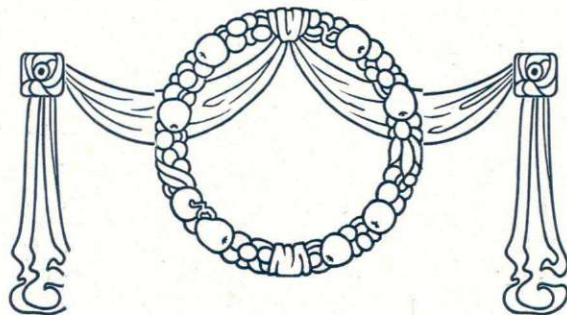
„Gospod Seljan — zdi se mi, da ste že dovolj pripravljeni za izpit. Javite mi, kdaj želite oditi.“

Še tisti dan je odšel mladi pravnik in je izgubila Ivanka edino mlado bitje v gradu. Žalostno je vleklo vedno bolj na Sočin breg, kjer se je začela uganka njenega življenja. „Oh Valentin,“ je jokala, „kako hudo je biti brez imena in matere.“

„Še hujše je v norišnici, čeca moja,“ je stokal Valentin in odpiral široko usta, „še hujši je v pekl... Brodniki, grešniki veliki, ne gredo v nebo... Pa Marija izprosi Valentinu nebo, tebi srečo. Pride gospod Angelik, potrpi, čeca, potrpi...“

Trpela je. Mislila, govorila z Valentinom o njem. Kazala mu je razglednice, pravila, kaj piše. Martine nista omenjala. In dosti jesenskih večerov je posedala najdenka pri brodu, gledala na grad, na Valentina, kako je prevažal od brega do brega. Lahko je poslanjala Ivanka. V gradu je prišlo vse iz starega tira. Graščakinja je dobila pismo. Ko ga je prečitala, se je zaprla v spalnico in jokala. Skrivši je dobila Ivanka list v roke. Bil je od Rozike, solze so izbrisale skoraj črke, s katerimi je jemala mala Rozika za vedno slovo od matere: „Ne piši, ne vprašaj, mamica. Ne čakaj preobleke. Naredila sem že obljubo. Danes odplovem po morju. V daljne kraje. Nikoli več me ne vidiš, zlata, dobra mamica. Tudi v meni je nemirna kri Kamenskih. Me li kliče Bog za bratom, da dopolnim svojo žrtev? Ne žaluj mamica. Bogu si me darovala, pri Njem me najdeš.“

(Dalje.)

Skice.

Zložil Tonej Jelenič.

Žena.

Hodiš sklonjena po parku
ob fontanah živih,
iz oči ti sivih
svita solza, cvet trpljenja.

Z volčjimi očmi po tebi
zre poet baladni,
da se v duši hladni
spomni nate z bolnim verzom.

In kipar strmi ti v lica:
marmor cvetnobi,
v trpkem smehu veli
ustni giblje, žalost sanja.

Ti pa dvigaš strto krono,
mrtvih rož kraljica,
in na mrzla lica
kaplje ti življenja solza.

Grešnik.

V mraku mrtva skala groba zadrhti;
jaz pred njo — jaz čutim v srcu mraz noči;
in utripe krutih solz in bridko vest;
in nad čelom kakor kremen trdo pest
in plamteče v božjih solzah čez nebo
Kristusovo žalostno oko.

Tercine.

Pod Bogom sije v mrak in dan
nebeški vrt, Adamov raj,
od kerubimov varovan.
Iz srede vrta rožni gaj
vrhove vije nad nebo
nevest Nevesti v naročaj:
ko vsi svetovi božji zrô
v prelest nebes — ko klône mrak —
ko ave angeli pojô —.
In mrje solnce, rdeči mak,
azur v črnino se topi,
v zatonu blede blede oblak.

A v rožnih kronah zaplami
jezero cvetja in na noč
odpre razžarjene oči — — —

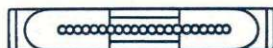
Strmi poljana v krogu koč,
strmijo hribi v zvezdni svet,
in verne duše v božjo moč
in v rožni gaj, čez noč razpet.
Bleste se krone božje slave,
in bliska v njih pri cvetu cvet,
in kralji vriskajo pozdrave
Nevesti v noč: Regina, ave!

Bog moje vse.

Psalmi motiv. — Zložil Fr. Žgur.

Kakor dete speče
sen v zibelki boža —
Kakor dih šepče,
da se ziblje roža:
Moja sanja duša,
ko Tvoj glas posluša!

Grem junak po dnevi
solnce občudujem —
Grem ponoči s spevi
zvezde premišljujem —
Zmagovalca z boja
spremlja slava Tvoja!

Dobrodušni ljudje.

Veseloigra v treh dejanjih. — Spisal dr. Fr. Detela.

Tretje dejanje.

Večer. Predsoba Brodnikove obednice. Na mizi gori par sveč, na klinih visi nekaj sukenj in klobukov, dve sablji in zraven županova preveza. Iz obednice se sliši v začetku trkanje s kozarci in smeh.

1. prizor.

Komisar, Zajec.

Komisar. Past je nastavljena, gospod tajnik. Pet vojakov je skritih v bližini. Kadar zažvižgam, pridero z nasajenimi bajoneti. Zvršiti se mora vse tajno; tajnost je pogoj uspeha. Svetnik Lužar ne sluti še nič, kaj ga čaka; tako samozavestno se vede. Župan pa je užaljen, ker sem bil Vam izročil preiskavo; zato je tudi odložil prevezo, v nadi, da ga pozovem, naj si jo zopet opase. Toda zmotil se je; odložil jo je trajno. Jaz moram nazaj k mizi, da me ne bodo pogrešili in da si napasem oči in srce nad prisiljeno veselostjo in ravnodušnostjo slavne družbe. Kadar se nam bo vzvidelo, zategnemo zanko.

Zajec. In potem, gospod komisar, ne boste pozabili mene.

Komisar. To se razume. Poskusite, kako se Vam poda županova preveza! (Odide v obednico.)

2. prizor.

Zajec.

Zajec (si opasuje prevezo). Imenitno se mi poda. Ne bi bil mislil. Obleka res naredi človeka. Za križec častne legije je pa tukaj prostor. — Ah, kako pijó in se vesele! Tukaj se pa zbira nevihta, in kmalu bo treščilo. Ne bodo se delali norca iz mene. — Ali je to kakšna sramota, če se hočem jaz oženiti! — Ah, to presenečenje! Kako me bodo prosili: Preljubi gospod Zajec, prečastiti gospod Zajec, pomagajte, bodite tako dobri! Jaz pa ne bom tako dober, in naj še tako zapeljivo zavije gospica Emilija svoje rjave oči. Jaz ne poznam nobenega ozira, ne na desno ne na levo, samo nase. Zdrav egoizem, edino prava politika. Ljudem prizanašati se ne izplača nikoli. Dosedaj sem bil idealist, odzdaj znanaprej realist.

3. prizor.

Brajdič, Zajec.

Brajdič (v kovaški obleki, pogleda plaho v sobo). Pst! Gospod župan! Povsod Vas iščem.

Zajec. Kaj želite?

Brajdič. Gušič naroča, naj Vam skrivaj povem, da bo on nocoj, ko udari ura v kapiteljski cerkvi enajst, napadel mesto.

Zajec. Kdo? Gušič?

Brajdič. Lajtnant Gušič.

Zajec. Napadel mesto?

Brajdič. Da, mesto.

Zajec. Katero mesto?

Brajdič. Katero mesto? Vaše mesto, Novo mesto.

Zajec. S čim napadel?

Brajdič. S čim? Najbrž s kamni in poleni. Lahko noč!

Zajec (za njim). Počakajte! Ali so Avstrijci tako blizu?

Brajdič. V Žunhovi hosti je graničarjev kakor hroščev, kadar je dobra letina. A ne pripovedujte nikomur! (Izgine.)

4. prizor.

Zajec.

Zajec (prestrašen.) Tega pa ni treba posebej naročati. — Oj ti preveza županova, kaj si mi vse zvedela! — Zdaj pa hitro v kraj (si jo odpaše) to pavje perje! — Torej nocoj že pridejo Avstrijci, nocoj že? Kaj nocoj! V dobre pol ure (gleda na uro). In ti Francozje, ti bahači nesramni se ustijo, da ostanejo vekomaj tu! — Samo da preslepe ubogega patriota. — Kaj hočem jaz storiti! Hm, kako je vroče! Ves se potim. — Pomiri se vendar, Zajec! Pogum, Zajec! Premisli trezno, kaj boš storil! Da, kaj boš storil! — Kot patriot bi moral stvar naznani komisarju. — Toda kaj ti je pa koristil doslej patriotizem? Nič, nič; vrag ga vzemi! In ta komisar! Hvalil me je, hvalil, drugega nič, nič. — Ali ima on sploh še pravico koga hvaliti? V pol ure je konec njegove slave; širokouste bahatosti pa še ni konec. O, mene pa res najde in zaloti sreča, kamor se obrnem. Komaj sem patriotično ovadil par svojih prijateljev, že se izkaže, da sem ravnal prav ne-spametno, da sem delal za druge, ne za sebe. In kar je izkazil patriot, mora sedaj v potu svojega obraza popravljati diplomat. Preklicati je treba, preklicati ovadbo, preklicati resnico; sicer gorje mojemu patriotizmu! Ah, ah, ah, preklicati in legati se! — Človek ne bi mislil, da je tako hudo, tako težko zlegati se. — In kaj poreče k temu patriot? — Kakšen

patriot pa? Saj se bo šele v pol ure odločilo, kateri patriotizem je pravi in edinozveličavni in kateri krivoverski. Ampak prefrigan patriot je ta naš župan in prefrigan diplomat oče Brodnik. V Mokronog se je peljal, po opravkih; jutri se vrne in bo lepo zvedel, pri čem da je in katero zastavo treba razobesiti.

5. prizor.

Župan, Lužar, prejšnji.

Župan. Grozno je vroče.

Lužar. Mene kar duši.

Zajec. Komu pa ne bo vroče zraven tega Fouchejevega vohuna! Pošten človek sedi kakor na trnju v njegovi družbi. Jaz sem se izgubil.

Lužar. Zajec, kako pa ti govoriš! Proti meni si protestiral, ko sem mnogo lepše imenoval komisarja; sam pa izgovarjaš prav nemarno njegovo ime. Ali si ti volk v zajčjem kožuhi?

Zajec. Prej nisem poznal jaz tega človeka; a zdaj ga poznam. Nič prida ga ni. — Torej, gospod župan, da začnemo zopet, kjer smo končali: kako je? Jaz imam v rokah Vašo prostost, Vašo čast, Vaše življenje; toda domačinu jaz ne škodujem; to bi bilo nasprotno mojim načelom, mojemu značaju. Ali boste izpolnili mojo zahtevo? Kaj pravim „zahtevo“! Mojo željo, prošnjo, da postanem komisar.

Župan. Saj sem Vam že povedal, da ne zavisim to samo od mene. In kar se tiče moje hčere —

Zajec. O tem, gospod župan, ne govorimo več. To zahtevo, da postanem Vaš zet, popustim, razen če bi me imela gospica Emilija posebno rada in bi ona ne odjenjala.

Lužar. Tega se ni bati. Ampak nekaj je moral kdo natvesti komisarju, da nas ogleduje kakor žandar tihotapce. Da bi bilo le že enkrat konec te večerje! A ni ga spraviti izza mize.

Župan. In tisto napivanje, ko mi je nočoj vsaka kaplja strup in tista hinavska radost in sladkobno besedičenje in zlobno hvalisanje našega patriotizma, tega jaz ne prenesem. Ni ga lopova nad farizeja.

Lužar. Vsak njegov pogled je sumničenje in preiskava. Kaj si mu ti ovadil, Zajec?

Zajec. Jaz? Kaj mu bom ovadil! To, kar je sam zvedel od drugod. Jaz sem ga slepil in varal, kolikor se je dalo, in če mu nisem še pregnal vsega suma, grem pa še nadenj. Tako ga bom nalegal, da bo pomnil, kdaj je bil v Novem mestu, in še svojim vnukom pripovedoval. Ampak če jaz drugim dobro storim, se spodobi, da se tudi drugi ozro name. — Gospod župan, če želite zabave, pojdite poslušat, kako bom jaz potegnil tega siromaka.

Lužar. Pojdita! Jaz ne grem. (Onadva odideta.) To je mučilnica, natezalnica. Enkrat vščipne komisar

župana, enkrat mene in opazuje, če je segel do živega, in se namuzava, če se zganeva. Da bi bil le že konec te sedmine!

6. prizor.

Emilija, Pepca (v domači obleki s taso in kozarci).

Emilija. Oh, ljuba Pepca, takšne žrtve jaz ne morem sprejeti od tebe, ne morem in ne smem sprejeti. Jaz moram rešiti svojega očeta, ne ti.

Pepca. Oh dragica, ne govorive o žrtvah. Zate bi bila žrtva ta zveza, zate, trojna žrtva. Pred vsem ti sama ne maraš za Zajca; potem je tvoja mama huda, če le v misel vzameš tega ženina, in tudi papa bi bil zelo nezadovoljen. Z menoj je drugače. Meni ne brani oče nič vzeti gospoda tajnika.

Lužar. Kaj! Tajnika vzeti? Ti? Ali se ti meša?

Pepca. Meni? Zakaj? Ali ni to dobra partija? Gospod Zajec je pameten, pohleven in dobrodušen mož, ves drugačen nego marsikateri drugi. Tako poslušnega soproga se ne dobi več; na rokah bo nosil svojo ženico.

Lužar. Ali ti je to resnica ali šala?

Pepca. Sveti zakon je tako resna stvar, da se ni šaliti z njim.

Lužar. In Zajca bi ti vzela?

Pepca. Če je očetu po volji in meni všeč, kdo bo branil!

Lužar. In razbobnati se bosta dela?

Pepca. To je sama formalnost; pravi zakon se sklene v cerkvi.

Lužar. In jaz se pridušim, da ne bo iz tega nič. Zajca vzeti, ko imam jaz že toliko časa tvojo besedo! To se pravi mene voditi za nos.

Emilija. Seveda to ne gre, ljuba Pepca, seveda ne gre. Oh, jaz nesrečnica!

Pepca. Kaj pa se ti tako razburjaš, če je meni gospod Zajec všeč! Kaj pa brigajo tebe zakonske stvari, ko si vendar sklenil obljubo vednega devišтва!

Lužar. Ah, nikar ne zavijaj! Sama dobro veš, da so to le besede.

Pepca. Besede gori ali doli! Jaz te nočem odvrniti od tako bogoljubnega sklepa.

7. prizor.

Komisar, marki, Zajec, prejšnji.

Lužar (zgrabi Zajca za ramo). Ali ti res misliš vzeti Pepco za ženo? Govori! Jaz te ne izpustim.

Marki. Prosim, gospoda —

Lužar. Ne! jaz imam s tem poštenjakom tukaj opravka.

Komisar. Mi pa tudi gospod svétnik, in naša zadeva je važnejša.

Lužar. Važnejše od moje ni. Govori! Ali hočeš res vzeti Pepco?

Zajec. Še na misel mi ne pride.

Lužar. Tudi če bi hotela ona?

Zajec. Ubrnil se je bom menda vendar.

Komisar. Pomislite, gospoda, da to ni pisarna za zakonske zadeve.

Emilija. Oh, srečna Pepca! Toda, gospod Zajec, zakaj pa hočete po vsej sili mene imeti?

Zajec. Jaz? Brez zamere, gospodična; niti ne maram za Vas.

Emilija. Oh, hvala Bogu! (Odhiti s Pepco skozi nasprotna vrata; za njima takoj Lužar.)

8. prizor.

Komisar, marki, Zajec.

Komisar. Hvala Bogu res, da so šli! Mi pa moramo govoriti o resnejših stvareh. Gospoda tajnika preiskava je dognala, da je bil oni Belokranjec res

FOT. ALTO HUBER

ROJSTNI DOM DR. MATIJE PRELOGA NA MUTI

ogleduh, avstrijski oficir. Celo ime se je zvedelo. Mestna policija ga je seveda ignorirala, ko je prišel, ignorirala, ko je odšel, in če ne bi bil hotel iti izlepa, bi ga bila morda odpravila z odgonom.

Zajec. Oprostite, gospod komisar, da popravim Vaše besede. Vsega tega ni dognala moja preiskava; to je postalo samo moje subjektivno mnenje, zelo subjektivno mnenje; zato sem tudi pristavljal jaz vedno besedico „morda“ ali „morebiti“, jako važno besedico, odločilno besedico, ki se ne bi bila smela preslišati. Jaz sem namreč previden človek, in dokler ne vem natančno resnice, pristavljam vedno „morda, morebiti“. Če pa zapelje kakšnega neprevidnega človeka ta previdna besedica na krivo pot, to pravzaprav ni moja krivda. A kakor hitro spoznam jaz res-

nico, me ne udrži nobena sila, da je ne bi izpričal. To zahteva čast in poštenje.

Komisar. A kar ste Vi prej trdili, je popolnoma naravno in verjetno; kar pa pripovedujete sedaj, presega vse meje verjetnosti. Iz gole dobrodušnosti naj bi se bilo zgodilo to, kar se je pripetilo meni! Takšnih ljudi ni na tem svetu.

Zajec. Pri nas so se dobili.

Marki. Kdor je živel tod dalje časa, gospod komisar, temu se niti ta obžalovanja vredni dogodek ne bo zdel neverjeten. Ampak preiskave vodijo navadno predsodki, in marsikateri preiskovalni sodnik smatra za svojo častno zadevo zvrniti krivdo na tistega, ki mu pride v pest; prej je bila telesna natezalnica, ki je dokazovala krivice, sedaj duševna. Tako je tudi gospoda tajnika zapeljala gorečnost, ki je hotela na vsak način kaj važnega dognati. A če ste mu, gospod komisar, prej verjeli to, o čemer je sam dvomil, zakaj mu ne bi verjeli zdaj tega, o čemer je prepričan!

Komisar. Da bi bilo le količkaj verjetno!

Marki. Vsaka nova resnica se zdi neverjetna, kakor verjetna vsaka stara zmota.

Zajec. Zakaj niste bolj pazili, gospod komisar, na moj „morda“! Jaz sem rekel: Morda je bil to avstrijski ogleduh, morda častnik.

Komisar. Oh, morda! Kaj pa ni morda? Morda ste Vi tudi slepar.

Zajec. Morda pa ne.

Komisar. Vsak „morda“ se mora natančno preiskati; zakaj „morda“ je zavetje resnice in laži. A kako ste mogli imenovati lajtnanta Gušiča!

Zajec. Gospod komisar, jaz sem rekel, da je bil morda, morebiti lajtnant Gušič; zakaj lajtnanta Gušiča slučajno poznam; in lajtnant je lajtnantu podoban.

Marki. Jaz se čudim, gospod komisar, da ste izkazali na eni strani gospodu tajniku toliko zaupanja, na drugi pa kažete proti gospodu županu toliko nezaupljivost. Zakaj niste preiskali stvari sami?

Komisar. Princip, gospod marki, princip. Mi smo tukaj tujci, kakor pravi njegova eksclenca, v manjšini: ne smemo si po nepotrebnem nakopavati sovraštva. Odiozne stvari, vse, kar zbuja jezo in zavist in sovraštvo, prepuščamo domačinom, ki naj se preganjajo in koljejo med seboj. Mi mirimo, kolikor je treba, da ne postane nobena stranka premočna, in plavamo kakor božja previdnost nad strankami, izmed katerih ima naposled vsaka rajša nas nego nasprotno domačo. To je skrivnost modrega vladanja.

Marki. Dobro načelo. A ga ne smete zatajiti v praksi. Morda bo zdaj najbolje ignorirati vso to sitno zadevo.

Komisar. Morda, morda. Tod je sploh vse morda, vse morda pošteno, morda dobro, morda pametno in lojalno. Toda kaj zdaj storiti!

Zajec. Ignorirati, kakor svetuje gospod marki.

Komisar. To ne gre. Jaz sem izrazil naravnost svoje nezaupanje gospodom. To mora užaliti poštenjaka, in čast mu vелеva, da se pritoži.

Zajec. Nihče se ne bo pritožil. Jaz sem porok.

Komisar. Vašega poročstva imam zadosti. — Vi ste me opomnili, gospod marki, generala Massene. Moško in plemenito je bilo njegovo ravnanje.

9. prizor.

Župan, prejšnji.

Komisar. Ah, gospod župan, dovolite, da Vam izrečem najprej svoje priznanje za prekrasno razsvetljavo. Poročal bom na višje mesto, kako lojalno in patriotično je meščanstvo po zaslugi vrlega župana.

Župan. Hvala je nezaslužena, gospod komisar. Mi izpolnujemo samo svojo dolžnost.

Komisar (tajniku, ki se hoče odstraniti). Gospod tajnik, ostanite, prosim Vas; Vi ste pri našem razgovoru važna oseba.

Župan. Tako važna poleg vsega, kar se danes godi, da sem jaz že odložil župansko prevezo. Naj si jo opaše tajnik, ki mu Vi več zaupate.

10. prizor.

Lužar, prejšnji.

Lužar. Oprostite, gospodje, po mestu se čuti neko skrivnostno, sumno gibanje vojaštva. Tu in tam se zaleskeče kakor bajonet. Kakšnih deset bajonetov sem videl sam.

Komisar. Pet ste jih videli gospod svetnik, pet; ne več, ne manj. — To Vam takoj razložim. — Vi imate imenitnega tajnika. Poročal mi je on, da ste vi nalašč iz rok izpustili avstrijskega ogleduha.

Zajec. Gospoda, jaz tega nisem trdil naravnost, ampak vedno pristavljaj „morda, morda“. Zakaj bal sem se, da se zmotim.

Komisar. Zakaj pa motite potem druge!

Lužar. Tako je. Meni je pa trdil, da Vam prežene vsak sum, gospod komisar.

Komisar. Imenoval je celo lajtnanta Gušiča.

Lužar. Tega pa vendar ne.

Zajec. Morda, morda. Svojo zmoto sem vendar priznal in preklical.

Komisar. A s to zmoto ste zavedli oblastvo, komisarja, mene. Oprostite, gospodje, da sem vas imel na sumu.

Župan. Jako obžalujemo, gospod komisar; a videz Vas opravičuje, in zdaj naj bode stvar poravnana.

Komisar. Kriv je vsega tajnik.

Zajec. Morda, morda.

Komisar. On vas je sumničil po krivem.

Zajec. Morda, morda.

Komisar. Kaj se vam torej zdi? Kaj naj storimo s tem človekom?

Lužar. Prosim, gospod komisar, prizanesite mu. Morda, jaz pravim tudi morda, morda ga je zapeljal pregoreč patriotizem. On je velik patriot in je že kri prelival za svoj patriotizem.

Zajec. In jo bo morda še.

Komisar. Glejte, gospodje! jaz, ki sem hotel biti nocoj vaš sodnik in sem imel za izvršitev sodbe že pripravljene vojake — baš tiste, ki jih je videl gospod svetnik Lužar — jaz vas prosim opravičenja.

11. prizor.

Ema, prejšnji.

Ema. Nobenega opravičenja, gospod komisar, nobenega opravičenja. Kako bi se tudi moglo opravičiti, da nas puščate toliko časa same! Kadar hočete obravnavati, gospodje, uradne stvari, ne vabite nas! — Gospod marki, Vi ste ves večer raztreseni in dolgočasni kakor najslavnejši filozof, in o francoski galantnosti, gospod komisar, nismo dobili nocoj še nobene poskušnje. — Samo gospoda tajnika, tega lahko pogrešamo.

Zajec. Morda, morda, milostiva gospa.

Ema. Skrajno zoprn človek!

Komisar. Ne samo Vam, milostiva gospa, ampak nam vsem. Toda kar spoznamo mi moški po dolgih ovinkih, to pove gospem v trenutju fino čuvstvo; prirojeni takt.

Ema. Ljubezniv poklon, gospod komisar. (Zunaj par strelav, trobenje, bobnanje.)

Komisar. Ah, kaj pa to pomeni!

Lužar. Kakšen vrag pa je to? (Hite k oknu, oblačijo suknje, komisar in poveljnik si opasujeta sablje.)

12. prizor.

Emilija, Pepca (prva se oklene matere, druga Lužarja), prejšnji.

Emilija. Mama, mama!

Ema. Kakšen hrup je to! Škandalozno razbijanje! — Pepi, čemu pa si ti župan!

Lužar. Pusti me, Pepca, da grem gledat!

Zajec. Jaz pa vem, kaj je. Graničarji gredo. Živio!

13. prizor.

Gušič, Brajdič (oba v vojaški obleki), dva graničarja, prejšnji.

Gušič. Upor je zaman. Vdajte se!

Pepca. Joj, joj, kaj bo!

Lužar. Nič ne bo. Francozje bodo šli. Mi pa ostanemo.

Gušič. Brajdič, odvzemi sablji tema gospodoma! Klanjam se milostiva; pozdravljena, gospica Emilija!

Ema. Ah, gospod lajtnant Gušič! Pepi, gospod lajtnant Gušič! To iznenadenje! Toda ta hrup, ta hrup!

Marki (Brajdiču, ko mu je izročil odpasano sabljo in mu je ta vzel še uro). Oho, brate, jaz ti imam dati samo sabljo; a vzel si mi tudi uro.

Gušič. Takoj nazaj, Brajdič!

Brajdič. Prosim, gospod lajtnant, naj jo obdržim za spomin slavnega dne.

Gušič. Nazaj! (Brajdič ponudi uro markiju.)

Marki. Ta ni moja.

Komisar. Ah, moja je. Jaz jo vzamem z Vašim dovoljenjem zopet, gospod lajtnant. (Vzame uro.) Vojna je vojna, in sreča se vrti.

Gušič. Brajdič, še onemu gospodu uro nazaj! Kar hitro!

Brajdič. Lahko prisežem stokrat. —

Gušič. Nazaj! (Brajdič izvleče uro.)

Marki. Hvala, ta je moja. (Vzame uro.)

Lužar. Bog te živi, Gušič! Rešil si nas francoske môtore.

Pepca (veselo). In zakonskih zadržkov, gospod lajtnant.

Župan. Popolnoma ste nas iznenadili.

Zajec. Jaz pa sem vedel vse. Živio, kdor je patriot!

Ema. Patriot! Neznosen patriot! Impertinenten patriot!

Zajec. Imenitno smo potegnili gospoda komisarja.

Komisar. Res, dobrodušni ljudje!

Grajski lipi.

Zložil Anton Medved.

Ob gradu se dvigaš stoletja že, lipa.
Pod tabo na klopi samotni posedam.
Zamika se duh in srce mi utripa,
ko davne podobe preteklosti gledam.

O koliko cvetov in listov je vesna
v teh vekih pripela na krono in veje,
in koliko listov ti zima je besna
odnesla čez travnike, njive in meje!

In kakor ti listi rodovi na gradi
v življenje so vstajali, padali v rake,
uživali čare življenske pomladi
in topo strmeli v jesenske oblake.

Zaplali so kresi. S poljubom, objemom
grajščaki so vzeli slovo od družine,
na vrancih rezgatnih z oklepom in šlemom
oddirjali v boj so na prag domovine.

In spet so prišli zmagoviti, ponosni,
naprtani s plenom od meje hrvaške;
hvaležni pogledi, od radosti rosni,
doma so pozdravljali sine junaške.

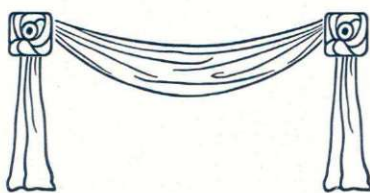
Po zraku je jasna odmevala pesen,
po tlaku so vrancev kopita grmela.
O to je bil praznik častit in slovesen,
vsa srca so v blagem veselju kipela!

Obhajala zmago je zlata svoboda.
Krvavi so meči jo s trudom dosegli.
Pod senco je tvojo posedla gospoda,
in blagiči zali pri mizah so stregli.

In ti si jih gledala, lipa vonjiva,
te viteze krepke, te zorne mladenke
in kakor bi ž njimi se zlagala živa,
s šepetom si spremljala gorke pomenke.

In zdi se, da v listih še zdaj zgodovina
živi in glasi se kot pesen nagrobna.
O časi minljivi! Od luči spomina
ozarjena davnost, kako si čarobna!

Na skalnatem stolpu je kladivo tolklo
za urami ure in tolče še vedno
in kmalu in kmalu udari zamolklo
še tebi, o lipa — uro poslednjo.

Simon Jenko in njegovi pesniški zgledi.

Donesek k poznavanju Jenkove pesniške osebnosti. — Spisal prof. Ivan Grafenauer.

(Dalje.)

Oglejmo si drugo! Znano je, kako ogorčeno je po vsej pravici Levstik odklonil primero med Goethejevo drzno „balado“ „Vor Gericht“ in med Prešernovo „Nezakonsko materjo“, o kateri pravi, da je izmed najlepših pesmi na svetu.¹⁾ Ta Goethejeva balada je bila predloga nič manj drzni Jenkovi pesmi „Kaj vam mar“.²⁾ Frivolni ton, v katerem govori pri Goetheju vlačuga pred sodiščem in pri Jenku „ljubica“ prijaznega gospodarja, je isti. Le da se govori tam o detetu, še nerojenem, in tu o krilu, ki „ji ga dal je za plačilo njen prijazni gospodar“. Še v besedilu je paralela. Tam v začetku: „Von wem ich es habe, das sag' ich euch nicht, — Das Kind in meinem Leib“, — in na koncu: „Ihr gebt mir ja nichts dazu“. Tu pa: „Kaj vam mar je moje krilo, — Kdo ga kupil, kaj vam mar?“ — in na sklepu: „Nisem ga od vas dobila — — —“ V tej pesmi je Jenko vse, misel in ton, vzprejel od Goetheja, le da je snov nekoliko drugače obrnil, a to še nikakor ne zadošča, da bi dejali, da je Jenko tu samostojen. Jenko je v tej pesmi samo posnemavec, posnel je tujo misel in posnemal tuji ton! — Pri tej pesmi nam je jasno, zakaj je pesnik ni smatral za vredne, da bi jo sprejel v „Pesmi“. Iz podobnega vzroka menda tudi „Snice“ in „Smrti“ ni uvrstil v svojo pesniško zbirko. Prva, „Snica“, po Skrbenčevem zborniku Jenkovih pesmi objavljena v Dom in Svetu³⁾ je očitno posneta po Gleimovi basni „Grille und Ameise“, ki jo v slovenskem prevodu beremo tudi v naših ljudskošolskih berilih.⁴⁾ Ravnotam⁵⁾ objavljena „Smert“ pa je posnetek po Geiblovi pesmi „Cita mors ruit“ (Der schnellste Reiter ist der Tod) in spominja v nekaterih motivih (6. kitica) tudi na Uhlandovo balado „Der schwarze Ritter“. V obeh pesmih stare misli v nekoliko prenovljeni obleki.

To razmotrivanje nam bo podlaga pri presojevanju podobnosti, ki jih bomo v velikem številu našli

med Jenkovimi pesmimi in poezijami njegovih ljubljencev, ki so mu bili v zgled. Čudna ta množina ni; Jenko je napisal večino svojih poezij kot mladenci in v času, ko javna literarna vest še ni bila rahločutna na Slovenskem.

Na prvem mestu stoji med Jenkovimi učitelji Heinrich Heine, ki je svojčas po svoji slavi presegal celo Goetheja. Jenko je bil mož poln sarkazma in ironije; ta lastnost je bila prva pomočnica njegovi dialektiki.¹⁾ Ta stran Heinejeve poezije ga je morala torej zelo mikati, ker je odgovarjala njegovemu značaju. Poleg Jenkovega lastnega nagnjenja je bil Heine vir one ironije in onega sarkazma, ki se nam časih zareži iz Jenkovih pesmi. A prišlo je s tem v Jenkovo dušo tudi nekaj tujega; mlademu Jenku je imponiral tudi oni frivolni ton Heinejev, s katerim se norčuje iz vsega, kar je človeštvu ljubo in drago, in na več mestih opazujemo, da ga je ravno ta disonanca v Heinejevi pesmi mikala k posnemanju.

Marsikdo se je menda že začudil, ko je bral med nežnimi slikami „Obrazov“ tale, štirinajsti „Obraz“:

„Južen veter diše,	Pomlad naju kliče,
Beli sneg se taja;	Duša ljubeznjiva,
Mene pa ljubezen	Zdaj-le se radujva,
Zmágavna navdaja.	Zdaj-le se ljubiva!“

I ne dá se dvakrat,
Ljubica poprôsit',
Koj vrabulja z vrabcem
Gnjezdo začne nôsit'.²⁾

V prvih dveh kiticah nas prisili pesnik, da moramo čutiti ž njim,³⁾ pesnik nam zbudi isto čustvo kakor s svojo „Pomladjo“, a v zadnji kitici razdere kar naenkrat občutje, v katero nas je prej pričaral. Ta manira, ki je sicer lahko dovtipna — večinoma je ciniška — poetiška pa nikdar ne, je nekaj tako posebno Heinejevega, da bi morali spoznati v tej pesmi Heineja, čeprav bi ne našli pri njem določnejše vzporednice. A to imamo. Evo je:

„Im Anfang war die Nachtigall
Und sang das Wort: Züküht! Züküht!
Und wie sie sang, sproß überall
Grüngras, Viole, Apfelblüht!“

¹⁾ Levstikovi zbrani spisi, V., str. 133. Pesem „Vor Gericht“ lahko bereš v Levstikovih zbranih spisih, V., str. 131 in v že citirani izdaji Goethejevih spisov, I. zv., str. 107.

²⁾ Gl. Pesmi. Zložil Simon Jenko. II. zv., uredil Eng. Gangl, Ljubljana, O. Fischer, 1901, str. 27.

³⁾ V spisu dr. Fr. Kosa: Rokopis Simona Jenka, Dom in Svet, XVI. (1903), str. 113.

⁴⁾ Gleimova basen je sama zopet posneta po francoskem izvirniku La Fontainovem „La Cigale et la Fourmi“ (La Fontaine, Fables, livre I., fab. I.).

⁵⁾ Dom in Svet, XVI. (1903), str. 113—114.

¹⁾ Gl. Levec v Zvonu, 1879, str. 372.

²⁾ Gl. Pesmi. Zložil Simon Jenko. 1865. Založil Janez Giontini v Ljubljani, str. 56.

³⁾ Gl. Jenko, Pesmi, 1865, str. 7.

„Sie biß sich in die Brust, da floß
Ihr rotes Blut, und aus dem Blut
Ein schöner Rosenbaum entsproß;
Dem singt sie ihre Liebesglut.

„Uns Vögel all' in diesem Wald
Versöhnt das Blut aus jener Wund',
Doch wenn das Rosenlied verhallt,
Geht auch der ganze Wald zu Grund.“

So spricht zu seinem Spätzelein
Im Eichennest der alte Spatz;
Die Spätzin piepet manchmal drein,
Sie hockt auf ihrem Ehrenplatz.

Sie ist ein häuslich gutes Weib
Und brütet brav und schmollet nicht;
Der Alte giebt zum Zeitvertreib
Den Kindern Glaubensunterricht.¹⁾

Kakor vidimo, idejo, poento je prevzel Jenko od Heineja, celo v kompoziciji se naslanja nanj. V Jenkovi pesmi izpoveduje vrabec vrabulji svojo ljubezen, v Heinejevi pa uči vrabec svojega vrabčka ptičje sveto pismo, vrabulja pa mu asistira. Podoba je ista, tudi ton je prav podoben. In vendar, dasi je odvisnost skoro popolna, docela se Jenko le ni dal premotiti po Heineju; frivolen je Jenko vendarle mnogo manj od Heineja; do take brezokusnosti se ni dal zapeljati.

Prav podobna disonanca, kakor iz štirinajstega „Obraza“ nam zazveni naproti tudi iz pesmi „Hitra izprememba“:

Čez kratkih mescev pet	I skor da bi se smeh
Sva videla se spet;	Polotil bil obeh,
Pobesil jaz oči,	Ker razumela sva,
V stran gledala si ti.	Kaj misliva oba. ²⁾

Tudi to je prav po Heinejevo. Vzporednice, ki je bila Jenku v mislih, ko je zlagal to pesem, nam ni treba iskati predaleč; nahaja se v „Buch der Lieder“:

Die Linde blühte, die Nachtigall sang,
Die Sonne lachte mit freundlicher Lust;
Da küßtest du mich, und mein Arm dich umschlang,
Da preßtest du mich an die schwellende Brust.

Die Blätter fielen, der Rabe schrie hohl,
Die Sonne grüßte verdrossenen Blicks;
Da sagten wir frostig einander: „Leb wohl!“
Da knixtest du höflich den höflichsten Knix.³⁾

Prvo kitico te pesmi je Jenko izpustil, ker se mu je zdela nepotrebna; saj njegov prvi verz „Čez kratkih mescev pet“ pove dosti jasno vsebino prve

Heinejeve kitice. Prevzel pa je misel pesmi skoro neizpremenjeno, snov druge kitice pa je izpremenil po svoje; mrzla Heinejeva dvorljivost, ki med vrstami skriva misel, je mnogo bolj odurna od Jenkove odkrite ironije.

Podoben ironski ton, v katerem pa vidimo že mnogo več Jenkovega nego v dosedanjih primerih, čujemo tudi v pesmi „Nevesta“:

Zvezde se bliskajo,	Snoči je jókala,
Luna pa svéti,	Dens ni veséla;
Godci pa pískajo	To bo še stókala,
Mojem' dekleti.	Starca je vzela! ¹⁾

Heinejev original se glasi:

Das ist ein Flöten und Geigen,
Trompeten schmettern drein;
Da tanzt den Hochzeitreigen
Die Herzallerliebste mein.

Das ist ein Klingen und Dröhnen
Von Pauken und Schallmeinen;
Dazwischen schluchzen und stöhnen
Die guten Engelein.²⁾

Vsebina in misel je zopet pri Jenku in Heineju ista. In vendar v tonu kaka razlika! Heine je sentimentalni, kar je vselej, če ni frivolen ali ciničen, Jenko pa je drastičen, prav po zgledu naše narodne pesmi. — Po tonu spominja Jenko tudi še v nekaterih drugih pesmih ciniške Heinejeve manire, tako n. pr. v pesmi „To se vpraša“, kjer se slišijo čisto po Heinejevo verzi:

Ko zvestost sva prisegála,
Jaz legal sem, ti legála.³⁾

In tudi zadnja kitica s svojim bahaškim vprašanjem: „Kdo bo to, al ti al jest“, ki mu bo enkrat žal, koketira s Heinejevsko frivolnostjo.

Vendar pa kažejo že Jenkove izpremembe v navedenih pesmih, čeprav so večinoma nebistvene, da se Jenkova narava ni mogla sprijazniti popolnoma s Heinejevo frivolnostjo. Da se ji je pa večkrat vdal, ni treba tajiti, posebno zdaj ne, ko je Ganglova izdaja drugega zvezka Jenkovih pesmi razgrnila pred nami tudi to stran v Jenkovi poeziji. Poleg Heineja (in Goetheja) so mu bile za zgled v podobnih pesmih, kakor za „Pod gradom“, „Skrivnost“, „Na plesu“, „Koroši“, „Opomin“ i. dr., tudi razne „fantovske“. Saj so tudi nastale bolj iz nekakega objestnega „fantovskega“ razpoloženja, ki ljubi robato, tudi kosmato izražanje, kakor iz popolne zavednosti. Za objavo niso bile namenjene nikdar. Smatrati jih moramo v Jenkovem pesniškem značaju, kakor sledove Heine-

¹⁾ Heine, „Neue Gedichte“, „Neuer Frühling“, šte. 9. Gl. Heinrich Heines sämtliche Werke in zwölf Bänden, herausgegeben von Gustav Karpeles. Leipzig, Max Hesses Verlag, II. zv., str. 12.

²⁾ Gl. Jenko, Pesmi, 1865, str. 30.

³⁾ Heine, Buch der Lieder, „Lyrisches Intermezzo“, št. 25., gl. navedeno delo, I. zv., str. 59.

¹⁾ Gl. Jenko, Pesmi, 1865, str. 97.

²⁾ Heine, Buch der Lieder, „Lyrisches Intermezzo“, št. 20., gl. n. d., I., str. 57.

³⁾ Jenko, Pesmi, 1865, str. 36.

jevskega cinizma, kot nekaj tujega, nastalega po — posnemanju.

Bolj kakor te vrste pesmi so Jenku prijale one sanjave, sentimentalno bolne pesmi, ki jih je toliko med Heinejevimi. Tista plitva, plehka sentimentalnost, ki je bila že v XVIII. stoletju vladala evropsko čitateljstvo za časa Richardsona, Rousseauja in Goethejevega Wertherja, je vladala evropski okus tudi okoli sredine XIX. stoletja. Heine in Lenau sta največja zastopnika tega poetiškega pesimizma med Nemci, a pod njima se vrsti cela četa modnih pesnikov, ki je kaj rada plavala v solzavem ganjenju. Za Jenkov okus je dobro znamenje, da se je oprijel največjih dveh. — Zopet pa naj opozorim na neko razliko. Bolno sentimentalnost tega modnega pesništva je treba dobro ločiti od globoke bolesi, ki nam govori n. pr. iz Prešernovih sonetov ali tudi časih iz naše narodne poezije, tako iz pesmi, ki jo je sprejel Jenko v svojo zbirko „Zadnji večer“;¹⁾ sentimentalnost je znak pomanjkanja globokega čuvstva.

In začnimo zopet primerjanje. Poleg nekako otročje pesmi „Ptici“, ki pa kaže tudi Heinejev vpliv,²⁾ nam kaže ta sentimentalno bolni duh posebno „Spremenjeno srce“:

Kaj ptici je, da žalostno	Zakaj po nebu zvezdice
V grmovji žvrgoléva,	Tak žalostno brlijo,
Zakaj več pesmi, kakor prej,	I več takó, kakor so prej,
Veselih ne prepéva?	Veselo ne bliščijo?

Saj ptica speva v eno mér,
Ko nekda je, veselo,
Nebó od zvezdic še blišči,
Ko nekda je bliščélo.

Vse tako je, kakor popréj,
Bliščeče i veseló;
Le ti srcé, le ti srcé,
Le ti si mi zbolélo!³⁾

¹⁾ Gl. Jenko, Pesmi, 1865, str. 108—109.

²⁾ Dr. Bezjak je primerjal 3. kitico: „Ljudje krog mene se vrste, — Se smeja, se veselí; — Moj duh teman je i molčí, — Nikomur nič ne govori“ (Jenko, Pesmi, 1865, str. 13.) s Heinejevo: „Am Tage schwankte ichträumend — Durch alle Straßen herum, — Die Leute verwundert mich ansahn, — Ich war so traurig und stumm.“ („Lyrisches Intermezzo“, št. 38., kitica 2.) Gl. Zvon, XIX. (1899), str. 97.

³⁾ Gl. Jenko, Pesmi, 1865, str. 3.

Heine je bil pri tej pesmi Jenkov vzor. Original se glasi:

Warum sind denn die Rosen so blaß,
O sprich, mein Lieb, warum?
Warum sind denn im grünen Gras
Die blauen Veilchen so stumm?

Warum singt denn mit so kläglichem Laut
Die Lerche in der Luft?
Warum steigt denn aus dem Balsamkraut
Hervor ein Leichenduft?

Warum scheint denn die Sonn' auf die Au'
So kalt und verdrießlich herab?
Warum ist denn die Erde so grau
Und öde wie ein Grab?

Warum bin ich selbst so krank und so trüb,
Mein liebes Liebchen? sprich!
O sprich, mein herzallerliebstes Lieb,
Warum verließest du mich?¹⁾

Žalostno nebo, žalostne ptice, — bolno srce: vse je v Jenkovi pesmi Heinejevo, le da je Jenkova sentimentalnost, bolezen srca, malo manj jasna.

„Obujenke“ Jenkove, sentimentalne, sanjave pesmice, so kakor „Spremenjeno srce“ nastale po Heinejevem vplivu. Tako že uvodna pesem: V široko jamo je pokopal pesnik svojo nekdanjo ljubezen in zavalil kamen nanjo, da je ne pusti več na dan. A o polnočni uri, ko vstajajo mrtvi iz grobov, ko „gleda blede luna mrtvih živi ples“, tačas se tudi njemu časih

Kamen s srca odvalí,
Ter iz groba se oglasi
Sreča mi nekdanjih dni.

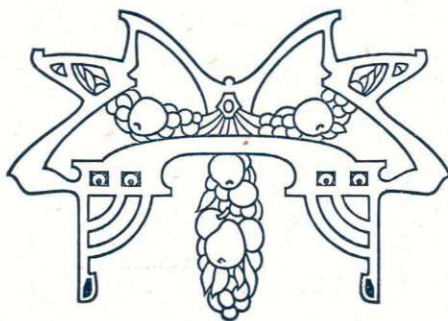
Vstanejo nekdanje sanje,
I spomin skelečih ran;
Moč ljubezni se nekdanje
Spet prikaže mi na dan.²⁾

(Dalje.)

¹⁾ Heine, Buch der Lieder, „Lyr. Intermezzo“, št. 23., — gl. n. d., I. zv., str. 58.; omenil je to paralelo tudi dr. Bezjak, Ljublj. Zvon, XIX., 97.

²⁾ Jenko, Pesmi, 1865, str. 18.

Opomba: Vrazpravi „Simon Jenko“ (D. S., str. 420., druga kolumna, 11. vrsta odzgoraj) popravi „Vpričo“ v „Spričo“. V citatu iz „Novic“, XXIII., 3., naj se bere m. „kateri“, „neka-teri“ „kteri“, nekteri“, m. „nego“ pa „neg“.

Gospodov ljubljeneec.

Psalmi moti. — Zložil Fr. Žgur.

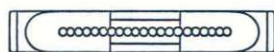
Gospod! kdor zakon Tvoj vrši,
mir blažen v srcu sliši —
V samoti varno on stoji,
kot bi bil v Tvoji hiši!

Ti čuvaš z močno ga roko
kot dete mati speče:
Srce njegovo in oko
odseva jasne sreče . . .

Nikdar njegovega domu
zlost svetna ne doseže —
Krilatec sreče in miru
zastražil mu je veže . . .

Zagrnejo v perot miru
ga zvezde gostosevke —
a radost, ko je jutro tu,
pojo mu tičke pevke . . .

Naj bo na tujem, naj doma,
nad njim Ti čuvaš zvesto. —
Svetišče mu obdaš srcá
kot zidi sveto mesto!

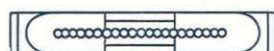

Ponoči.

Zložil Ant. Medved.

In ni miru in ni pokoja,
in dan ne mine brez bridkosti.
Kot potnik sem, ki v temni hosti
zablodil je in išče pot.
Utrudi ga naporna hoja,
na skalo sede in zaspi . . .
Zaspi in se vzbudi
iz strašnih sanj. Nad lačnim žrelom
prepada je obvisel
na niti — — Smrtna misel
lase mu naježi,
pokonci plane z rosnim čelom.

In ni miru v mamljivem spanci.
Trepeče dan v poslednji moči,
mrleče zvezde dolgi noči
pripravljajo skrivnostno pot.
Spomini, pobledeli znanci
iz megle vstajajo, strme
v osamljeno srce,
zavdano z grenkosladkim strupom.
Kot zvezde izpod neba
skrivnostno pot pogreba
pripravljajo, brle
mrtvaške sveče strtim upom.

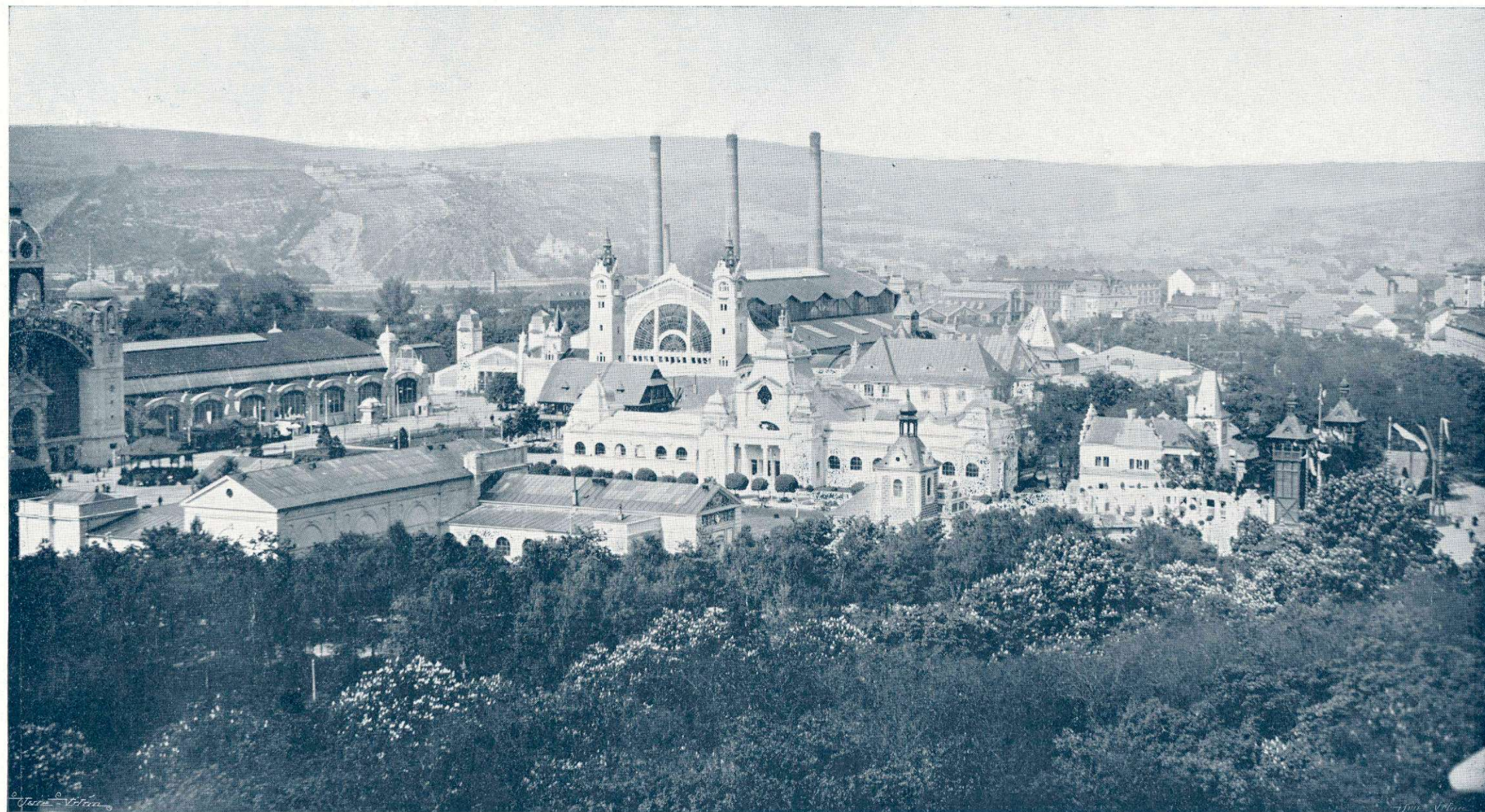
Kresnica.

Zložil Anton Medved.

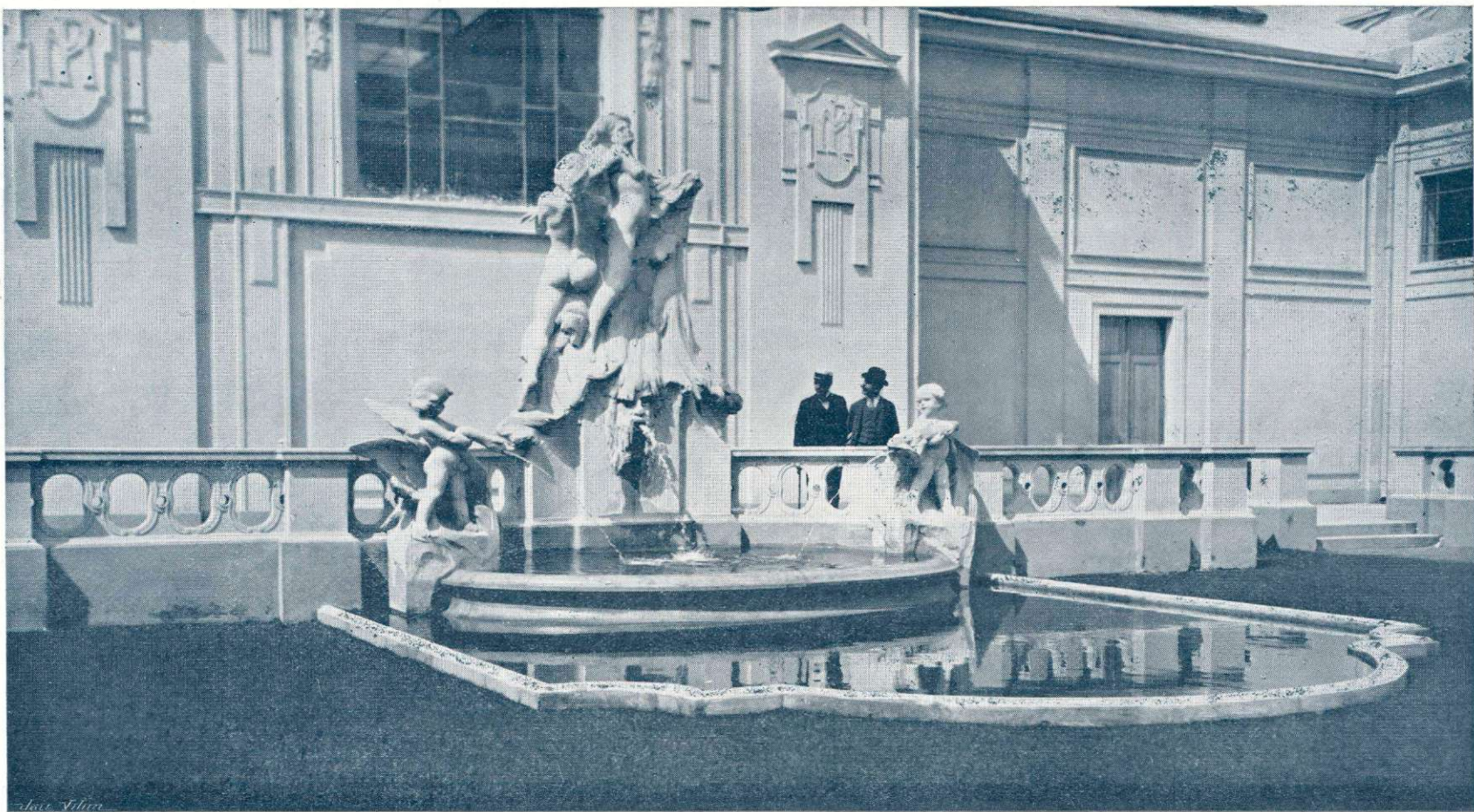
Sanja bedni siromak:
Kje so tista srečna tla,
skrivajoča drag zaklad!
In tako moj duh bi rad
tajnosti odgrnil mrak,
vsem stvarjem prodril do dna.

Ali kaj sem! Solnce mar?
Ah kresnica sem samo,
ki izžarja medel svit.
Z medlim svitom je oblit
zemlje del za drobno stvar,
in ta del je svet za njo.

PRAŠKA RAZSTAVA

S PRAŠKE RAZSTAVE: JILKOVA FONTANA

En dan na praški razstavi.

Napisal Franjo Krašovec.

Pražanom bo bolešno pri srcu, ko oktobrske megle napolnijo razstavišče, ko z orumenelih kron perivojev zaječi umirajoča priroda. Ko pride oni dan, ki je bil sojen tudi staremu Iliju — zadnji dan na praški razstavi!

Rad pohajam po praški razstavi, ki je ne mislim na dolgo popisovati; na misli mi tone nje celotna slika, s tem hrupnim, kipečim in zanimivim življenjem, kakor se je prikazovala v dneh majnikove slave, lesketajoča v belobi svojih svežih novih paviljonov, obklopljenih s sočnatimi barvami mladih travnikov ter z nedolžnimi cveti jasminov in kalin. Spominjam se te dolge vrste dni, na en ozarjeni gotovi dan — ki se blišči v spominu kakor solnčni žarek v gostem lesu . . .

Delavnik je. Katerikoli. Recimo eden prvih septembrskih dni, ki so bili letos v Pragi tako prelestni. — Čisti smehljajoči nebesni svod, brez meglice, kakor vlažno oko krasotice, ki se probuja rano iz sladkega sna, se razpenja nad stostolpno Prago.

* * *

Davno je na razstavi že začelo življenje, prava gonja za kruhom; idilični mir vlada na razstavi samo do osme jutranje ure, ko se odpro glavni vhodi. Odtod, do poslednjega kotička, — najsi je to oni

ob buštěhradski železnici, ali oni, ki ga nazivajo zabavni kot, ki sega globoko v „Kralovsko oboro“ — povsod se oznanja življenje, ali skromno, večinoma v paviljonih skrito — ali da rečem — rodbinsko. Kajti za šest razstavnih mesecev se je vtaborila v njenem naročju v resnici nekakšna rodbina, ki od rana do pozne noči tu biva, in šele ko piščalke naznanjajo prihod dvanajste ure, se vrača ta rodbina v svoja izvenrazstavna bivališča.

Vsi poznate njene člane! Nekoliko jih vidite že pri glavnem vhodu v temnorumenih, malce komisnih odelih s ploščatimi čepicami na glavah.

Razstavni čuvaji! Kakor prednja straža cele armade čuvajo vstop v razstavo: turnikete in prehode brez vrtečih se kril, dobro znanih z obeh minulih razstav.

Nimajo doslej posebnega dela; zabavajo se s pripovedovanjem, morda šaljivim, morda resnim; marsikateri ima za seboj življenski roman — sam jih poznam nekoliko, s katerimi je usoda kruto igrala ter je zagnala sidro njih življenske ladvice v mirnejši, dasi ne ravno v najmirnejši in trajni pristan . . .

Pridnejši kakor čuvaji pa so v tej dobi blagajničarji v okencih znamenitih stolpov, ohranjenih in malce popravljenih z narodopisne razstave. Ti že

imajo polne roke dela s preštevanjem in pregledovanjem včeraj prodanih vstopnic, z zabeleževanjem v knjige, s skontro in z zavijanjem drobiža v stebričke ... in končno s pripravo novih blokov listkov vseh vrst za današnji dan. Morajo biti gotovi preden pridejo k oknom prvi posetniki in razstavni uradnik, da sprejme od njih izkaze.

Glejte pri onem širokem vhodu na desno, je pa že živo! Tam prihajajo, ženskih je več kakor moških. Čuvaj jih pozdravlja ne zahtevajoč legitimacije; pozna dobro „državljan“ razstave, namreč razstavljevalce, restavratêrje, kavarnarje, vinarnike, njih osobe, trgovske uslužbence, prodajalke in blagajničarke, mladenke s srečkami in razglednicami, vrtnarje, pometače, strojnike — z eno besedo ves oni kadr, ki je neobhodno potreben k postrežbi, vzdrževanju varnosti, zdravju in upravi razstave.

Skoro vsakdo, ki prihaja skozi ta vhod, skozi katerega je dovoljen vstop s prostimi listki, ki ga imajo žurnalisti in uslužbenci na razstavi, prinaša na razstavo „nekaj“ seboj, morda zavitek, ali pa hrano za ves dan. Ako bi breme bilo malo večje ali sumljivo, ga ustavi čuvaj, kakor v Ljubljani na Dolenjski cesti. Kajti tudi razstava, ta majhna avtonomna država, ima svojo carino, znatno visoko in dobičkanosno, na vsa jedila in pijače. Konsumni davek je pomenil na vseh dosedanjih razstavah poleg najemnine od prostora in dohodkov vstopnic izdatno postavko v aktivih.

Onim, ki prihajajo skozi desni vhod, se navadno mudi. Hitijo k svojim prodajalnam, kjer je treba brisati prah in upravit vse tako, da se vidi, kakor bi bilo baš ta dan izloženo. Tega so si sveste posebno prodajalke s preštevilnih zasebnih kioskov. Drobnih korakov stopicajo od vhoda, kličejo druga drugo preko potov in se brzo izgublajo gledavcu iz oči kakor prepelice, ki pobežijo za brazdo in se poizgubijo v žitu ... Da stopite za njo, brezdvomno jo najdete pri jutranji toaleti z zrcalom v roki; ali morda ko si predpenja beli predpasnik, ta znak nekakšne domače pravice ...

Ko se v paviljonih vrše te prve priprave, ko se v restavracijah neti ogenj in se pripravlja mesni zajutrek, ko se na mize polagajo sveži prti — se zunaj na cestah in promenadah že marljivo dela. Uslužbenci razgrebajo včeraj razhojeni pesek, drugi škropijo, da ne bo nevoljnih obrazov zaradi prahu, drugi odnašajo pohojene in od vetra na travnik zanešene papirje — nihče ne bi verjel, da je za en voz razstavnih smeti in odpadkov od včerajšnjega dne!

Na krasno zelenem travniškem parketu pred industrijsko palačo od spomladi že nekolikokrat pristrizenem, se suče petorica vrtnarjev. Tiho in z vidno ljubeznijo do svojega opravila, sklonjeni nad cvetočo floro, obirajo zvene le žolte liste, odstranjajo in nado-

meščajo odcvetele rože in osvežujejo prelestni okvir, ki lagodno in lično obroblja zeleno-baržunasti travnik in se v podobi girland razteza ob vznožju paviljonov ... Češki vrtnarji slovê po svetu radi dobrega estetičnega okusa; ali pri tej razstavi so se posebno izkazali z izbranim umetniško harmonizovanim okusom, s katerim niso samo priredili razstavnega perivoja, ampak tudi dekorativno odičili lepe gaje in utice v polukrogu takoj za glavnim vhodom, za palačo praškega mesta in na arkadah in terasah, zgrajenih na prostorih bivše fontane. Brez njih sodelovanja ob razstavi ne bi bila slika tako celotna, pestra in živahna.

Ti torej tudi spadajo k razstavni armadi, ki se nahaja že za turniketi, ko šele prihajajo prvi plačujoči posetniki razstave.

To niso Pražani, kajti Pražani smo udobni, imamo razstavo vedno pri roki, in odlašamo poset razstave na popoldanske urice ali pa na večer.

To so tuji gostje, vmes pa deželani! Po tujih obrazih in krojih jih takoj spoznamo.

Ali so prišli že včeraj in so prespali v hotelih ali zasebnih stanovanjih, ki jim jih je priporočila razstavna stanovanjska pisarna, ali pa so se vozili vso noč od meje in naravnost s kolodvora prihajajo na razstavo, ali pa so deželani iz bližnje praške okolice, ki so se sem požurili.

Ti se hočejo z obiskom kar največ okoristiti, — v resnici čast in hvala jim! Oni so najpozornejši in si vse podrobno ogledujejo. Komaj imajo turniket za hrbtom, pomerijo instinktivno k administračni stavbi, in že je k njim priskakljala mladostna prodajalka.

„Kupite si, prosim, sreček! Krono vas stane, pa hišo zadenete!“

In z druge strani moški glas:

„Ali hočete načrt razstave?“

Da z enim mahom predočim takšne prizore ponudeb in drobnih kupčij, podajam tu refrêne ponudeb, s katerimi bodre deželane do večera vsaj stokrat nadlegujejo:

„Kupite si razglednic z razstave, zastavic ‚Šolske Matice‘, vzporedov današnjega dne, spominskih kolajn, papirnatih krokodilov, bobnov itd.“

Deželani kupujejo, ali tudi ne kupujejo — pregledujejo in oprezno vprašujejo. Z letaki polepljeni zid administračne stavbe zopet ustavi njihove korake.

Tu visi črna deska kakor v vestibulu kake univerze, kjer se s kredo zabeleži vsakdanji, kakor tudi celotni obisk; in zraven je napisan vzpored današnjega dne, v katerem je navedeno, kdaj koncertuje sokolska godba pred industrijsko palačo in kdaj „pod fontano“ kak koncert je v glasbeni dvorani, zvečer od 9—10 da je razsvetljava, pred tem biograf in kabaret igralke Ziglerove.

Po deseti dopoldanski uri, ko so že vsi koldvori izbruhnili potovavce jutranjih vlakov, se vsujejo novi roji proti razstavi. Preden se nadejamo, že zapiše preglednik s kredo na črno desko prvi tisoč obiskovavcev današnjega dne. Kmalu se jih pa tudi že pet in deset tisoč razpraši po širnem prostranstvu, da ni malo ne čutimo, da nas je toliko tukaj!

V enem dnevu sploh ni možno pregledati cele razstave. Pregledati jo, orientirati se, kje je treba česa iskati, površno prehoditi ekspozicije — to je možno, ali govoriti o temeljitem pregledovanju ali celo o študiju razstave, ne more, kdor je ni vsak dan obiskoval vsaj cel teden. Samo paviljon mesta Prage, h kateremu se instinktivno obračajo stopinje vseh prihajajočih, bi zahteval ves dan, da bi ga pregledal in vžival njegove vtiske. Na naglo v dušo nametani dojmi zopet naglo izbežé, kakor najkrasnejše umetniške slike, ako vidimo takoj nato enakovredne umotvore.

Dasi je paviljon mesta Prage prostran in velik, je komaj sprejel vase dragocene razstavine, predstavljajoče po večjem delu minulost, po manjšem delu sedanost in po najmanjšem delu bodočnost Prage. Stoječi na razkrižju nove, velike Prage z ljubeznijo in občudovanjem gledamo na staro Prago, na Prago poetično, romansko, gotično polno slikovitih kotičkov in spominov na razna stoletja. Nove stavbene smeri so izpremenile v zadnjih letih najstarejše dele, da jih komaj spoznaš. Mlajša generacija vé danes o praškem Ghetu samo kolikor ji pripovedujejo starejši.

Ne boječ se stroškov je priredila praška občina krasne oljnate slike prvih čeških slikarjev, s pogledi na one dele stare Prage, nad katerimi je že bila izrečena smrtna obsodba. Na dragocenih oljnatih slikah vidimo sto in sto praških starodavnih domovanj s krajev, koder se danes širijo zračne široke ulice ali pa se šopirijo nebotične moderne palače. Poleg posameznih pogledov na praške ulice in zakotja v raznih varijacijah in od raznih umetnikov je dala občina izgotoviti celotni pogled na Prago z veličastnimi Hradčani v ozadju. Slepca bi govoril o barvah, ako bi v revnih besedah predočeval nebeško krasoto v resnici zlate Prage, ki jo je tu ovekovečil umetnikov čopič. Najstarejše dobe se predstavljajo v lesenih spominkih: sohe, oltarji, vrata, rezbarski izdelki — ali v kamenitih izdelkih: portali, nagrobniki, kipi — vse v nepregledni množini, skrbno urejeno in razvrščeno. Da za karakteristično preteklost ne manjkajo niti pismeni spominki, zemljevidi okolice, zapisi in listine — ni treba posebej omenjati. Z iskreno radostjo, milo ginjeni se poglobljamo v krasoto praške preteklosti, občudujemo sedanost, ki se oznanja v modelih ogromnih kanalizačnih in regulačnih podjetij, slutimo njen razcvit in njeno bodočnost iz predlo-

ženih novih projektov in v mislih nam zvene one besede, ki jih je češki metropoli prerokovala kneginja Libuša: „... In njena slava se bo nebes dotikala!“

Ko je bil začetkom septembra v Pragi pariški župan z vsem občinskim zastopom, so pariški delegati paviljon mesta Prage tako vzljubili, da so naprosili praškega župana, naj jim po končani razstavi pošlje na njihove stroške vse predmete paviljona mesta Prage v Pariz, kjer jih hočejo razstaviti Parižanom. Finookusni Parižani so razumeli, da je paviljon mesta Prage najdragocenejši biser praške razstave.

Ne opazate, kako čas beži, šele ko stopite na plano, vidite, da vam solnce stoji že visoko nad glavo in se bliža poldan... Ko bi morda tega ne bilo, spoznate, da je poldne, v najbližjih restavracijah, smichovske pivovarne in „české chalupy“, kjer se pripravljajo na obed. Ne greste še! Do ene ure je dosti časa! Pregledate v naglici bližnji paviljon trgovske zbornice in paviljon denarstva, ki sta brezdvomno velika zanimivost za narodnogospodarski študij, ali za hiter obisk manj prebavna, in greste še pred obedom v ogromno strojarno. Mirne linije obločnega portika med velikimi stolpi učinkujejo impozantno, pahljačast steklen polukrog in širok s stebričjem pretkan vhod — tvorijo prednjo steno, trdne namenoma solidno stavljene zgradbe s smelo, zračno železno konstrukcijo. Ne gre mi iz spomina ta ogromna cerkvi podobna strojarna. Neizmernost notranjščine takoj pri vstopu preseneti; hrum in šum takovih strojev oglušči; oči pa dolgo poletavajo po strojnih kolosih preden najdejo predmet, kjer se umirijo. Par, elektrika — in bencin slavijo svoje triumfe! Kot bi vam môra legla na prsi, s takimi čuvstvi zasledujete čudotvorno življenje strojev, in mnogokrat traja dolgo preden spoznate, kaj pravzaprav je končni smoter gibanja onih zob, koles, tračnic, vetric, ki jih ženejo parni stroji in motorji. Kraljica XX. stoletja, vsemogočna tehnika in njena prvorojena hčerka elektrika sedita tu na svojem mogočnem prestolu! Čudite se stroju, v čigar notranjosti deluje neumorna žila, misleča duša. Blodite med tem jeklom, čutite pod seboj tresočo se grudo, čutite svojo velikost in slabost. Orjaški jermeni strojnih kolosov se sučejo in vzpenjajo v zrak. Poleg teh orjakov vzbujajo pozornost tudi ljudje, ki si znajo z edinim stiskom peresa ali gumba pridobiti moč nad strojnimi kolosi. Glejte — kako preprost je oni mož v modrem jopiču tam pri mogočnem dinam: elektrotehnik, strojnik! Stroj je bil v polnem teku, kolo je letelo, da se vam je zdelo, kakor da stoji — zdaj — točno opoldne, je strojnik nekje pritisnil na gumb... stroj se ustavlja — stoji...

In za njim vrsta drugih... opoldanski mir se naseljuje v strojarni. Čutite, kako se živci, od ropota utrujeni, oživljajo, kako se zbirajo izmučene misli. Posvetite še trenutek sprehodu med luksuriozno upravljenimi vagoni, ki se raztezajo na tračnicah v dolgosti celega desnega krila strojarne, pregledate si še razstavo gospodarskih strojev, izloženih v štirih polpokritih stavbah izvun strojarne, premotrite zasebne paviljone osmih strojaren, ki niso mogle najti

Glasbeniki prihajajo v svoj paviljon. Vojaki korakajo v vrstah, nosijo svoja glasbila, ali ne bodo še tako hitro zaigrali. Prišli so zgodaj, in uro ali dve pred koncertom si ogledajo razstavo. Komaj so položili glasbila na svoja mesta, se razprše na vse strani in samo nekoliko jih ostane „doma“ na straži.

Z druge strani se približuje voz zadružnih pralnic, ki dodajajo dnevno sveže perilo na mize vseh razstavnih restavracij. Poleg pivovarskih vozov, ki

S PRAŠKE RAZSTAVE: TEKSTILNI ODDELEK

prostora v strojarski palači — in greste, da si privoščite odmora in okrepčila. Pregledovanje strojaren vas je utrudilo — treba si je misli razpršiti in telo okrepčati, da bo zmoglo veliko nalogo pri popoldanskem pregledovanju...

Kamorkoli se obrnete, vas čakajo z gotovim jedilnim listkom in z dobro izbero.

Izvolili ste si za odpočitek lep, senčnat vrt, odkoder imate razgled na glavne ulice. Vsak hip vzdigate sklonjeno glavo iznad krožnika; nekaj vzbuja vašo pozornost...

smejo le v zgodnjih jutranjih urah na razstavo, je to najbrže edini voz, ki sme podnevu voziti.

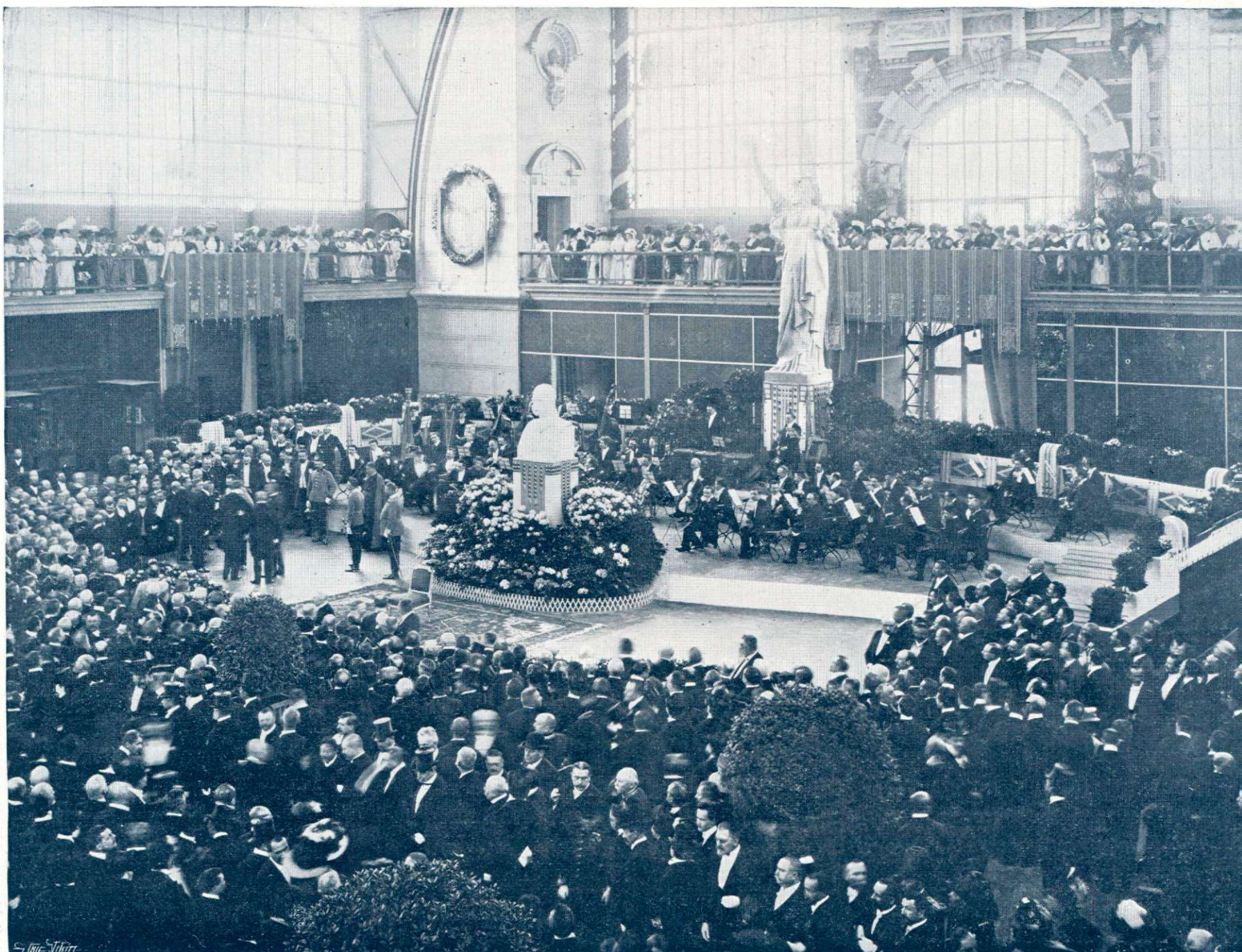
Spominjate se iz listov nehote cvetličnega korza... in nesreče, ki se je dogodila, ko so se splašili konji in skočili v gosto množico. Pa doslej je vsaka izmed velikih praških razstav imela svojo nesrečo...

Pri jubilejni razstavi l. 1891. se je kmalu po otvoritvi prigodila ona nesreča z znanim zrakoplovom „Kysibelko“, pri narodopisni razstavi l. 1895. je pogorela strojarna in Pražani so se tresli v bojazni za vso prekrasno razstavo... Letošnja raz-

stava je zabeležila seveda največjo nesrečo, kajti uničeno je bilo nadepolno življenje proslule in znane žene, tihe domorodke, operne pevke Slavinske ...

Odpočili ste si, stopimo dalje, morda sedaj v industrijsko palačo! Slišite mogočne glasove orgelj, ki prihajajo odnekod z višine glavne dvorane. Kakor pri prejšnjih razstavah, so tudi tu postavljene na galeriji glavne dvorane mogočne orglje, in poznavavcem

Mraz vas prevzame, ko gledate uničujoče delovanje te zahrbtne bolezni, ki je pojasnjena z neštivilnimi fotografičnimi negativi s pomočjo Roentgenovih žarkov; tu vidite, kako ta človeška mora gloda in uničuje ljudsko telo. Teh mračnih vtiskov se otrese še v nadaljnih oddelkih inženirstva in arhitekture, železnic in kanalizacije rek, pošt (Napoleonove sanke), telegrafov in telefonov, cest in plaveb.

S PRAŠKE RAZSTAVE: SLOVESNA OTVORITEV

je dovoljeno, da si na njih zaigrajo. Tu se slišijo dovršeni orgeljski koncerti.

Če spremljate dame, jih nikar ne silite na levo krilo; desno krilo jih bo zanimalo mnogo bolj, kajti tu so razstavljene toalete, klobuki, perilo in tekstilni izdelki, torej predmeti, ki žene zanimajo, ali može večkrat užalostijo. Dogovorite si z damami sestanek zunaj pri glasbenem paviljonu pred glavno palačo, kjer imamo Pražani navadno svoj „rendezvous“ in se obrnite na levo, kjer vas predvsem zanimajo predmeti deželnega društva za brambo proti tuberkulozi.

V tem poslednjem je razstavil modele modernih parnikov avstro - ogrski Lloyd. Seveda si ogledate tudi socialno - politiško ekspozicijo v ozadju glavne dvorane, in vračajoč se na sestanek z damami, si ogledate še ekspozicijo znanstvenih, fizikalnih, optičkih, elektrotehniških, kirurških kakor tudi kronometričnih priprav.

Razume se, da ste bili s pregledavanjem levega krila prej gotovi nego vaše dame! Preden si ogledajo in pokritizirajo vse nove mode in fačone, lahko skočite zopet k glavnemu vhodu k stavbi moderne

galerije, kjer se nahaja dogotovljena, v bronu izvedena, ogromna soha sv. Václava na konju, ki je namenjena kot spomenik za Václavski trg češke prestolice. Impozantna je nje velikost, čudoviti so detajli Myslbekovega modela. S tihim občudovanjem odhajate in opazate, da ves kip počiva samo na dveh oporah, na sprednji in zadnji nogi konjevi. Umetnik Myslbek si je dovolil s potrebnim proučevanjem bronastega kolosa nekako bravuro, ki daje sohi posebno živahnost.

Poletimo sedaj v keramični paviljon! Pročelje, pokriti stolp in kipi pri vhodu — vse je izdelano v keramiki. Vstopite in pregledajte — potem si šele povemo svoje vtiske! Na kakšni višini in tehniški popolnosti stoji češka keramika! To so dovršena umetniška dela, dekorativni okrasji, ali velike praktične celote — kopališča, prodajalne itd. Priznanje zaslužijo te številne češke tovarne in ti zavodi, ki so se oprijeli z vso energijo pred kratkim na Češkem že propadajoče industrijske stroke — keramike.

Zdaj krenemo v paviljon obrtnega in trgovskega šolstva. Varate se, ako mislite, da najdete v njem navadno šolsko razstavo, polno šolskih izdelkov, zvezkov z risbami ali rdečilom. V tem paviljonu je našlo svojo streho izključno le obrtno in trgovsko šolstvo, prvo v veliki večini. Iz prebogatih vzorcev si ustvarite sliko o velikem pomenu obrtnih in strokovnih šol. Vidite prelestne izdelke hořické kiparske šole, praške zlatarske, ključarske izdelke, in spoznate mnogo nadepolnih talentov. Dame zanima zopet čipkarski kurz in dela dekliških nadaljevalnih šol, tudi v nje je proniklo umetniško stremenje.

Po izhodu prihajate v senčni, široki drevored — na najdaljšo in najbolj obiskano razstavno promenado. Kako je tu živo! Dame se šečejo v elegantnih toaletah, med njimi se vidi zopet navadna noša, vse koraka v širokem, veselem toku, po akordih godbe, ki v večernih urah vzbuja navdušenje občinstva.

Praga je že prišla ter je ojačila roje zunanjih obiskovalcev; šumenje ljudskih glasov se meša med glasbene zvoke. Morda se ustavimo pod rdečim velikim parazolom „kolinske kave“ kjer vam k dobri kavi pridajo še lično skodelico. Po kratkem odmoru — daljši odpočinek si privoščimo šele zvečer — stopimo v paviljon za jedila in hranila, kjer je posebno sladkorna industrija in pivovarništvo znamenito zastopano in kjer je model sladkorne tovarne v desetini resnične velikosti, v ceni 200.000 kron brez dvoma rekordno delo — ter posetimo paviljon čeških mest, po katerem je vsako češko mesto podalo košček svoje zgodovine in sedanosti in kjer se praško predmestje Žižkov reprezentuje s prekrasno Libšerjevo sliko bitke na Vitkovu . . . in

prehajamo v palačo dragocenosti, ki je po svoji vsebini najdragocenejši paviljon cele razstave. Ta paviljon dragocenosti je prava hiša vzdihovanja! Prepričajte se sami in razumeli boste Mefista, zakaj je svetoval Faustu, da z zlatom omami čednostno Marjeto . . . V paviljonu je izloženo zlato, srebro in dragi kameni, dragocenosti, o katerih poje Bertram v „Zloduhu Robertu“, da dražijo žejo oči, da so le himera, da pa vendar neodoljivo vlečejo nase s trepetajočo čisto zarjo in hipnotizirajo z mogočno iskro. Sladko upanje in poželenje prevzame premnoge posetnike. Saj pa so tudi v tem defiléju zlata in briljantov prelestni dragulji, ki očarajo s svojo opulenco ali elegantno enostavnostjo, ki je znak vznešene krasote. Celo ozvezdje bleščečih kamenčkov omamlja oči; pridružujejo se jim celi kapniki podolgastih briljantov; tam se leskečejo v krasno stiliziranem koliéru safirji, smaragdi, perle in demanti, gori v prelestnem granatovem lancu češki granat, podoben iskrenemu biseru ognjevitiga vina. Pesmi bi se mogle pevati na vse te dragocenosti, iz katerih ne govori samo mrtvi lesk dragih kamenov ali visoka vrednost, ampak tudi redka zlatarska umetnost, prava miniatura arhitektura. Češki zlatarski obrt se z naglim korakom vrača k nekdanji svoji slavi, se emancipira od dunajskih, pforsheimskih in nizozemskih vplivov in tekmuje z izdelki umetniških zlatarskih zavodov, dunajskih, francoskih itd. . . .

Od paviljona dragocenosti imate samo skok v paviljon tiskarskih umetnosti. „Črna umetnost“ ima na razstavi svojo lastno palačo: knjigotisk, kamenotisk, cinkografija, livarna črk; cele tiskarne in livarne so našle tu gostoljubno streho.

Ako hočemo pred zatvoritvijo paviljonov — ob 7. uri zvečer — pregledati vsaj glavne paviljone, zaskočimo v nedaleki paviljon fotografov, kjer nas preseneti umetniška popolnost čeških fotografov, nakar obiščemo paviljon za pohištvo. Tu nam mami oči 60 urejenih sob. Uprava notranjosti je jako okusna. Odtod prihajate k štirim med seboj po hodnikih spojenim paviljonom za rudarstvo, usnjarstvo, kemijo in lesni obrt.

V paviljonu za rudarstvo in kovine se posebno odlikujejo ekspozicije přibramskih srebrnih rudnikov. Številni so vzorci iz kovinske industrije, iz komarenskih železaren in drugih velikih zavodov, ki imajo evropski glas. Usnjarski paviljon, dekoriran z obilico eksotičnega usnja kaže izdelke usnjarjev in sedlarjev kakor tudi tovarniško izdelovanje usnja.

Lesna industrija se kaže posebno v izdelovanju zabojev ter se ponaša z ogromnimi vinskimi sodi, kadmi, s pivovarsko posodo itd. Poleg tega razstavljajo parketarne vse vrste navadnih in dragocenih parketov, strugarji kuhinjsko orodje itd.

S paviljonom kemične industrije zaključimo svoj enodnevni izprehod po praški razstavi.

Ti glavni, rekli bi: oficijelni paviljoni bi že zadostovali sami za jako razsežno mesto; ali koliko še ostaja zasebnih paviljonov! Na stoindvajset jih je navedenih v prvotnih seznamih; mnogo pa se jih je še pristavilo med razstavo.

Kakor pri vseh razstavah, ki morajo računati s ponovnim obiskom istega občinstva, je bilo treba storiti mnogo za zabavo tega občinstva, semtertje tudi lahak pouk. V zabavnem oziru je najvzvišenejša Maroldova panorama: Bitka pri Lipanih. To pano-

je imela začetkoma obilo gledavcev, dasi so produkcije opaljenih črnih in mršavih Abesincev bile jako uborne, kajti drugega nisi videl, kot bojni skok, metanje ščita in nekatere prizore iz njihovega življenja. Nekoliko so se aklimatizirali, nekateri so se naučili i nekoliko češki.

Zanimiv ali manj obiskan je morski akvarij. Mično se tu predstavlja prelestnost in krasota morskih globin, ter vidiš, kako je na dnu morja Jadranskega, Severnega, Sredozemskega in Baltiškega. Tu se gojijo najredkejše morske živali in morske cvetice, ki se cenijo na mnogo tisoč kron.

S PRAŠKE RAZSTAVE: PRI POUPETOVÍ SOHI

ramo, ki predstavlja domačo vojno med Čehi, je naslikal rajni Marold pred desetimi leti; ostala bo na svojem mestu tudi po zatvoritvi razstave.

Manj srečno podjetje je bila glasbena dvorana. Dasi so svetovni dirigenti tekom razstave vodili poedine koncerte — tudi Slovenec dr. Čerin je tu dirigiral —, jih je bilo malo, ki bi se mogli ponašati z uspehom, kronanim z velikim obiskom.

Kar se dobička tiče, je morda najbolje zadela abesinska vas in ž njo združena zabavna podjetja. Abesinci so s svojo eksotično zunanostjo in divjostjo začetkoma dosti „vlekli“. Njihova vas z glavnim bivališčem poglavarja Roblija in njegovih ženâ

Pod širnim nebom se je obneslo dvoje zabavnih podjetij: „skluzavka“ (drsališče s sankami) in ameriški tobogzan. Mladež se tu shaja in tudi stari včasih ponorijo. Gospice pri nagli vožnji z visokega spada bojzljivo zaječijo, smeha in krika ne manjka. Bioskop hippodrom, zrcalnata palača „palais d'illusion“ in „trottoir roulant“, paviljon opic in golazni vabijo radovedneže. Izmed manjših zabavnih podjetij navajam: streljarno, tombolo, grško-rimsko kegljišče, tekmovalje na velocipedih, reklamograf itd.

Prelesten pogled nudi večerna razsvetljava razstave! Na robih glavnih stavb, na konturah streh, balkonov in oken se točno ob devetih zvečer za-

svetijo žarnice in vsa razstava zatrepeta v zarji neštevilnih luči! Spodnja aleja, kjer se v tej dobi izprehaja večina obiskovavcev razstave, je prepletena z girlandami žarnic, slikovito žarečih izza zelenih dreves. Od začetka avgusta, ko je bilo treba misliti na vedno nove privlačne objekte, je bila razsvetljava razširjena skoro na vsa poslopja in posebno krasno na pergolo, kjer je stala bivša fontana. Kakor nekdanj pred Križnikovo fontano tudi tu stojte gruča ljudi, ki gromovito ploskajo, ko godbe igrajo priljubljene narodne komade.

Posebno krasan pogled na iluminacijo razstave nudita dva razgledna stolpa, stoječa na dolnjem trgu. Odtod je že podnevu čarokrasen razgled, pri razsvetljavi pa je še tem čarobnejši.

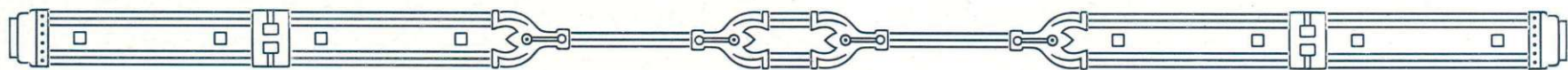
Ta površna črtica ne bi bila popolna, če ne bi omenil godbe, te najmočnejše netilke razstavnega življenja in gibanja. Spočetka so štedili z godbami;

ko je pa občinstvo le vedno zahtevalo „več godbe“, je je bilo slednjič toliko, da ni bilo več mirnega kotiča.

Pripeljal sem vas na razstavo v jutranjih urah, v pozni noči vas spremljam iz nje. Bili ste pametni in niste tekali takoj ko so ugasnile električne žarnice in se niste šli vojskovat za prostor v tramvaju.

Ostali ste, dokler vas po enajsti uri prvi poziv mogočne piščalke ni opomnil, da se končuje enodnevno življenje in vrvenje v praški razstavi. Vzradoščenih lic zapuščate glavni vhod in še za časa pridete na električni voz, ki vas pripelje k vašemu bivališču.

Sedaj ste pa utrujeni. Ni vam treba, razen iz uljudnosti želeti, „lahko noč“ — spite spanje pravičnih, med tem ko po prazni razstavi odmevajo koraki nočnih čuvajev tja v tiho in mirno jesensko noč...

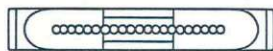

Zapisal v vodo bi srca težave.

Zložil Iv. Žgur.

Zapisal v vodo bi srca težave,
izročil vetrom prsi bi nemir —
Polet svoboden duši dal v višave,
kjer ne hrumi sveta zlogolk prepír.
Zapel kot ptič bi, kadar pomlad sluti,
v gaj sreče mlade bi razvil peruti...

Zaman! — Med črvi tu, golaznijo in gadi,
hoditi nam je dvoma trnjev pot —
Pokora tu, tu večne čakamo pomladi,
ko duh prsten okov razbije zmot,
prevar poslednji zabrenkoče lanec,
poljub miru neba nam da poslanec...

Vi drugi...

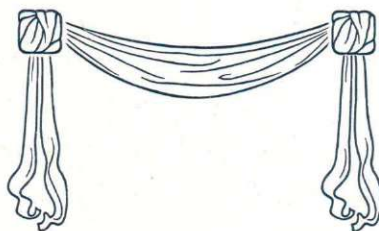
Zložil Vekoslav Remec.

Vi drugi drvite po cesti življenja
naprej brez miru kot vihar —
pred vami blesti se sreča in slava
in ciljev velikih žar.

In ah — začarale v veke
so me njegove oči,
ki v njih se luč življenja,
bodočnost in prošlost blešči.

Kdor čašo penečo doseže,
ki v njej šumi nektar sladak
ljubezni in sreče in slave —
ta je življenja junak!

A jaz sem stopil kraj ceste
in z mano obstal je čas
kot mračen kerub in k meni
skrivnostni svoj sklonil obraz.

Valtazar Bogišić.

Napisal I. Adlešič.

Leta 1814. je izdal Savigny spis: „Vom Berufe unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft“, ki je z njim povzročil velik preobrat v naziranju in študiju prava. Nastopil je proti šoli prirodnega prava ter uvedel historično šolo. Dokazoval je, da ima pravo vsakega naroda svoj narodni značaj, da je plod notranjega narodnega življenja, pojav njegovega duha in naziranja; začenja se pri običajih in veri ter se dalje razvija po delovanju učenih pravnikov. Zakonodavec ne tvori prava, nego le formulira in precizira pravno naziranje naroda.

Začeli so takrat, nekoliko tudi pod vplivom drugih idej — romantizma, nacionalizma — proučevati zgodovinsko pravo ali zgodovino prav posameznih narodov, najprej na zapadu, potem tudi na vzhodu — pri Slovanih. Sicer so že prej poskušali načrtati zgodovino slovanskega prava, a to so bili seveda le poskusi. Predvsem si niso bili raziskovalci sami na jasnem, kaj da je pravzaprav slovansko pravo. Prvi, ki je določneje formuliral to vprašanje in vplival dolgo dobo na druge učenjake, je bil poljski historik Jachym Lelewel, ki je spisal leta 1828.: „Początkowe prawodawstwo polskie cywilne i kryminalne do czasów Jagiełłońskich“. Kot karakteristikon slovanskega prava navaja princip občine in skupnosti; demokratični principi tedanje dobe: enakost in svoboda, so bili najlepše udejstvovani v slovanskem pravu. Nasproti dosedanjim učenjakom, ki so menili, da se je slovansko pravo razvilo pod vplivom tujih narodov (Frankov, Indov itd.), je Lelewel poudarjal samolastni slovanski izvor.

Danes so se pojmi precej zjasnili in predvsem oprostili onega fantastičnega navdušenja, ki je vodilo prve raziskovalce na tem polju. Zgodovina slovanskih prav ima danes namen, konstruirati nekako okostje skupnega prava vseh slovanskih narodov v najstarejši dobi, ko so živeli Slovani še skupno, za poznejše dobe pa, ko so se Slovani razšli v posamezna plemena, s primerjajočo metodo, objasniti pravne institute posameznih plemen s pomočjo prav drugih slovanskih plemen (ožja primerjalna metoda). Nekateri sicer menijo, da ni mogoče pisati zgodovine slovanskega prava, ker ga ni nikdar bilo, pač pa zgodovino prav posameznih slovanskih

plemen; toda če se vzame vprašanje v zgornjem smislu, je pač mogoče.

Edini poskus do danes, spisati zgodovino slovanskega prava, je naredil Poljak Vacslav Aleksander Maciejowski v svoji knjigi: „Historya prawodawstw słowiańskich“. I. izdanje 1832 — 35. Toda ta poskus

S PRAŠKE RAZSTAVE: CERKVICA
KRŠČANSKE AKADEMIJE

se je pokazal mnogo prezgodnji, ker do takrat še ni bila obdelana zgodovina prav posameznih slovanskih narodov.

V podobnem smislu je bil izdan i novi načrt za ruske univerze l. 1863., ki je uvedel nov predmet: Zgodovina prava slovanskih narodov. Ali nedostajalo je pripravnih specialistov in mnoge stolice so ostale nezasedene. Tem temeljiteje in urneje so začeli proučevati zgodovinsko pravo pri posameznih narodih:

pri Rusih sta delovala posebno Leontovič in Mihajlov, ki sta že proti koncu šestdesetih let izdala prve spise in učne knjige za novo stroko. Ravno tako marljivi so bili Poljaki, ki so začeli z izdavanjem virov (Helcel) in na tej podlagi sistematično proučevali narodno pravo (Bobrzyński, Piekosiński, Balzer i. dr.). Tudi pri Čehih so začeli temeljiteje v novejši dobi; 1883 se je na češki univerzi habilitiral za češko pravo Jaromil Čelakovský, ki še danes deluje in se je proslavil zlasti s svojimi „Povšedné české dějiny právní“.

Najkasneje se je začelo na slovanskem jugu. In mož, ki je pri nas začel takorekoč ledino orati na tem polju in pripravil in ugladil pot tej novi vedi, je bil dr. Valtazar Bogišić.

* * *

Valtazar Bogišić je rojen l. 1836. v Dubrovniku, nekdanji zibelki dubrovačke republike. Njegov oče je bil bogat in ugleden meščan. Prva leta je preživel mali dečko s svojim dedom, ki ga je jako ljubil — mati mu je namreč umrla v zgodnjih letih, tako da je ni niti poznal.

Pohajal je domačo ljudsko šolo. Ko jo je dovršil, ga je gnala uka želja dalje na srednje in visoke šole. Ali oče ni tega pustil, ker je hotel sina obdržati pri domačem gospodarstvu. Zato ga je dal v neko privatno domačo šolo, kjer so poučevali podobne predmete, kot na današnjih meščanskih šolah, zraven še nautiko.

V dvanajstem letu je končal Bogišić to šolo. Želja po daljnji izobrazbi mu ni dala pokoja in začel je pohajati v zasebno šolo tamošnjega dekana I. Zafrona, ki je poučeval predmete nižje gimnazije; dijaki so zamogli polagati izpite na državni gimnaziji v Dubrovniku. Tega seveda ni mogel storiti mladi Bogišić, ker mu oče ni dopustil iz bojazni, da ne bi sin z veljavnimi spričevali odšel na daljne šole in zapustil očetovega doma.

Zraven šolskih predmetov je proučeval Bogišić pridno nemški, laški in francoski jezik in slovstvo. Nabavil si je precej lepo knjižnico in kolikor je mogel, se je učil i predmetov za višjo gimnazijo.

L. 1856. umre oče, in Bogišić more prosto odločevati svojo bodočnost. Po dveh letih, ko je uredil podedovano premoženje in si preskrbel sredstva za študije, je odšel v Benetke in vstopil na licej svete Katarine (danes „Liceo Marco Foscarini“). Že po enem letu je tukaj maturiral z zelo dobrim uspehom.

Dolgo je premišljeval, katero stroko bi si izbral za nadaljnji študij na visokih šolah. Najbolj ga je zanimalo modroslovje in jezikoslovje, pa ni čutil pedagoškega poklica. V tem dobi v roke Lermierovo knjigo o študiju prava po historični metodi;

to je postalo zanj odločilno: zapisal se je na pravno fakulteto, kjer je poslušal zlasti Ungra, Glaserja, Arndtsa, Siegla, Steina, zraven tega je obiskoval še nekatera predavanja na zgodovinskem in filološkem oddelku.

Drugo leto univerzitetnega študija je preživel v tujini: v Berolinu, katera univerza je slovela takrat kot prva v Evropi, v Parizu in Monakovem.

Leta 1862. je naredil rigoroz na filozofični fakulteti v Giessachu; disertacija se je glasila „Über die Ursachen der Niederlage des deutschen Heeres im hussitischen Kriege“.

Drugo polovico pravnih študij je ostal na Dunaju zaradi avstrijskih zakonov. V prostem času je zahajal rad v muzeje; zanimala ga je zlasti arheologija in umetnost. Pridno je tudi obiskaval „besede“ (koncerte).

Koncem sedmega tečaja je dobil v c. kr. dvorni knjižnici službo, in sicer na priporočilo Miklošiča, ki je ravno takrat pustil tam mesto in ni bilo nikogar, ki bi popisoval slovanske knjige. Tu je Bogišić izpopolnjeval svoje znanje, zlasti v slovanskih jezikih — osnovne pojme je imel že prej. Razen slavistike je prevzel še pravni oddelek in urejevanje spisov o francoski revoluciji. Vkljub ogromnemu delu v knjižnici ni zanemarjal i pravnega študija: obiskoval je na univerzi predavanja in o počitnicah se pripravljaj na državne izpite in rigoroze. Že l. 1865. je bil povišan na doktorja prav.

Sedaj je šele začel sistematično znanstveno delo. V dvorni knjižnici je imel lepo priliko: mnogo materiala in vzpodbude pri svojih kolegih in drugih učenjakih, ki se je tu z njimi seznanil; bili so to predvsem Maciejowski, Rački, Jagić, Novaković i. dr.

Prvo delo, ki je vzbudilo večjo pozornost, je bilo „Pravni običaji u Slovena“, izšlo najprej v III. letniku „Književnika“ v Zagrebu l. 1866. in drugič v posebni knjigi l. 1867. To je, kot pravi pisatelj v uvodu, „prvi pokus poveče i sistematične radnje na polju slovenskog nepisanog prava“ (str. IV). Knjiga ima podnaslov „Privatno pravo“, ter je pisatelj nameraval v drugi knjigi pisati o javnem pravu, kot sam pravi ravnotam: „I gradiva, koje spada u drugi dio ove radnje, t. j. u javno pravo, ja već imam sabrana i pripravljenu dobru rukovet, ipak nemogu znati upravo, kad će mi poslovi dopustiti, da ga uredim za izdanje“. Žalibog, da do tega sploh ni prišlo.

V uvodu te knjige govori o privatnem pravu in njega pomenu sploh za jurisprudenco ter navaja kratek pregled običajnih prav poedinih narodov.

Vsebina knjige je razdeljena tako: I. Obitelj, II. Nasljedstvo, III. Stvari, IV. Obligacije. Glavni del je namenjen rodbinskemu pravu in ta tvarina je najpodrobneje obdelana (od 196 strani cele knjige

spada sem 160 strani). To razporedbo navajamo, ker je važna tudi za poznejše njegove spise in kaže pisateljevo posebno zanimanje za slovansko rodbinsko pravo.

Pred vsakim oddelkom je navedenih mnogo pravnih rekov, ki se nanašajo na sledečo snov.

Največ se bavi pisatelj v knjigi „sa jugoslovanskim plemenima“, ker mu je bilo „mnogo lažje doprijeti do izvora“. Ti oddelki imajo tudi največjo vrednost (pravne običaje Bolgarov je prevedel Majnov na ruski jezik) z njimi je obrnil nase pozornost ruskih pravnikov; odstavki o ruskem in poljskem pravu so precej pomanjkljivi, ker so se naslanjali večinoma na ustno poročilo (Želudkov).

Mimogrede omenjamo posebno zanimanje Bogišića za pravne pregovore. Že v tej knjigi je navedenih okrog 500 pregovorov iz vseh slovanskih jezikov. Pozneje je zbiral vso literaturo o rekih in v dvanajstih letih je nabral okrog 1500 knjig in brošur pregovorov evropskih in drugih narodov; zraven tega si je nabavljala i rokopisni material iz arhivov, ki govorijo o tem predmetu. Tako si je pripravil zbirko, ki tekmuje z največjimi podobnimi zbirkami.

Ta ustna poročila so prepričala Bogišića, da bi se dalo od domačinov, ki živijo v domovini med narodom, še marsikaj nabrati, če bi se pozvedovalo po gotovem navodilu. Prijatelji so ga nagovarjali, naj sestavi obširnejši program za nabiranje, in od raznih strani je dobival prošnje, „naj bi im poslal kakav naputak za opisivanje tega živoga vrela za historiju narodnog prava“. Iz teh nagibov je sestavil Bogišić „Naputak za opisivanje pravnih običaja, koji u narodu žive“ (izšel prvotno v „Književniku“, III. in drugič posebej l. 1867.¹⁾) Ker i ta „Naputak“ kaže Bogišića posebno zanimanje za rodbinsko pravo in ker je podlaga za njegovo poznejše glavno delo, navajamo njegovo razdelitev:

I. Privatno pravo (jus privatum), 238 vprašanj.

1. Obitelj (jus famil.):

- a) obitelj šira (= zadruga),
- b) obitelj uža (inokosna),
- c) dioba zadruge i nasljedstvo.

2. Stvari (jus rerum).

3. Obligacije.

II. Javno pravo (jus publicum), 109 vprašanj.

A. Unutrašnje državno pravo (jus publ. internum).

1. Država i općina.

2. Gradjanski i kazenski postupak (proces. civil. et pom.).

3. Kazneno pravo (jus poenale).

¹⁾ Imena onih, ki so mu pomagali pri delu z informacijami, navaja pisatelj v uvodu. Med drugimi je bil to i Ignacij Orožen, župnik pri Sv. Križu na južnem Štajerskem.

B. Zdvornije ili medjunarodno pravo (jus publ. externum).

Ta „Naputak“ je bil radi svoje obsežnosti — obsega celo pravno polje —, podrobnosti in natančnosti velikega pomena in vpliva ne samo pri Slovanih nego i drugih narodih. Preložen je bil na vse slovanske jezike (na slovenščino l. 1886.) pod njegovim vplivom so sestavljali i drugi podobne programe (Krausse). „Naputak“ je razposlal hrvaškim rodoljubom, ki so začeli na tej podlagi jako marljivo raziskovati življenje narodovo; nabrali so ogromno gradivo, ki ga je potem Bogišić uredil.

Pa kmalu je moral Bogišić pustiti tiho znanstveno delovanje v dvorni knjižnici. Leta 1868. je namreč uvedel odbor vojnega ministrstva, ki je vodil upravo Vojaške Granice, dve mesti deželnih šolskih nadzornikov; mesto v banatski in sremski Granici je dobil Bogišić.

Prišedši na novo mesto, je obhodil oddeljeni mu okraj, da bi se osebno poučil o razmerah tamšnjega ljudskega in srednjega šolstva. Na podlagi opazovanj je sestavil obširno poročilo in ga predložil ministrstvu. Nato je bil poklican na Dunaj kot član komisije za reorganizacijo šolstva Vojaške Granice. Delo komisije je bilo dovršeno naslednje leto 1869. in Bogišiću so ponudili mesto načelnika odbora za uk in bogočastje v celi Vojaški Granici. Toda tega mesta ni sprejel.

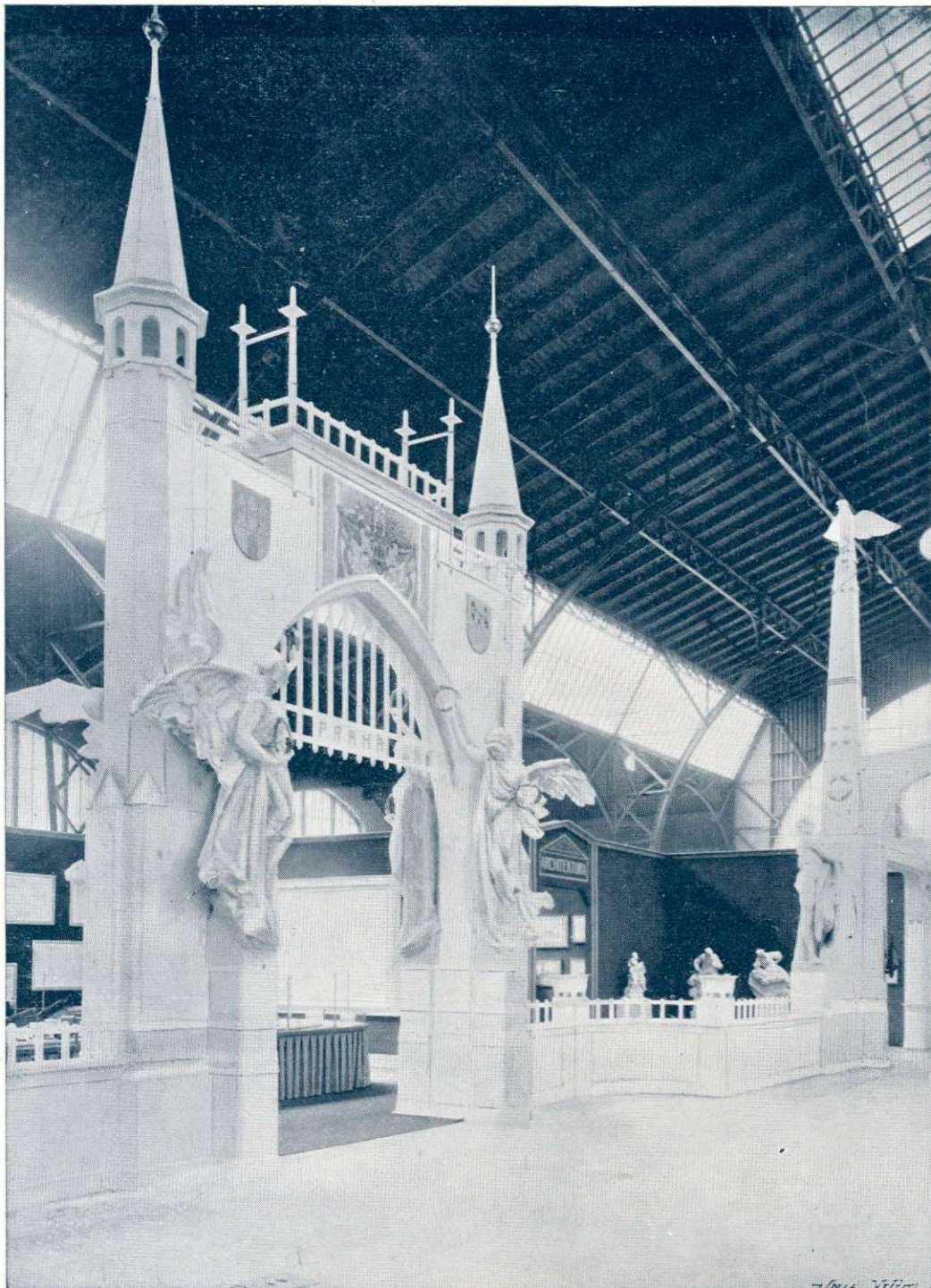
V Granici ni mogel Bogišić tako intenzivno znanstveno delovati kot doslej v dvorni knjižnici, vendar ni niti sedaj odnehal izpopolnjevanje se v svoji stroki: v slovanskem pravu. Na svojih službenih potovanjih je pridno opazoval narodno življenje in naziranje. Imel je več stika z ljudstvom in narodno inteligenco; zbral je krog sebe mlajše moči ter vzbujal v njih zanimanje za življenje in pravno naziranje priprostega ljudstva. Tako si je pridobil in razširil krog sotrudnikov pri znanstvenem delu, ki so mu pripomogli sestaviti monumentalno delo o jugoslovanskem narodnem pravu.

Po dveh letih njegovega bivanja v Vojaški Granici dobi Bogišić dve ponudbi ruskih univerz: kijevske in odeske; zadnja ga je obenem imenovala svojim častnim doktorjem. Njeno povabilo je tudi sprejel ter se podal v decembru l. 1869. na Rusko.

Težka naloga je čakala našega učenjaka na novem mestu: ruski jezik je poznal le v teoriji, in tudi predmet je bil skoro čisto nov. Ali mladi, podjetni in energični učenjak se ni vstrašil nikake zapreke. Že po dvamesečnem bivanju v Odesi je imel inauguračno predavanje: „O naučnoj razrabotki istoriji slavenskago prava“. ¹⁾ Slavnostna dvo-

¹⁾ Izšla v Petrogradu l. 1870.; bila mi je, žalibog, nepristopna.

rana, kjer je predaval, je bila natlačena profesorjev, dijakov in odličnjakov iz mesta, ki so prišli poslušat učenjaka o novi vedi. In predavanje je popolnoma zadostilo njih pričakovanju, z ogromnim navdušenjem so vsi pritrjevali govorniku.

S PRAŠKE RAZSTAVE: VHOD K ODDELKU PRAŠKEGA MESTA

Ko je bival v Odesi, je dokončal Bogišić važen spis, ki je zanj zbiral gradivo že v dvorni knjižnici na Dunaju: „Pisani zakoni na slovenskom jugu. I. Zakoni, izdani najvišom zakonodavnom vlašcu u samostalnim državam“. (Izdala Jugoslavenska Akademija v Zagrebu l. 1872.)

Že ko je bil na Dunaju, je predlagal Bogišić Jugoslovanski Akademiji, da bi izdajala vire jugoslovanske pravne zgodovine; da bi se to veliko podjetje izvedlo kritično in znanstveno, je predlagal Bogišić dalje, da se predvsem sestavi bibliografični popis celotne vsebine. Akademija je sprejela oba predloga in poverila to nalogo Bogišiću. Ta je nabral gradivo za navedeno knjigo že 1867. leta na Dunaju; ker je pa bil nato odtrgan od znanstvenega delovanja, ko je bil predstavljen v Vojaško Granico, je šele sedaj v Odesi pripravil gradivo za tisk. Programatizirani so bili štirje zvezki, in sicer:

1. zakoni, izdani najvišom vlasti samostalnih političkih tvorova (zakoni narodov, koji dopriješe do nekog stepena medjunarodne individualnosti vsaj za neko vreme, str. 4.);

2. opis radnje manjih zakonotvornih krugova, kao što su zakoni manjih pojedinih predjela, municipija, otoka, općina, korporacija;

3. zakoni, izdani vlastima i organima obiju crkava;

4. zakoni, namijenjeni pojedinim zemljama i predijelima od inorodnog zakonodavca.

Kot „Slovanski jug“ označuje Bogišić dežele: Bolgarsko, Srbijo, Hum (pozneje Hercegovino), Zeto (pozneje Črno goro), Dubrovnik, Poljico, Hrvatsko.

„A gdje su političke individualnosti u zemljama Slovenacâ?“ pitati će možda čitalac (tako piše dalje). „One bjehu isključene iz ovoga prvoga odsjeka, da i ne navodimo druge uzroke, već za to što držimo, da svi do sada poznati zakoni, koji istekoše iz najviše zakonodarne vlasti u Štajerskoj, Koruškoj, Kranjskoj i Gorici, i po svojstvima i po porjeklu njihovu, pristaju najbolje u označeni u predgovoru četvrti odsjek ovoga opisa.“¹⁾ (Konec.)

¹⁾ Str. 4. Žalibog, do danes še ne izšli, ker je Bogišić izdal le I. del nameravanega podjetja.

POGLED NA BARCELONO

Cosas de España.

Potni zapiski. — Začrtal Jožef Lavtižar.

Pričujoči zapiski so nekake hipne fotografije Španije in njenih prebivavcev. Spis bi primerjal okostju, ki mu manjka mišice in tudi nima lične vnanje podobe. Kaže naj, kako izgleda dnevnik slovenskega popotnika, ki se je jeseni l. 1905. sprehajal po ondrotnih pokrajinah. Kar je videl, je spravil mimogrede na papir, sebi in morebiti še komu drugemu v zabavo. Saj je Španija dežela, ki jo Slovenci prav malo poznajo.

I.

Trbiž-Genova, 18. septembra 1905.

Skrbi in slabo obleko sem pustil doma, s seboj pa sem vzel veselo srce. Tako se gre na tuje.

Prtljaga s knjigami, perilom in z malim provijan-
tom tehta le 340 kg. Ne bo treba iskati postreščekov za nošo, kar je tudi nekaj vredno. Od doma z vozom ob šestih, s Trbiža z brzovlakom ob 819 zjutraj. Peljemo se skozi otožno kanalsko dolino, posuto z gramozom ondrotnih hudournikov.

Ljubeznivi italijanski financarji v Pontablju. Zado-
stovala jim je častna izjava, da se nahaja v kovčegu „solamente roba usata“. Od Pontablja do Žminja (Gemonja) skalnata soteska, obdana z visokimi gorami. Pri Vidmu se začne širiti planjava, ki je semintje nepregledna. Povsod ravne bele ceste, ob-
sajene z drevoredi. Mnogo trepetlik. V Mestre kratek postanek, da se dobi kaj gorkega. Juha z ješprenj-
čkom, kozarec vina in košček kruha 70 centezimov. Slovo od prijaznega Benečana in njegove hčerke, s

katerima smo bili tovariši od Pontablja. Deklica je rekla pri odhodu: „A rivederci!“ Ne vem, kdaj bo to.

Od daleč pozdrav svetemu Antonu v Padovi. Po njivah murbina drevesa in vinska trta. Prijazni kraji okoli Vicenze, ob gričih cerkve in hiše. Drobnospica poleg mene je žvrgolela kakor kanarček, seveda italijansko, zato so pa sprevedniki izklicavali s hruščečim glasom: „Verona-Peschiera-Brescia“.

Naredila se je noč, ko smo došli v glavno mesto gorenje Italije. Enkrat sem te že videl, Milan, a danes moram iti dalje. Obrnili smo se proti Paviji. Kratkočasil nas je mlad, jako rejen človek, rodom Nemec. Pravil je, da zna, ne vem že koliko jezikov. Potuje po trgovinskih opravkih v Egipt, iz Egipta pa se poda v Vzhodno Indijo.

V vozovih električna razsvetljava. Italija napreduje. Dohod v Genovo nekoliko pred polnočjo.

Vreme: V Ratečah na Gorenjskem zjutraj ob šestih + 8°, v Vidmu opoldne + 18°, v Bresciji ob šestih zvečer + 18° R. Zjutraj po gorah megle, v gorenji Italiji popoldne jasno.

II.

Genova-Marseille, 19. septembra 1905.

Odhod iz Genove ob eni po polnoči. Voz drugega razreda sličen velikemu salonu. Ob straneh klopi, med njimi dolg hodnik. Pripravno, zračno bivanje. Kratko spanje na klopi od dveh do šestih zjutraj. Zajutrek iz domačega blaga: črn kruh in sir.

V Ventimigliji pregled prtljage. Francoski mejni stražniki se niso zanesli na samo besedo, temuč so tudi hoteli videti notranjščino popotnega brešnja. Pri meni so zaman iskali kaj sumljivega.

Rajski kraji francoske Riviere. Mentone, Monte Carlo, Monaco, Nizza — kdo bi si želel kaj lepšega! Ob severu morske planine, ob jugu morje, ob zapadu in vzhodu sami vrtovi z bujnim zelenjem in cvetjem. Vožnja nepretrgoma poleg morja, skalnati predori. Množica gradičev na obrežju, vedno nova iznenadenja. Imovita gospôda se sprehaja med dišečimi nasadi. Še več tujcev biva tukaj v času, ko je pri nas zima. Na obalah Riviere kraljuje vedna pomlad. Škoda, da nisem mogel hoditi peš vsaj od Mentona do Nizze. Tedaj bi vedel še bolje ceniti te divne pokrajine.

Iz Nizze čez reko Var. Sledita mesti Antibes in Cannes. Palače francoskih in angleških bogatašev, domovi uživanja in potrate. Železnica zapusti za nekaj časa morsko obrežje ter se vije po rodovitni planjavi. Mnogo vinogradov, oljkinih in cipresnih gajev. Pri trdnjavi Toulon smo došli zopet k morju. Na ondodnem kolodvoru nekaj zabojev psov, ki so hudo lajali. Med močnim zidovjem in prekopi iz Toulona proti glavnemu mestu južne Francije. Prihod v Marseille 1:14 popoldne.

Ostal sem v hotelu La Fayette v obližju dvostolpne gotske cerkve sv. Vincencija Pavlanskega. Pred hotelom drevored. Dobra postrežba, hišina je znala nekoliko nemški. Stanovanje stane le dva franka in 20 centimov na dan. Menda ne bo povsod tako po ceni.

Prva pot v Marseillu po velikanski ulici Cannebière do пристanišča. Ondi več parnikov in mnogo blaga na obrežju. Poleg morja sijajna nadškofijska stolnica z dvema zvonikoma in s tremi kupolami. Zgrajena je bila novejši čas v romanskem slogu. Pri glavnem vhodu nekaj prosjakov.

Po isti poti nazaj proti hribu, kjer kraljuje „Notre Dame de la Garde“. (Naša Gospa na straži.) Po strmi vzpenjači navzgor do cerkve. V njej je mnogo votivnih podob. Na vrhu zvonika velika pozlačena Marijina soha. Dobi se dosti spominkov, ki jih prodajajo bele frančiškanke. Tem je menda prizanesel francoski samostanski vihar. Ob vznožju hriba se širi Marseille s svojimi 350 tisoč prebivalci. Mesto je ob južni in zapadni strani obdano z morjem, iz katerega se vzdiguje nekaj otokov s precej visokimi hribi.

Zvečer sprehod po sijajno razsvetljeni ulici Cannebière. Prostori pred kavarnami zasedeni z gosti.

Vreme: Ob eni po polnoči se je bliskalo za gorami v Genovi. Pozneje ves dan lepo. Zjutraj ob šestih v Ventimigliji +17°, v Toulonu opoldne +20°, zvečer ob šestih v Marseille +16° R.

III.

Marseille-Barcelona, 20. septembra 1905.

Zapustil Marseille ob 6:15 zjutraj. Železnica proti Arlesu obsajena z dolgimi vrstami mladih cipres. Pri mestu Tarascon smo premostili reko Rhône. Velika, kalna voda. Vedno večja planjava z njivami, z oljko in s pritlično vinsko trto. Vlak je vozil silno hitro iz Nimesa do Cette. Čakal sem, kdaj pride kak železniški uslužbenec pregledovat vozne liste, a ni bilo nikogar. Lahko se voziš pol dneva in nihče te ne bo vprašal, ali si opravičen sedeti v vozu ali ne. Pregled listkov na peronu zadostuje. V Avstriji nas pa vedno nadlegujejo sprevodniki in pregledniki. Prihod v Cette 10:55 dopoldne. Na vseh postajah mnogo sodov zaradi živahne vinske kupčije.

Iz Cette čez Béziers v Narbonne. Od tu peljejo tri železniške proge: ena v Marseille (po tej smo se pripeljali), ena v Toulouse, ena na Špansko. Držali smo se poslednje. Dolgočasna, enolična ravnina. Poleg morskih zalivov veliki kupi snežnobeke soli. Pri mestu Perpignan čez reko Tet. Ženske imajo lase povite v belem pajčolanu, ki tvori okroglo čepico. Od daleč se prikazujejo vrhovi Pirenej. Skozi več predorov do zadnje francoske postaje Cerbère.

Na Španskem smo. Prva postaja Portbou z morskim pristaniščem. Živahno gibanje na kolodvoru. Eni se pritožujejo nad financarji, drugi menjujejo denar, tretji so v zadregi zaradi španskega jezika.

Z vlakom, ki mu pravijo „expresse lujo“ (razkošni vlak, Luxuszug) iz Portbou ob 15:42. Po našem štetju je to ob 3:42 popoldne. Na Španskem in na Laškem računijo namreč ure od 1. zjutraj do 24 o polnoči. Trinajst je ob eni popoldne, štirinajst ob dveh popoldne itd. Tako štetje je zaradi tega umestno, ker ni treba dostavljati, ali odhajajo vlaki zjutraj, zvečer ali ponoči.

Velike skupne vasi na nizkih gričih. Nič lesenega, samo sivkasto zidovje, hiše s plitvimi strehami. Mesti Figueras in Girona. Rodovitna pokrajina, semintje gozdiči pinij. Nekaj poraščenih hribov, med njimi Roca Corba 922 metrov.

Sopotnik Giovanni Valls, operni pevec. Pelje se v Barcelono, kjer nastopi kot junaški tenor v operi „Siberia“. Bil je dobro razporežen ter nas zabaval s svojim imenitnim glasom. Le to nas je jezilo, ker smo morali za razkošni vlak od Portbou do Barcelone plačati še na vrh vsak osem pesét. Peséta je nekaj nad 80 h naše veljave.

Ob 19:26, to je ob 7:26 zvečer došli v Barcelono.

Vreme: Dopoldne hladen veter, oblačno nebo in nekoliko dežja. V Marseillu zjutraj ob šestih +13°, v Narbonnu opoldne +15°, v Barceloni ob osmih zvečer +14° R.

IV.

Barcelona, 21. septembra 1905.

Prenočil sem v gostišču Ambos mundos. Velika moderna hiša ob ulici San Pedro. Po večerji se grem z italijanskim trgovcem po mestu sprehajati. Trg Cataluña je ves razsvetljen, toda skoro čisto prazen.

Vstal ob petih zjutraj. Skozi slavolok „Arco Triumfo“ v drevored San Juan, ki je zasajen s štirimi vrstami platán in okrašen s kipi slavnih mož. Od tu nazaj v mestno središče, kjer stoji nadškofijska cerkev, obdana z ozkimi ulicami. Nad cerkvijo se vzdiguje osmerovoglata kupola, ki jej pravijo Cimborio; ob straneh pa stražita dva osivela zvonika brez strehe. Prvotno je bil na tem kraju rimski tempelj, pozneje ga je izpodrinila mošeja. Pa tudi ta je morala narediti prostor krščanski katedrali, veliki gotski zgradbi s trojno ladjo in z mnogimi kapelami. Na mogočnih stebrih slonijo drzni oboki. Notranjščina hiše božje je precej temna. Med kapelami je posebno znamenita srednja kapela za glavnim oltarjem. V njej se hrani Santo Cristo de Lepanto. To je kip Križanega, ki ga je imel Don Juan d' Austria na svoji ladji v glasoviti pomorski bitki pri grškem mestu Lepanto dne 6. oktobra 1571. Ljudska pripovedka govori, da se je Kristusova glava umaknila, ko je priletela proti njej turška krogla. Zato je glava nenavadno nagnjena po strani.

Iz katedrale sem se podal v najbolj obljudeno in z drevjem obsenčeno ulico Ramblo. Tu je glavni promet Barcelone. Tujca iznenadijo tropi koz, ki jih gonijo pastirji semintje. Molzejo jih kar na javnih trgih ter prodajajo sproti mleko vsakemu, ki je zahteva.

Ob južnem koncu Ramble se razteguje hrumno morsko pristanišče z množico ladij. Ne smemo namreč pozabiti, da je Barcelona največje trgovsko mesto Španije. Poleg pristanišča opaziš visok steber, na katerem stoji junak, kazoč z desno roko po morju. Ob vznožju stebra vidiš osem bronastih levov, nad njimi pa več alegoričnih podob, ki predstavljajo španske pokrajine: Katalonijo, Aragonijo, Leon, Kastilijo itd. Ob vrhu stebra se lesketa velika pozlačena krogla, služeča kot stojalo možu, čegar slavo oznanjuje pomnik. Da, vreden si te slave, Krištof Kolumb! Saj je tvoje odkritje Amerike za vse čase nepozabno. Špancem si pa še posebej odprl bogastvo novega sveta. Žal, da so tako slabo uporabljali zaklade, ki so jih ondi našli.

V.

Barcelona-Zaragoza, 21. septembra 1905.

Srečno sem prišel iz Barcelone, ki mi je še iz leta 1900 v slabem spominu. To ni le glavno mesto španske provincije Katalonije, ampak tudi dom vseh

rovarjev. Vedno čitamo o ondotnih bombah in uporih. Človek je vesel, da mu ni treba živeti med takim ljudstvom.

Hlapon je pihal z nami poleg sredozemskega morja. Prostrana ravnina dopušča pogled celo do mesta Tarragone, ki nam je ostalo ob južni strani. Poslovivši se od morja smo imeli kratek odpočitek v bogatem tovarniškem kraju Reus. Tu so velike predilnice za drevesno volno, za svilo in platno ter tovarne za usnje, milo in stroje. Kar mrgoli delavcev, ki so menda zelo nemirni ljudje.

V vozu sem se seznanil z mladim Nemcem, ki biva že tri leta na Španskem. Bil je v Barceloni na ženitovanju svojega prijatelja, sedaj se vrača v katalonsko selo Flix, kjer je poslovodja v ondotni tovarni. Pravil mi je, kako ubožno živijo tamošnji kmetje. Glavna hrana jim je slab kruh s sardinami. Vsakdanja jed so jim tudi rajska jabolka (paradajzarji), ki pa niso tako dobra, kakor bi se sodilo po njih lepem imenu.

Železnica vodi po dolini, ki jo namaka stari Iberus ali sedanji Ebro. Reka je kalna in počasna, tuintam obraščena z grmovjem. Vije se v mnogih serpentinah ter se slednjič pod mestom Tortosa izliva v Sredozemsko morje.

Pokrajina ima nekaj časa prijazno lice. V ravnini in na nizkih gričih so vinogradi, nad vinogradi pa se vzdiguje precej visoko gorovje. Najvišji vrh Montsant (1071 m).

Polagoma se izgublajo gore in delajo prostor nerodovitni planjavi. Naselbine: Caspe, Chiprana, Samper in Puebla de Híjar se nahajajo v pravcati puščavi. Sama rjava prst, med katero iščejo pri-grizka ovce in mule. Vendar je okolica v zgodovinskem oziru znamenita. Tukaj je l. 212. pred Kristusom kartaginski vojskovodja Hasdrubal Barkas užugal rimsko vojsko. Padla sta oba njena načelnika: Publij Kornelij Scipion in njegov brat Knej Kornelij Scipion.

Prihod v Zaragozo ob polu devetih zvečer.

Vreme: Jasno, ne prevroče. V Barceloni ob šestih zjutraj +13°, v Reusu ob eni popoldne +15°, v Zaragozi ob devetih zvečer +13° R.

VI.

Madrid, 22. septembra 1905.

V Zaragozi so zopet vpregli dobro podkurjeni parni stroj ter nas tirali proti jugu. Iz široke Ebrove doline se je zasukala vožnja v dolino reke Jalon. Potnikov malo, zato se je ponoči lažje počivalo. Mimo mest Calatayud, Medinaceli in Sigüenza. Občuten mraz zaradi visoke lege pokrajin. Medinaceli ima 1013 metrov nadmorske višine.

Prva postaja, ki se je mogla čitati ob jutranjem svitu, je bila Humanes. Kastiljski kmetje so na njivah orali z mulami. Železnica se spušča ob vodi Henares v nižavo. Sledita mesti Guadalajara in Alcalá. V Alcali je bil rojen španski pesnik Cervantes dne 9. oktobra 1547. To mesto je znano tudi zaradi vseučilišča, ki ga je ustanovil kardinal Ximenez v XVI. stoletju. Izobraževalo se je vsako leto več tisoč dijakov v tamošnjih visokih šolah.

Točno ob 8:20 zjutraj je došel vlak v Madrid. Z južnega kolodvora sem korakal po ulici Calle de Atocha v notranje mesto. Ker je postajala pot le predolga, sem vstopil v voz električne železnice, ki me je odložil v mestnem središču Puerta del Sol. Prostoren zaokrožen trg, s katerega drži mnogo ulic na vse strani. Nekdaj so bila tukaj velika vrata, ki so vodila proti solnčnemu vzhodu, odtod ime Puerta del Sol. Sedanji trg je najsijajnejši, kar jih premore poglavitno mesto Španije. Pozna se, da smo v kraljevi prestolnici.

Seznanil sem se z nemškim slikarjem, ki je stanoval v hotelu „Las cuatro naciones“ kakor jaz. Mlad, prijazen človek. Oba sva bila tujca, ker je prišel tudi on le en dan pred menoj v Madrid. Dobil je v Monakovem nekaj tisoč mark za nadaljno izobrazbo v slikarstvu. Piše se M. Köppen in more postati svojedobno slaven umetnik.

Dopoldne obiskal galerijo slik, ki jo prištevajo prvim v Evropi. Slike so razstavljene v narodnem muzeju ob vzhodnem koncu mesta (Museo nacional de pintura). Po dvorinah je obešenih toliko umotvorov, da bi moral imeti več dni časa za natančnejši ogled. Razstavljene slike so delo vsakovrstnih mojstrov, vendar jih pripada največ španski šoli. Prvaki te šole so Velazquez, Murillo, Ribera, Zurbaran, Goya in drugi.

VII.

Madrid, 22. septembra 1905.

Popoldne obisk zapadnih in južnih mestnih oddelkov. Plaza de Oriente. Na sredi trga je kip kralja Filipa IV., sedečega na konju. Okoli njega stoje kamenite sohe zapadno-gotskih in španskih kraljev. Poleg trga de Oriente velikanska čveterovoglata zgradba, ki kaže po vnanjosti, da je last mogočnega gospodarja. V njej prebiva kralj Alfonz XIII. Pod gradom je dolina, po kateri teče malenkostni Manzanares.

V obližju zidajo novo stolno cerkev. V Madridu je sicer precej cerkva, pa niso kaj posebnega. Sploh ne najdeš nobenih starih spominkov, ker nima mesto važne zgodovinske preteklosti. Povsod so poslopja, kakršnih si vaju v naših modernih mestih. Skoro se ne zavedaš, da si med španskimi caballeri.

Od daleč se pokaže San Francisco el Grande, cerkev s široko kupolo in z dvema stolpičema. V njej počivajo znameniti Španci, kar ti pove napis: „España á sus preclaros hijos“ (Španija svojim slavnim sinovom). Odtod v Manzanaresovo dolino skozi slavalok s trojnimi vrati. Nad srednjimi vrati se čita, da so slavalok napravili kralju Ferdinandu VII., ko se je le-tá vrnil iz francoske sužnosti za časa Napoleona I. Omenjena vrata se imenujejo Puerta de Toledo; kameniti most pa, pod katerim teče Manzanares, se zove Puente de Toledo.

Tri mule so peljale težko obložen voz po napeti cesti. Vlekle so na vso moč, toda niso mogle naprej. Voznik jih je brezsrčno pretepal in nihče se ni spotikal nad tem. Tujca žali taka surovost, Španci pa so privajeni trpinčenju živali. Kolikokrat gledajo v cirku krvave boje z biki! In to brutalnost naj bi kdo zagovarjal? Ponosnemu narodu, ki se hoče dvigniti iz političnega in gospodarskega propada, želimo blažjih čutil.

Nazaj v mesto po dolgi ulici do Toledo. Cerkev sv. Izidora, onega narodnega svetnika, ki ga poznajo tudi naši poljedelci. Notranjščina preobložena z okraski. Na obeh straneh ulic prodajalnice izgotovljene obleke. Razobešenega je mnogo tega blaga v kričečih barvah. Sledí čveterovoglata trg Plaza mayor z nasadi. Nasadov je v Madridu zelo veliko. Ves vzhodnji del mesta ni drugega kakor drevoredi in šetališča.

Vreme: Brezoblačen, prijeten dan. Dopoldne ob devetih v Madridu +15°, opoldne +17°, zvečer ob šestih +16° R.

VIII.

Madrid-Toledo, 23. septembra 1905.

Ob petih zjutraj že korakal po Madridu. V velikih mestih itak ni drugače miru, kakor navsezgodaj. Le malokateri voz ropota med zidovjem in tudi ljudje so večinoma pri počitku. Ob takem času najlažje opazuješ vnanjost stavb. Drugam seveda ne moreš, ker je povsod zaprto. Tudi cerkve se odklepajo na Španskem mnogo pozneje nego pri nas.

Iz ulice Arenal, kjer se nahaja moje gostišče, na trg Puerta del Sol. Odtod v naravnostni črti po cesti Calle de Alcalá. Na obeh straneh visoke hiše. Med njimi se odlikujeta kraljeva akademija lepih umetnosti in palača vojnega ministrstva z nasadi v ospredju. Snažilci potov so se pripravljali k delu. Tako širokih metla še nisem videl kakor tukaj. Enkrat se mahne, pa je veliko smeti skupaj.

Cesta postaja vedno širja ter se spremeni v prostoren trg Plaza de Madrid, s katerega peljejo na vse strani košati drevoredi. Razni muzeji in pomniki.

Ob skrajnem vzhodnem koncu mestni park Buen Retiro, ki bi mu rekli po našem „prijetna samota“.

Rad bi te še gledal, Madrid, a danes ni več časa. Na povratku se zopet oglasim.

Odhod z južnega kolodvora ob 8.15 zjutraj. Okolica vsakdanja. Na postaji Algodor je nekdo vsled nerodnosti zdrknil z vnanje deske vagona in padel na tla. Sopotniki so dotičnika milovali, a k sreči se mu ni zgodilo nič hudega. Par dni je čutil bolečino v roki, pozneje je bilo vse dobro. Prihod v Toledo ob 10.15 dopoldne.

Mesto je razporejeno na griču in obdano na treh straneh z reko Tajo. Slikovita pot s kolodvora čez most Alcantara. Pod njim teče v globoki strugi rjavkasti Tajo. Od tu navzgor proti mestnemu obzidju, skozi katero pelje nekaj starinskih vrat, okrašenih s stolpi. Vsaka vrata imajo svoje ime. Ozke ulice, visoke hiše, mavriški značaj mesta. Vse skupaj izgleda kakor trdnjava. Veličastna gotska stolnica 120 metrov dolga in 59 metrov široka, zgrajena v

trinajstem stoletju. Pet ladij in mnogo kapel. Kaj takega bi se dandanes ne moglo več zidati. Hodiš semintje, a naposled obupaš, da bi vse ogledal v par urah. Toledanska katedrala se ponaša s tem, da je, četudi ne največja, pa vsaj prva cerkev Španije. Ondotni nadškof je primas med španskimi škofi. Zaradi tega, kakor tudi zaradi mnogih cerkva in duhovskih ustanov se imenuje Toledo „španski Rim“. Nekdaj je bila tukaj kraljeva prestolnica. Ko pa se je Filip II. leta 1561. s svojim dvorom preselil v Madrid, je ostal Toledo izven svetovnega prometa. Ni se torej čuditi, da ne napreduje v modernem smislu. V ulicah ne srečuješ hrumnih vozov. Mimo tebe korakajo mirni osličji z naloženimi tovari. Tu- in tam se zaupno približa kak revež, proseč miloščine. Samoumevno je, da te nadlegujejo tudi otroci.

Vreme: V Madridu zjutraj oblačno, ob enajstih dopoldne je vlekel močan veter v Toledo, popoldne jasno. Zjutraj ob šestih +15°, opoldne +17°, zvečer ob šestih +15° R. (Dalje.)

MADRID

Kaj morem ...

Zložil Vekoslav Remec.

Nad vodami pokojnimi
jesenska mrzla noč molči
in vzdihujoč se trsje v vetru klanja
k gladini temni, ki v njej sanja
zvezd daljnih trepečoči žar.

Kaj morem, da kot te vodé
temno in mrtvo je srce,
da so tak daleč moje zvezde jasne,
da prej njih žarka luč ugasne,
kot pride do globin srca . . .

ČLANI BIVŠEGA PERZIJSKEGA PARLAMENTA,
ki jih je dal šah deloma pomoriti, deloma zapreti

Književnost.

Simon Gregorčič. **Poezije**. 1908. — Družba sv. Mohorja je izdala Gregorčičeve poezije v jako lepi ilustrirani izdaji, ki jo je uredil g. Anton Medved. Gregorčičeve pesmi so tako našle najširšo pot v javnost in bodo postale še bolj, kakor so že doslej, splošna narodna last. Družba je žrtvovala mnogo za lepo opremo te knjige, kar je vse hvale vredno in ji bo med ljudstvom gotovo koristilo. V Gregorčičevi pesmi je toliko biserov prave poezije, da jih bo ljudstvo sprejelo z največjim vžitkom. Ti zvoki pravega pesništva bodo doneli v ljudski duši in bodo v nji zbudili mnogo sorodnih strun, ki bodo pevale dalje, rodeč novih akordov. Estetična izobrazba ljudstva je dobila s to knjigo izborne hrane. Pesnik, ki je izšel iz ljudske duše, se s to knjigo povrača med narod, njegove misli in njegova čuvstva se zataplajo v tisočera srca in jih napajajo s sladkim vžitkom. Gregorčičeva poezija postaja po tej knjigi velik in odločilen faktor naše ljudske vzgoje.

V uvodu je izkušal g. urednik vsem ustreči, a ta knjiga kot ljudska pesniška zbirka uvoda ne potrebuje. Reči moramo, da uvod bolj moti estetični vžitek knjige, nego jo dopolnjuje. Gregorčič je sam veliko lepši, nego v družbi raznih prijateljev, in njegove pesmi so same v sebi mogočnejše, kakor njih različne razlage.

Ilustracijski del je izvršil g. Anton Koželj, ki se je svoji nalogi posvetil z veliko pridnostjo. Koželj ni eden izmed genialnih modernistov, ampak jako vesten in zvest ilustrator. Njegove risbe so jako čedne, kompozicija izkuša zadeti pesnikovo misel in jo odeti v

oblike, ki so našemu resničnemu narodnemu življenju najbližje. Globokih emocij in strastnih efektov Koželj ne pozna; miren in previden je v svojih črtah z ljubeznijo do detajlov. V obrazih bi bilo želeti več raznolikosti. Marsikatera slička se je vrlo dobro posrečila. Izmed vseh Koželjevih ilustracij so doslej te najboljše.

Naj gre ta knjiga med narod in naj zbudi v njem novih ljudskih pesnikov Gregorčičevega duha!

L.

Katoliški verouk za višje razrede srednjih šol. Prva knjiga: Resničnost katoliške vere. Spisal dr. Ivan Svetina, profesor in katehet na c. kr. I. državni gimnaziji v Ljubljani. V Ljubljani, 1908. Založila „Katol. Bukvarna“. Str. 229. Cena 2 K 80 h. — Davna želja slovenskih šolnikov se začanja izpolnjevati: Slovenski pouk se razširi tudi na zgornje razrede dveh gimnazij v Ljubljani, dalje gimnazij v Rudolfovem in v Kranju. To je važen korak naprej za razvoj našega šolstva, in politično zastopstvo Slovenske Ljudske Stranke zasluži vse priznanje, da je slednjič z vso energijo vendar doseglo to, kar je slovenski narod doslej le brezuspešno zahteval in prosil. Zato nam je dr. Svetinova knjiga vesela oznanjevalka boljše bodočnosti in s posebnim ponosom jo vzamemo v roko. Namenjena je za peti razred in obsega fundamentalni dokaz o resničnosti katoliške vere, o evangelijih, potem dokazuje, da je Jezus Kristus pravi Bog in preide potem na podrobno razpravo o cerkvi. V glavnem delu knjige se bavi samo z novim zakonom, o knjigah starega zakona govori pisatelj v pridejanem „Berilu“.

Knjiga je spisana od šolnika-strokovnjaka kot plod dolgoletnih izkušenj. Zato bo brez dvoma dobro ustrezala svojemu namenu. D. S.

Nove izdaje. Poezije Francéta Prešerna, ki jih je uredil L. Pintar (Ig. pl. Kleinmayr) so izšle v drugem natisku. — V ljudski izdaji so izšle tudi poe-

zije Dragotina Ketteja, ki jih je uredil A. Aškerc (L. Schwentner.)

Koledarček slovenskega katoliško-narodnega dijaštva za leto 1908/09. Uredil phil. Fr. Stelè. Založila „Slovenska dijaška zveza“. — Izborna vsebina tega jako cenega koledarčka ga dijakom kar najbolj priporoča.

To in ono.

† Josip Šuman.

V Lovrani je umrl prošli mesec dvorni svetnik Josip Šuman, zaslužni slovenski rodoljub, pisatelj in šolnik. Rojen leta 1836. pri Sv. Ani v Slovenskih goricah, je bil priden učenec Miklošičev. V Mariboru se je jako živo udeleževal slovenskega probujevalnega narodnega dela. Kot pisatelj je najbolj znan po svoji slovnici. Pokojni dvorni svetnik, ki je bil zvest podpornik našega časopisja, je letos stopil v ožjo zvezo z uredništvom „Dom in Sveta“. Imel je obilo nabranega jezikoslovnega gradiva, ki ga je sedaj urejeval in hotel objaviti. Dne 13. marca nam je še pisal:

„Lepo zahvaljujem se za Vašo prijaznost. Pošiljam Vam tu za Vaš list, če hočete in morete porabiti, zopet malo razpravo. Nabral sem nekoliko slovanskega in etimološkega gradiva. Mislil sem, da bode Matičnemu zborniku služila. Tam pa odlašajo s tiskom, ker nimajo pripravnih leter. Vaša tiskarna pa je tiskala Pleteršnikov slovar, ima tedaj letere. Ako bi tedaj stvar ugajala Vašemu listu, rad bi Vam pre-pustil.“

In dne 13. julija letos, nam je, odpotujoč, poslal nekaj etimoloških razprav. Odpotoval je v Lovrano v letovišče. Takrat pač ni vedel ne on, ne mi nismo slutili, da se poslavljamo za vedno. Priobčili bomo takoj, ko nam prostor dopusti, te zadnje razprave izpod peresa pokojnega dvornega svetnika Josipa Šumana. Svetila blagemu pokojniku večna luč!

☞☞☞

Trubarjeva štiristoletnica se je praznovala z akademijo, pri kateri je govoril dr. Ilešič o Trubarjevem pomenu. Izšli sta tudi dve knjižici. Dr. Ivan Prijatelj je izdal knjižico: „O kulturnem pomenu slovenske reformacije. (K Trubarjevemu jubileju spisal dr. Ivan Prijatelj.)“ V tej knjižici je mnogo krivih sodbâ. Da je „protestantizem položil temelj naši kulturi“ (str. 48.) — tega pač niti zavračati ni treba. O katoliškem bogoslovju ima dr. Prijatelj čisto napačne pojme: „Demonška sila asketizma“, „vzdušni fantom“, „rimska šablona“ i. t. d. so fraze, ki jih resen znanstvenik ne bi rabil. Loveč se za pregrehami posameznikov, nima pisatelj ne smisla ne pogleda za veliko kulturno delo katolicizma. — Druga knjižica je „Reformacija in socialni boji slovenskih kmetov“. Napisal Abditus. Pisatelj preiskuje gospodarski in socialni vzrok kmečkih uporov. Knjižica je pisana jako stvarno in z jasnim pogledom v tedanji družabni položaj.

Slovanski časnikarji so letos zborovali v Ljubljani. Sestanek je bil zanimiv, ker se je na njem govorilo o medsebojni podpori slovanskih časopisov, o slovanskem tiskovnem uradu in ker so si tudi zastopniki slovanskih turistovskih društev prišli ogledat našo domovino.

☞☞☞

Slovensko gledišče.

Ravnateljstvo slovenskega deželnega gledišča v Ljubljani je izdalo za sezono 1908/9, ki se otvori dne 1. oktobra t. l., svoj program. Drama. a) Pripravljene igre: Ksaverij Andrejev: „Zaklad“. Naroden igrokaz v treh dejanjih. — Dr. Fran Detela: „Dobrodušni ljudje“. Veseloigra v treh dejanjih. — Anton Medved: „Kacijanar“. Žaloigra v petih dejanjih. — Ksaverij Meško: „Mati“. Igrokaz v treh dejanjih z epilogom. — Milan Pugelj in Cvetko Golar: „Snubači“. Komedijska v štirih dejanjih. — A. Čehov: „Stric Vanja“. — Ip. V. Spažinskij: „Gospa majorka“. — B. Rakšanin: „Nastop strasti“. — Nik. Potjehin: „Zanjka smrti“. — M. Bałucki: „Predlogi gospoda občinskega svetnika“. — Zyg. Przybylski: „Vicek in Vacek“. — F. A. Šubert: „Žetev“. — Vaclav Štecl: „Vroča tla“. — W. Shakespeare: „Kralj Lear“. — O. Wilde: „Idealni soprog“. — Harry in E. A. Paulton: „Nioba“. — Molière: „Skopuh“. — P. Bourget & A. Cury: „Razporoka“. — Rob. de Flers & G. Caillavet: „Ljubezen bedi“. — G. Gevaert & Rob. Charvey: „Gospodična Josetta — moja žena“. — A. Guimera: „V dolini“. — Testoni: „Tisto posebno...“ — Zambaldi: „Žena zdravnikova“. — Verga: „Kmetijski vitezi“. — H. Ibsen: „Rosmersholm“ in „Divja rasa“. — Holger Drachmann: „Enkrat je bil...“ — W. Goethe: „Faust“. I. del. — Fr. Grillparzer: „Morja in ljubezni valovi“. — F. Schiller: „Wallensteinov ostrog“. — G. Hauptmann: „Bobrov kožuh“. — Lud. Fulda: „Maskerada“. — R. Havel: „Tujci“ in „Politiki“. — Fr. pl. Schöntan & G. Kadelburg: „Gospod senator, Zlate ribice in Sloveča žena“. — K. Kraatz: „Hribolazec“. — Karel Lauffs: „Vražja misel“. — Opera in opereta. b) Pripravljena dela: A. Foerster: „Gorenjski slavček“, opera v treh oddelkih. — Viktor Parma: „Hram Venere“, opereta v treh dejanjih. — G. Puccini: „Madame Butterfly“. — Saint-Saëns: „Samson in Dalila“. — J. Massenet: „Werther“. — W. A. Mozart: „Cosi fan tutte“ in „Čarobna piščalka“. — H. Marschner: „Jan Heiling“. — Karel Goldmark: „Sabska kraljica“. — O. Strauss: „Valčkov čar“. — Karel Weiss: „Revizor“. — Ed. Lecocq: „Giroflé-Giroflá“. — Ed. Audran: „La Mascotte“. — L. Fall: „Dolarska princezna“.

☞☞☞

Stjepan pl. Miletić, hrvaški pesnik in dramatik in bivši intendant hrvaškega narodnega gledišča v Zagrebu, je umrl 11. septembra letos na Dunaju, kjer je bival, oddaljen od narodnega in književnega gibanja svoje domovine, zadnje dni svoje prezgodnje bolezni. Miletić je bil pravi organizator in najboljši intendant hrvaškega narodnega gledišča, res čuteč umetnik, plodovit pisatelj in izvrsten strokovnjak. Njegova dramatična dela („Diogen“, „Diletanti“, „Pozabljeni ljudje“, „Črni biser“, „Grof Paližna“, „Boleslav“ itd.) so najbolj priljubljeni početki hrvaške dramatiške literature. Umrl je star komaj nekaj čez 40 let.

ENVER-BEJ

Osemdesetletnica grofa L. N. Tolstega

se je praznovala prošli mesec v literarnem svetu, a je tudi nanovo vznemirila vse politično življenje v Rusiji. Osebnost pisateljeva je postala mnogim politično in socialno geslo, nekateri vidijo v njem celo nov verski evangelij. Res je Tolstoj močno vplival na sodobno Rusijo. Njegovi нравni nauki, ki jih je zajel — seveda po svoje — iz evangelija, so pa manj vplivali kakor anarhistične misli o družbi in obsodba cesarstva in vse državne oblasti. Ruska vlada, ki izganja in zapira pristaše Tolstega, se ne upa položiti roke na

slavnega starca, ki nemoteno iz Jasne Poljane pošilja v svet svoje spise. Ob osemdesetletnici je prišla vlada seveda v veliko zadrego, ker je ves literarni svet ruski proslavljal velikega pisatelja. Pravoslavni sinod, ki je izobčil Tolstega iz ruske cerkve, je tudi ob tej priliki naglašal, da so nauki Tolstega nasprotni pravoslavni veri in je obsojal slavnosti. Literarni krogi pa, ki so sami jako needini v svojih sodbah glede Tolstega, so naglašali, da slave samo velikega pesnika in enega največjih slovanskih duhov. Vlada se z ozirom na javno mnenje ni upala nastopiti proti slavju, in tako se je dogodil v Rusiji redek slučaj, da sinod in vlada nista bila enih misli. Na dan osemdesetletnice so po vseh malih gledališčih igrali igre Tolstega in mu posvetili nebroj prologov in slavospevov, ki so se predavali pri predstavah, kolikor niso bili zaplenjeni.

OŠRGO

Na Turškem je ustava jako navdušila mlade politike.

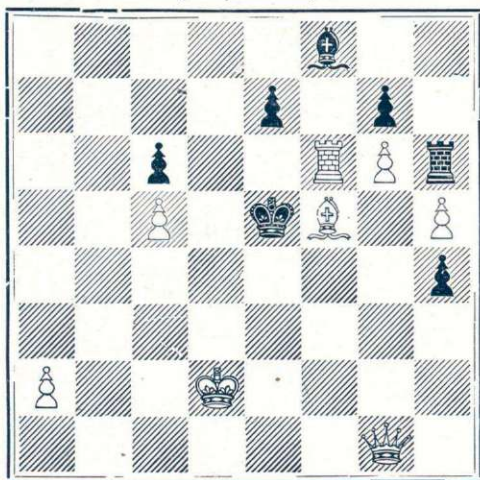
Naša slika nam kaže voditelja mladoturkov Enver-beja, ki je vse gibanje spravil v tir in ki je po dani ustavi kakor triumfator prišel v Solun, koder je središče ustavnega gibanja. Najnovejša vest pravi, da je sultan Abdul-Hamid sam poklical mladoturke, da preprečijo vmešavanje velesil na Balkanu. — V Perziji pa je dal šah bombardirati parlament in je neposlušne poslance dal deloma postreliti, deloma jih je vtaknil v ječe. Parlamentarizem ima pač različna pota . . .

Š a h.

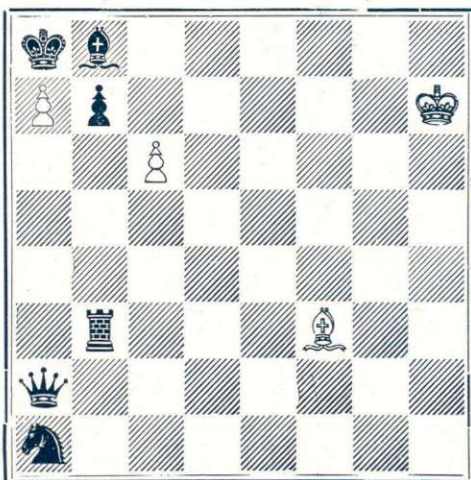
Prireja A. Uršič.

Naloga 351. A. Uršič. (Poprava.)

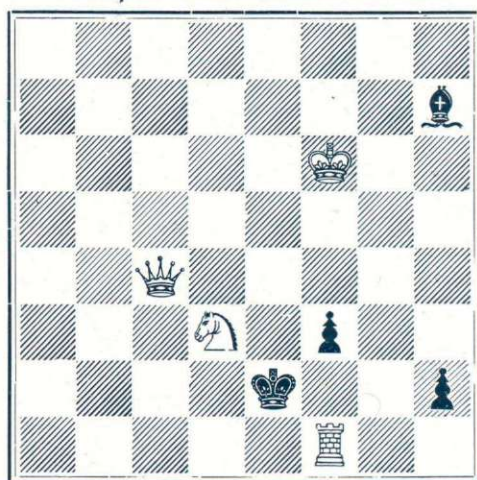
Mat v tretji potezi.

Naloga 352. A. Uršič. (Nar. Politika 1908.)

Mat v tretji potezi.

Naloga 353. K. Fiala. Časopis česk. šachistu 1908.

Mat v tretji potezi.

Rešitev nalog št. 8.

Naloga št. 349. je mat v drugi potezi.

Nal. 342 1. Kb6, cg; 2. d2×c3, c4; 3. Sd2, Ke5; 4. Kb5, Kd6; 5. S×c4 mat.; — Nal. 343. 1. b4, L×b4; 2. D×b4 itd.; 1. — Ld8; 2. D×b8 itd.; 1. — Lb6; 2. b5+ itd.; 1. — Lc7; 2. Dc4+itd. — Nal. 344. 1. Ld5 ♖; 2. D mat.

Razno. A. F. Marks v Peterburgu je izdal in založil učno knjigo za šahovo igro prerano umrlega Emanuela Šifersa. Knjiga je razdeljena v tri dele: elementarno pojmovanje

šaha, 675 pojasnjevalnih praktičnih partij za napad in za obrambo in slednjič končne igre. Knjiga je namenjena za privatno učenje in stane prav čedno prirejena le dva rublja. Slovenskim Prusom šaholjubom priporočamo knjigo v nakup. „Wiener Schachzeitung“ naznanja „Supplensenheft“, v katerem bodo vse partije dvoboja Lasker-Tarasck za svetovno mojstrstvo z natančnimi opazkami. Dopolnilni zvezek bo stal za nenaročnike 2 K 20v., naročniki ga dobe zastonj. Prihodnjič priobčimo štiri originale in razpis nagrad za pravilne — oziroma nepravilne — rešitve.

